

T'İLSİMÊ KIRMANCIYE NÊŞIKIYO! KİLİTÊ KOU VİNDİ NÊBİYO!

KIRMANCIYA BELEKE

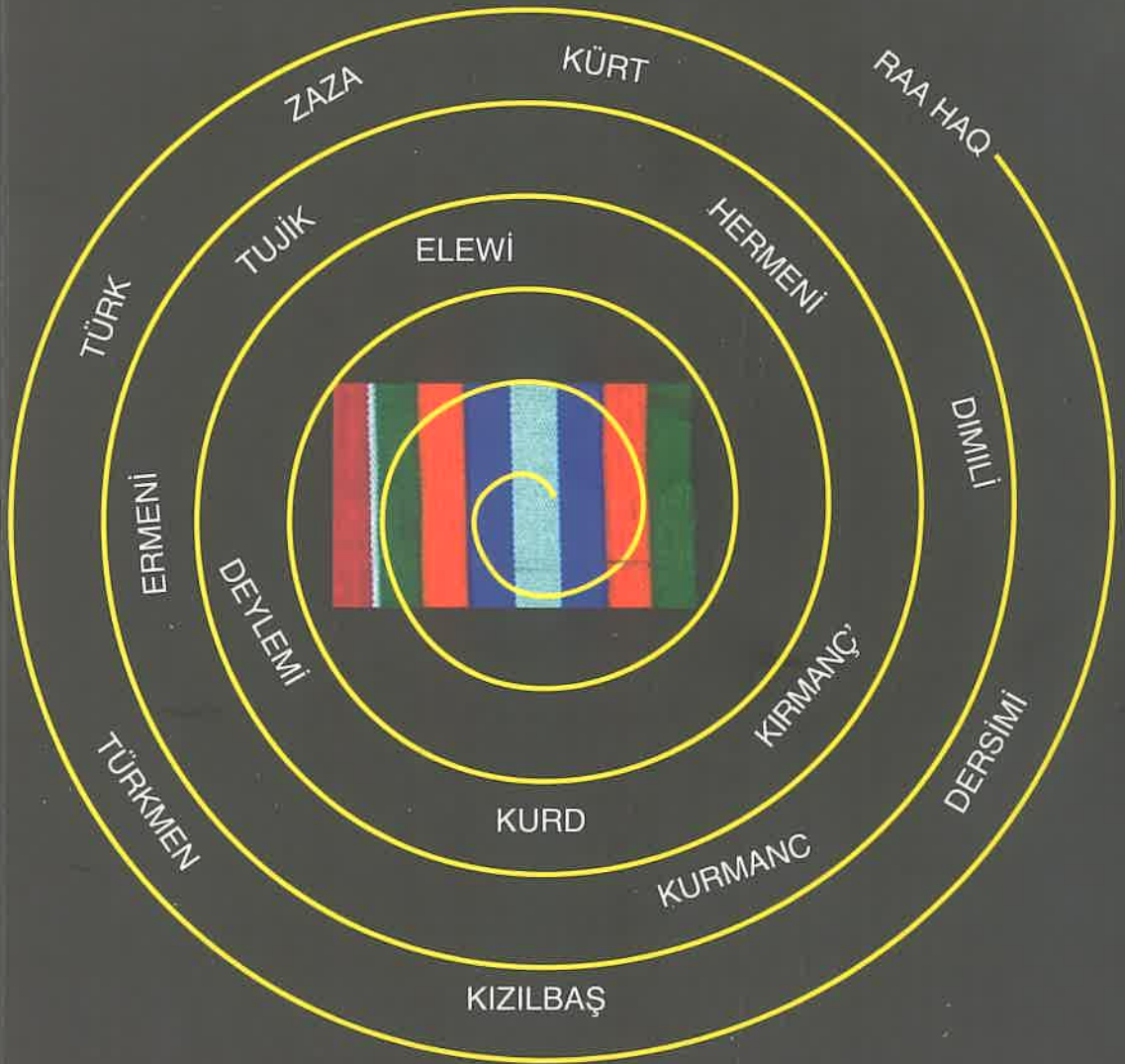
BİLİMSEL İNCELEME ARAŞTIRMA ELEŞTİRİ

KÜLTÜR
TARİH
HALKBİLİM
DERGİSİ

c'eliye-gujje/ocak-şubat

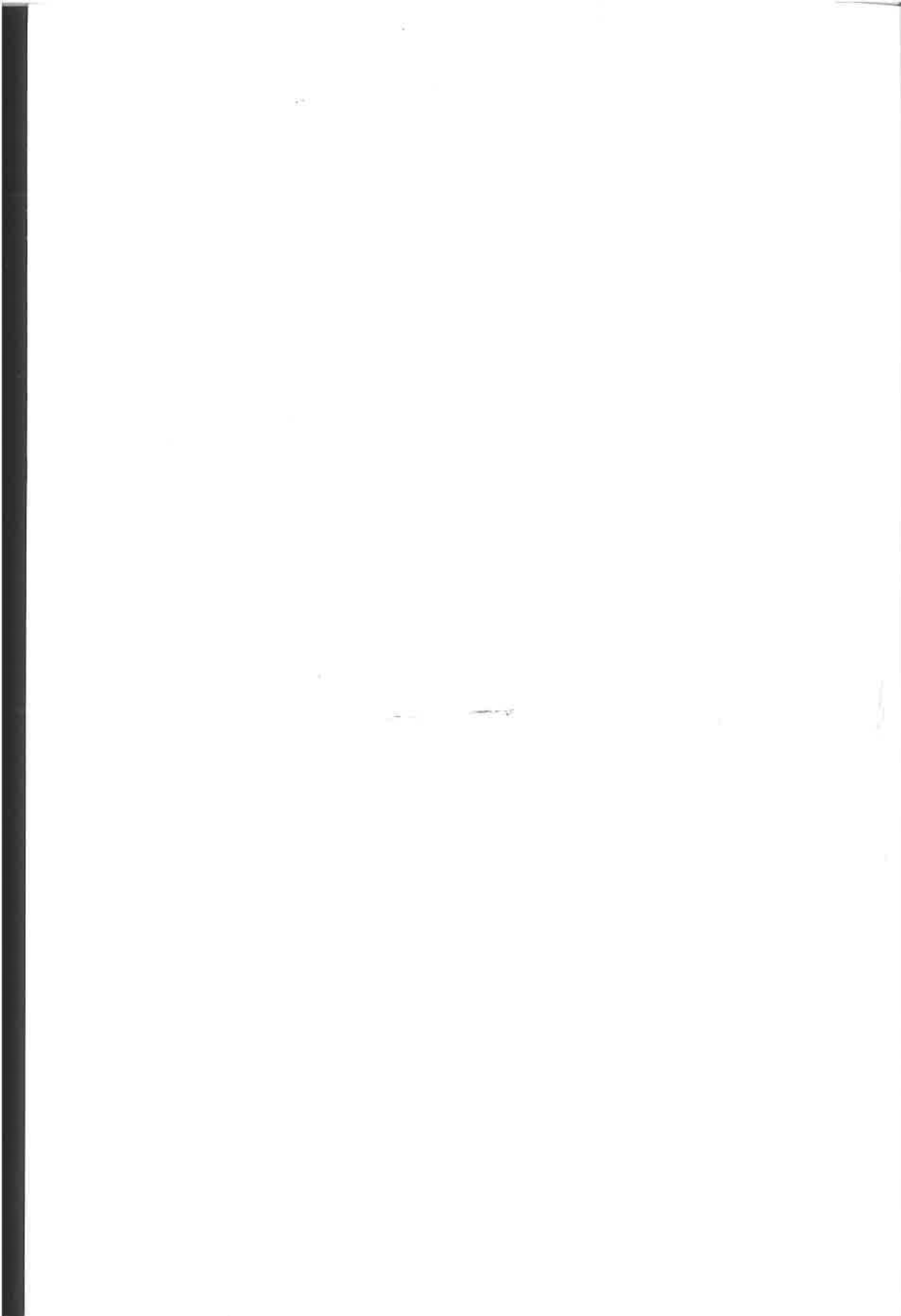
more/sayı: 1

çereme/fiyat: 5 TL

- ★ Neden Kirmanciya Beleke
- ★ Sunuş
- ★ Resmî Tarihler Kuşatmasında DERSİM
- ★ Sey Rıza

- ★ Alfabe Tartışmaları
- ★ Dersimce Dil Kursu
- ★ Meseleyê Qoma
- ★ Gağant

T'ILSIMÊ KIRMANCIYE NÊŞIKIYOI KİLITÊ KOU VINDÎ NÊBIYO

KIRMANCIYA BELEKE

BİLİMSEL İNCELEME ARAŞTIRMA ELEŞTİRİ

KÜLTÜR
TARİH
HALKBİLİM
DERGİSİ

ç'eliye-gujige/ocak-şubat

more/sayı: 1

cereme/fiyat: 5 TL

www.kirmanciya.com e.posta: kirmanciyabeleke@gmail.com

Şimdilik İki Ayda Bir Yayınlanır

Fiyatı: 5 TL.(KDV Dâhil)

Sahibi: *Sırrı Öztürk*

Yazı İşleri Müdürü: *Esen Tatar*

Yönetim Yeri ve İletişim:

Akbıyık Değirmeni Sokak No: 33/A 34122 Sultanahmet-Eminönü-İstanbul

Telefon: (0212) 638 81 82 Fax: (0212) 638 81 72

Posta Çeki No: 98213

Banka Hesap No: İş Bankası Cağaloğlu Şubesi (1095) 325 835

Abone: Yurtiçi yıllık: 6 Sayı - 30 TL. Yurtdışı: Üç katı

Yayın ilkelerimizle bağdaşmayan ilanlar kabul edilmez
Yayın Kurulu Yazarları ve İlkelerimiz Dışında Yazı Kabul Edilmez

Yazılı metinler kaynak gösterilerek kullanılabilir

Teknik Büro: Sorun Teknik Büro

Baskı: Ser Matbaacılık Merkezefendi Mah. Fevzipaşa Cad.

4. Zer Sanayi Sitesi No: 16/26 Topkapı-İstanbul

Tel: 0212 565 17 74

Yayın Türü: Yerel Süreli

ISSN 1308-657X

İÇİNDEKİLER

- Neden Kırmancıya Beleke 3
Sorun Yayınları Kolektifi
- Sunuş (Türkçe) 8
Kırmancıya Beleke Yayın Kurulu
- Vetana Viréne (Dersimce) 11
- Resmî Tarihler Kuşatmasında Dersim 14
Kıvılcım Viyale
- Sey Rızı Kimdi? 51
Vengê Pelgu
- Alfabe Tartışmaları 53
- Dersimce Dil Kursu 56
- Meseleyê Qomu 68
Mameki Re Cihan Şahin
- Gağan (Gağand) 71
Xıdır Muzır

NEDEN KIRMANCIYA BELEKE

Okurlarımız haklı gerekçelerle “Neden KIRMANCIYA BELEKE” diye soracaktır.

Soran ve sorgulayan insanımıza doğru ve inandırıcı cevaplar verilmelidir.

Dergiye koyduğumuz isim, Türkçede: Dersim halkının, yaşlılarımızın belleğinden günümüze sözlü kültür ile aktarılan KIRMANCIYA BELEKE; bir kültür ve inanç bütünüdür. “Bir tarih, bir kültür, bir coğrafya” sembolü olarak anlam bulmuştur.

Dergimizin kapağında ifadesini bulan sloganımız: T'ILSIMÊ KIRMANCIYE NÊŞİKİYO! KİLİTÊ KOU VİNDİ NÊBİYO! (Dersim'in Tılsımı Kırılmadı! Dağların Anahtarı Kaybolmadı!) 38'de yazılan iki farklı Dersim ağıdından alındı. Bu ağıtların her ikisi de Kırmanciya Beleke döneminin bitişine, yani Dersimlilerin yüzyıllar boyunca koruduğu kültür ve kimliğinin yokoluşuna yakılan ağıtlardır.

Biri, 37 Dersim direniş önderlerinden Saan Ağa adına yazılan ağıttan diğeri ise, 37-38 döneminde oğlunu katliamda yitirmiş bir babanın yaktığı ağıttan alınmıştır.

Saan Ağa'nın öldürülmesi Dersim halkı için bir bakıma kendi kültürü ve kimliğinin korumasız kalması anlamına geliyordu. O sebeple yaktıkları ağıtta “Saan Ağaê mı merdo nêmerdo şikiyo tılsimê Kırmanciye” (Şahan Ağa öldü öleli kırıldı Dersim'in tılsımı) demişlerdir. Yine aynı şekilde oğlunu kaybeden babanın “ Mı kilitê kou kerd vindi” (Ben dağların anahtarını kaybettim) demesi de bu anlamda söylenmiş bir ağıttır. Dergimizin özellikle bu iki ağıdı seçmesindeki sebep; 38'de korumasız kalmasından dolayı korkulan Dersim kültür ve kimliğine sahip çıktığımızı ifade etmek içindir.

Halkların kültürel varlığını sürdürdürebilmesi ve yeni nitelikler kazanması için kendi anadilinde okuyup yazması ve düşünmesi çok önemlidir. Halkların kendi anadilinde bilimsel bilgi edinmesi, kültürel üretimde bulunması ve bilinçlenmesi onların kapitalist Batı'dan devşirilen yoz ve kozmopolit “kültür” politikalarına karşı dirençlerini geliştirir. Burjuva ve küçükburjuva idealizasyon ve mistifi-

kasyonlarından korunmasına katkı getirir. Sanat, estetik ve politikada tutarlı ve bütünlüklü çabaların güçlenmesini sağlar. Aynı zamanda sistemin yüzlerce yıldır uygulayageldiği inkâr, imha ve asimilasyon gibi ırkçı-gerici politikaların geri tepilerek aşılmasını daha anlamlı kılar.

“Dergi üretimi hangi ihtiyaçtan doğdu ve hangi ihtiyaca cevap verecektir?” sorusu da bizce önemlidir. Yayına başlamadan önce bu soruya da ilkeli, samimi ve doğru cevap vermenin gereğine inanıyoruz.

Dersim tarihi ve kültürü üzerine sağlı “sol”lu burjuva basınında bilimselliği tartışmalı çok yönlü yayınlar yapılmıştır. Kitap ve dergiler yayınlanmıştır. Hâlâ da farklı farklı milliyetçi bakış açılarıyla (Türk, Kürt, Ermeni, Zaza vb. gibi) yapılmaktadır. Yapılan yayınlar konu ve sorunlara kendi ideolojik, sınıfsal konumlarıyla bakış açılarını yansıtmaktadır.

Bilimsel bilgi edinme ve bilinçlenme sürecindeki insanlarımız büyük bir susuzlukla bu yayınları okumakta ve onlardan etkilenmektedir.

Tarihsel, sosyal ve kültürel süreçlerden kopuk tahliller birer fanteziden öteye geçmemektedir.

Anılan yayınlarda doğru, doğruya yakın bilgi, değerlendirme, tahlil ve yorumlar olduğu gibi pek çok hata, yanlış ve yanılı da vardır. Böyle olması da doğaldır. “Doğal” olan bu durum elbette devrimci müdahalelerle, pratikte doğrusu yapılarak-gösterilerek aşılabacaktır. Aşılmak durumundadır.

Dersim halkı yüzyıllık deneyimlerinin ışığında bu türden bir görevi yerine getirmeye aday genç kadroları da yetiştirmiştir. Genç kadrolar sınıfsız, sınırsız, sömürsüz, özgür, eşitlikçi bir toplum ve dünya idealinin izindedir.

Dersim tarihi ve kültürü hakkındaki nesnel gerçekliği yansıtmayan yayınlar, tahrifatlar bilerek ya da bilmeyerek de yapılırsa fark etmiyor.

Dergi özellikle bu konuyu gündemine alan yazılara ağırlık verecektir.

Dersim halkının tarihi, üretim ilişkileri, kültürü, coğrafyası, gelenek ve görenekleri, mitolojisi, inançları, masalları, müziği, folkloru, sosyal yaşamı ve benzeri birikimleri bir yandan yağmalanırken, diğer yandan çeşitli ve “sevimli” müdahalelerle yaşatılmaya çalışılmaktadır.

Halkların tarihsel, sosyal ve kültürel birikimlerinin hâkim gerici güçlerce yağmalanması ve tahrip edilmesi insanımızın daha kolay yabancılaştırılmasına kapı aralamaktadır. Yabancılaştırılmış insanın haklı talepleriyle ayağa kalkması, başkaldırması, direnmesi ve hak araması giderek güçleşmektedir.

Tarihsel, sosyal ve kültürel değerlerinden -köklerinden- koparılan halkların sömürücü ve sömürgeci saldırılara karşı mücadelesi gezegenimizde giderek büyük darbeler almaktadır.

Yaşadığımız topraklarda anaerkil eşitlikçi toplum uzantısında gelişen Kadın-Ata, Ana-Kadın geleneklerini hâlâ bağrında taşıyan Kızılbaş kültürü ve günümüz Aleviliğinin çeşitli sorunları bulunmaktadır. Bu sorunlara bütünlüklü çözüm yöntemleri üretilmesi acil ve hayati bir sorundur. Derginin bilince çıkaracağı önemli konulardan biri de bu olacaktır.

Günümüze kadar sözlü tarih yoluyla aktarılan tarihsel-kültürel-sosyal birimler artık yazılı tarih geleneklerine dönüşmektedir. Yazılı tarih geleneğinin bilimsel temellere, kurumsal disiplinlere oturtulup dönüşmesi çok sancılı ve zor bir süreçtir. Bunun bilincinde olanlar ya da süreçten geleceği kazanma yolunda çok yönlü derslerle sonuçlar çıkaranlar anlamlı ve ileri bir adım atmaktadır. Dergi bu yolda mütevazı bir araç olma iddiasının arkasında durmaya özen gösterecektir.

Dergi faaliyeti; siyasal ve kültürel tahlil yöntemlerine bağlı kalarak sözlü tarihten yazılı tarihe geçişteki sorunlar üzerine bazı saptamalarda bulunabilir, bazı sonuçlara ve çözüm önerilerine varabilir.

Sosyolojik, siyaset bilimsel ve kültürel kaynaklar incelenip araştırılırken öne çıkan "ham" malzemelerin gerçekliği yansıtıp yansıtmadığı konusu elbette eleştirel katkılara açık ve muhtaç olacaktır.

Sözlü tarih anlayışı bir yanıyla kimi doğruları günümüze taşıırken, bu türden bir işlevi yerine getirirken, diğer yanıyla bilimsel yöntemle yazılı tarihe dönüşecek ve de aşılacaktır. Sözlü tarihin inkâr, imha ve asimilasyon kıskacından kurtulabilmesi sürecinde bazı ideolojik ve teorik yanlışların boy vermesi de bir yanıyla doğaldır. Bilimsel bilgi edinme ve bilinçlenme sürecinde sosyal ilişkimizin gelişme göstererek yeni nitelikler kazandıkça anılan sorunlara bakış açımızın ve kimi soyutlamamızın daha da somuta indirgeneceği açıktır.

Dersim bölgesinde yaşayan insanlarımızın düşünce, davranış ve psikolojisini belirleyen üretim ilişkileri ile üretici güçlerin gelişmişlik düzeyi, sözlü kültürel gelenek ve göreneklere elbette değişime ve dönüşüme uğratacaktır. Aynı zamanda yazılı tarihe geçiş sürecindeki kimi sorunların tahlili Bilim Kurulu, Enstitü ve Akademi gibi kurumsal merkezi disiplinli örgütlenmelerini gerektirecektir. Henüz bu türden kurumların güvencesinden yoksun bulunuyoruz. Gün-

müzde bireysel ve grupsal inisiyatiflerle öne çıkarılan çalışmaların güvenilirlik kazanması buna bağlıdır.

Dergi; bu sürecin kendiliğinden aşlamayacağına bilincindedir.

Siyasal özgürlük ve eşitliklerin, kültürel adımların atılması günümüzde birer zorunluluğa dönüşmüştür.

Dergi; "somut şartların somut tahlili" yöntemi ve taraflı kimliği ile bu sürecin neler getirip neler götüreceğinin bilincinde olarak böylesine kapsamlı ve çok zor, uzun erimli, fakat sonuç alıcı bir yöntemi gündemine almayı uygun bulmuştur.

"Göç yolda düzülür" diyerek gerekli ve kolektif bir İş'in altyapısını oluşturmaya başlamıştır.

Tarihsel, sosyal ve kültürel olay ve olguları inceleyip araştıramayan küçük-burjuva unsurlar sorunlarımızı basite indirgese de, sorunlarımızın çok yönlü ve hayati olduğu bilinmektedir.

Tartışma alanlarını burjuva ve küçükburjuvazinin çıkardığı zorlukları aşarak ilerleyebiliriz ancak. Dersim'in bağrında taşıdığı içsel dinamikler bu iki engeli aşarak gelişme gösterecektir. Dergi faaliyetinin işlevsel olması ve bir basamak ileri sıçraması; bir yanıyla bu engellerin aşılmasına, diğer yanıyla Yayın Kurulu'nun profesyonel kadrolara kavuşturulmasına bağlıdır.

Dersim'in tarih ve kültüründeki başkaldırı, direniş ve hak arama dinamiği bu temelde gelişme gösterecektir. Kitabı bilgilerle yapılmaya çalışılan sözde siyasal tahliller, nesnel/somut durumu yansıtmamaktadır.

Dersim'in emekçi halkı nesnel/somut durumu ve gerçekliği yansıtan tahlillere, yol açıcı inisiyatiflere hasrettir.

Sözlü tarih anlayışından yazılı tarihe geçişte Dersim tarihi ve kültürü üzerine yapılan "iyi niyetli" inceleme ve araştırmalar arasında öne çıkan "ham" malzemelerle spekülasyon, tevatür ve çeşitli idealizasyon ve mistifikasyonlar mutlaka ayıklanacaktır. Ayıklanmak zorundadır.

Çünkü, ilksel (ilkel değil) komünal-komünüzan gelenek ve görenekler idealist-metafizik yöntemlerle değil, iyimser, dinamik, yaratıcı ve dönüştürücü yöntemlerle açıklanmalıdır.

Tüm çalışmalarımızda diyalektik tarihsel materyalizm yöntemini kullanabildiğimiz ölçüde idealist-metafizik yöntemlerin aşılacağına inanıyoruz.

Konu ve sorunları inceleyip araştırırken tutarlı bir tarih ve sınıf bilinciyle hareket edilmesini önemsiyoruz.

Tarihsel-sosyal-kültürel birikim ve değerlerimizi bilimsel yöntemle incelerken; sanat-estetik-politikada birlik ve bütünlüğün sağlanarak kendi özgün sentezimizin üretilmesinde Dersim önemli bir "rol" ve "halka" oynayacak birikimlere sahip ve gebedir.

"Dersim çıbandır" diyen/diyebilen hâkim gerici sınıfların anlayışına -çıbanına- karşı bilimsel bir "neşter" vurmanın tam zamanıdır diye düşünüyoruz.

Yukarı Mezopotamya, Dersim, Anadolu ve Kafkasya emekçi halklarımızın kültürel zenginliği incelenmeye-araştırmaya değer bir "hazine" niteliğindedir. Bu hazinelerimizi yerinde değerlendirdiğimizde Batı öykünmeci tüm anlayışlardan kurtulacağımızı umut ediyoruz.

Özetlemeye çalıştığımız bu ilkesel yönelişlerimiz burjuvazinin resmî tarih anlayışı ile resmî ideolojisinin aşılabilmesinde biricik tutanağımız olacaktır.

"Dergi nasıl oluşturuldu?" sorusunu da cevaplamak istiyoruz: Yüzde yüz bağımsız, yüzde yüz işçi sınıfı ve emekçi halkların sosyal/evrensel kurtuluşundan yana ve taraflı kimlikleriyle ve de insanımızın teri ve kanıyla ödenmiş bedelleriyle nihaî amacı-hedefi bir Dersimli bir grup genç insanımız bir araya geldi. Mücadelenin ateşinden gelen emekçi halk çocukları deneyimlerini ve emek güçlerini buluşturup bütünleştirdi. Konuyu ve sorunları tartıştı. Üretiminden dağıtımına kadar tüm süreçlerde kolektif çabalarla, alınterine dayalı finansmanını sağladı. Kendi özgücüne güvenen/dayanan cüretini ortaya koydu. Uygun bir Yayın Kurulu oluşturuldu. Dergi yazılarında ifadesini bulan yayım ilkeleri ve programını saptadı ve işbaşı yapıldı.

Dergimizin kolektif çabalarla daha da gelişip güçleneceğine inanıyoruz.

Kurumsal merkezi disiplinle üretim faaliyetine başlayan KIRMANCIYA BELEKE Tarih-Kültür-Halkbilim Dergisi (Aynı zamanda Bilimsel İnceleme-Araştırma-Eleştiri Dergisi); özetlenen bu ilkesel yönelişlerin uzantısında okurlarına merhaba diyor. Dost okurlarımızın eleştirel katkılarını ve dayanışmasını bekliyor.

Sorun Yayınları Kolektifi

SUNUŞ

Bir coğrafya düşünün ki üzerinde yaşayanlar tarafından sadece ve sadece kendi kültürlerini koruma ve yaşatma amaçlı mesken tutulmuş olsun. Yüzyıllar boyunca üç kıtaya hükmetmiş imparatorluklar da dahil olmak üzere egemenler tarafından istila edilmeye ve istila etmek isteyenlerce kendine benzetilmeye çalışılan ancak her seferinde zafer elde edilemeden dönülen bir coğrafyanın adı Kırmanciya Beleke...

Sadece bir toprak parçasının adı mı Kırmanciya Beleke? O toprak parçasının üzerinde yaşayan insanların kendi kültürlerini korumak için vermiş oldukları mücadelelerinin bir ürünü olan yaşam biçimlerinin, o mücadelelerin yaratmış olduğu ruh bütünlüğünün de adı aynı zamanda...

Peki, nedir bu toprak parçası üzerindeki insanların yaşamlarını dağ başlarında, ağaç kovuklarında, derin vadilerde, orman kuytuluklarında ölümle yan yana geçirmeyi göze alma pahasına sahip çıktıkları bu kültür? Nasıl bir kimlik, inanç ve kültürdür ki onu yaşatabilme ve kendinden sonraki kuşaklara aktarabilme amaçlı insanlar, bu dağ başlarını yurt edinmiş olsunlar? Nasıl bir kimlik ve kültürdür ki egemenlerin ve kendilerini çevreleyen coğrafyanın saldırılarına, katliamlarına göğüs germeyi bu coğrafyanın insanı, yaşamının bir ritüeli olarak görmüş olsun? İşte dergimizin çıkış amaçlarından biri ve en önemlisi bu kültürün ne olduğunu, nasıl özellikler taşıdığını sosyal bilimlerin ışığıyla ortaya koymaktır.

Dersim kimliğini ve kültürünü anlatma iddiasında birçok kitap yayınlandı, dergi gazete çıktı, paneller düzenlendi, oturumlar yapıldı. Fakat çoğu nesnel bir bakış açısından uzak, bilimsel olmayan çalışmalardı zira bu uğraşlar her çevrenin "kendi Dersimini" yaratma amacını taşıyan, dar politik çıkarları aşamayan girişimlerdi. Bu girişimlerin tamamı Kırmanciya Beleke devrinin bitiş tarihi 1938 yılından sonra yapılan ve büyük bölümü 38 öncesi kültürel dokuya ters ve o bölge halkına yabancı çalışmalardı. 38 sonrası yapılan bu çalışmalar öyle büyük kafa karışıklığı ve bilgi kirliliği yarattı ki 38 öncesi Dersimli kuşak ile 38 sonrası Dersimli arasında kalın duvarlar ördü. Derginin çıkış amaçlarından biri de bu

yapay kalın duvarları tek tek yıkarak kafa karışıklığını yok etmek ve var olan bilgi kirliliğini ortadan kaldırmaktır. Son dönemde özellikle gençlikte yaşanan "biz kimiz?" sorusuna bilime dayalı nesnel bir cevap olma arayışıdır aynı zaman da derginin çıkışı.

Dergimizin ilk sayısında yayınladığımız manifesto niteliğindeki uzun yazımızda bu girişimlerin sahiplerinin yaklaşımlarındaki hata ve çarpıtmaların neler olduğunu okuyabileceksiniz.

Dergimizin Dersim kültürünü yansıtmadaki bakış açısına kısaca değinelim. Kısaca değinelim çünkü hem manifesto yazımızda hem de derginin ilerleyen sayılarında yazılarda bakış açımızı derinlemesine görme durumunuz olacak.

Öncelikle bu dergi, Dersim kültür ve tarihini aktarırken bilimsel yöntem ve metotlara uymanın kaygısını gütmektedir. Bir bölgenin kültürünü ve tarihini öğrenebileceğimiz belirli yol ve yöntemler mevcuttur. Arkeolojik çalışmalar, yazılı kaynaklar, sözlü anlatımlar vb. bir bölgenin kültürü ve tarihini nesnel ve bilimsel yönetime dayalı aktarabilmenin olmazsa olmazlarıdır. Gel gelelim ki Dersim coğrafyasında bugüne kadar tarihinin karanlığına ışık tutabilecek arkeolojik bir çalışma yapılamamıştır. Yine Dersim kültürünü günümüze taşıyabilecek herhangi bir yazılı kaynak da elimizde olmadığı için Dersim kültürü ve tarihini öğrenebilmek için tek yöntemin sözlü kaynaklara ve geleneksel yaşantıyla aktarılan sosyal ritüellere (yaşlılarımızın anlatımları, dersim halk şarkıları, hikâyelerimiz vb.) sadık kalmak olduğu aşikârdır.

Şunu açık ve net söylemek gerekiyor ki Kırmancıya Beleke, kültür ve tarih aktarımında sözlü anlatımlar ve bunlara dayalı olarak yapılacak sosyolojik çıkar-samalar dışında hiçbir yöntemi kabul etmeyecektir.

Başta da belirttiğimiz gibi, Kırmancıya Beleke devri demek coğrafyanın kültürünü korumak için her türlü zor şartı kabullenmemek, dış baskılara karşı direnmek demektir. Günümüzde o dönemin kültürüne-ruhuna-kimliğine sadık kalınmadan yapılan Dersim'e ilişkin her türlü belirleme veya tespit veya tanımlama verilen onca mücadelenin, dedelerimiz ve nenelerimizin sırf kültürlerini bir sonraki kuşağa aktarmak için ölümü göze alarak direnmelerini boşa çıkaracak, yüzyılları bulan bu kültür yaşatma mücadelesini bir anda yok etmek anlamına gelecektir.

Bu kültür yaşatma mücadelesinin son direnişçileri, bundan tam 71 yıl önce kendinden öncekilerin vermiş olduğu mücadeleden ödün vermeden idam seh-

palarına "rap rap yürüyerek" kendi infazlarını gerçekleştirmekten geri durmayanlardı. Dergimizin ilk sayısında onların anısına bir yazı bulacaksınız. Bugüne kadar son sözü bile dar politik çıkarlara dayalı değiştirilerek yayınlanan Dersim direniş önderi Sey Rıza'nın kendi kişiliğine ve tarihsel duruşuna uygun bir yazı kaleme almaya çalıştık.

Dergimizde, yıllardır süren Dersimce (Kırmanc'ki) alfabe tartışmasına ve arayışlarına yeni bir boyut kazandıracak olan alternatif bir alfabe önerisi ile karşılaşacaksınız. Yine Dersim dillerini (Kırmanc'ki(So-Bé) ve Kırdışki (Here-Were)) bilmeyen genç arkadaşlarımıza yönelik hazırlanan dil kursu çalışmalarını bölüm bölüm her sayıda yayınlayacağız. Bu sayıdan itibaren Dersimce(Kırmanc'ki) dil kursu çalışmasına başlıyoruz önümüzdeki sayılarda da Kırdışki(Here-Were) çalışmalarına katiyen başlayacağımızı belirtelim zira bugüne kadar yayınlanan Dersim ile ilgili dergi, kitap vb. çalışmalarda Dersim'in iki dilinden biri olan Kırdışki'ye (Here-Were) gerekli önemin verilmediğini de belirtelim. Dil kursu çalışmalarımız karınca kararınca hazırlanan ve en basitinden günlük konuşmayı öğretmeyi hedefleyen bir içeriktedir. Dileğimiz odur ki ilerde dil bilimcilerin uğraşları sonucu dilin tüm özelliklerini bilimsel bir çabayla ortaya koyacağı çalışmalar olsun.

Bildiğiniz gibi Aralık-Ocak ayları içerisinde Dersim'de çok büyük öneme sahip Gağand kutlanmakta. Dergimizde bir yazı da ona ayırdık. Bir sonraki sayıda görüşmek dileğiyle...

Kırmancıya Beleke Yayın Kurulu

VATENA VIRÉNE

Na dina sero ju welati ġeyalkerê. Îyê ke na welati sero weşıya xo ramenê, inu na welat serva kulturê xo mekan gureto. Namê na welati rê "Kırmancıya Beleke" vata. Dewleta ke her hetê dina gureto binê bandıra xo, zaf wašto ke na welat ki bijero binê bandıra xo. Na rivat ra zaf geyim verremiyaişi ardê peser, hama onc'ia ki neşkiya bijero binê bandıra xo. "Kırmancıye Beleke" namê na welatiyo.

Kırmancıya Beleke teyna namê ju hardi yo? İsonê ke serê na welati de weşıya xo ramıta, inu serva seveknayisê kulturê xo xeyle hoverdo, xeyle guriyê. Kırmancıya Belekê hem namê weşıye-ramıtena, hem ki namê royê na mıletiyoy.

İsonê na welati, serva na kamiye u kulturı werte dar uberi de, şıya kemeri de, ġilê kou ra ç'aye weşıya xo ramıta? Ç'aye merdene gureta vera ç'ımu? Ç'aye na kulturı rê, kamiye rê wayir vejıyê, dısmenu ra sevekna? Na sene kamiya, no sene itıqato, sene kulturo ke na mıleti serva na kamiye, itıqati, kulturı ġilê kou de weşıya xo ramıta? Na sene kamiya, sene kulturo ke, na mıletê Kırmancıye serva na têde çi dustê dısmenu de do-pêro? Ç'and rey qırrbiyê, kişiyê; onc'ia ki seveta qudıme kamiya xo pêrodayis c'a-nêverdo.

Ma ki wazeme ke na kultur u kamiya Kırmancıya Beleke sero rêç'a ilmi ra bugurime. Na kamiye u kultur ç'ıko? Ç'üavê ni persu wazeme perlo da made bıderime.

Hata ewro Dêsim sero xeyle qezetey, perlo di u kıtavi vejıyayi, paneli vıraşti. Hama çi hêf ke ni gurey hetê ilimi ra tenê duri bi. Ç'aye ke; her dormarê sıyaseti borzalê xora gore "Dêsimê xo" ardo'ra zon. Ni gami, bıyayisê 38'i ra têpia amey werte. Têde ki kamiya Kırmancıya Beleke ra xeyle duri bi. Borzalê ninu tevera gurete u teng bi, c'oka kulturê Kırmancıye ve mıletê Kırmancıye xo zerê nayine de nêdi. Gure ninu, tesirê tayê sıyaset u ideloyıy ra nêxeleşıya ra u hira nêbi.

Ni gureyê ke 38'ira têpia veyıyay werte, ninu mezgê mıletê ma zaf kerd qıloc'ın, borzalê qomê ma kerd têwerte verda ra. Kilmek ra; mezgê ma talan kerd, ma kerdime palaxpusê verê vay. Ni gurenayisu wertê azê maê verên u azê

maê peyêni de dêsê qolindi nay ro. Hên dêsê qolindi nay ro ke; torni bi dîsmenê pi-k'alukunê xo. Azo peyên ust ra, Pir u Rayverê xo, asl u neslê xo inkar kerd, qomê xorê bi dîsmen.

Emelé vejyayisê na perlode uyo ke, ni dêsê ke ewro ma verderê, inu têdine bîrîzno. Ç'aye ke; ni dêsî nêverdanê ke sarrê ma bêro têhet.

Na waxto peyên de xortê ma vanê; "ma kamime?" xora perskenê. Ma wazeme ke na persê xortu, hete zonayîşi ra, eve raa raştiye ç'üav bîderime ç'1.

Na amorê verenê perloda made ju manifesto nuşiya. Manifesto de, ma kêmasiya ni gamunê destpêkeru sero dergaderg qal ard ra. Kam kultur u kamiya ma sero se vano, ma tède ki ju-ve-ju ard'ra zon. Raşt u gëletiyê ç'îka, şikinê bîwanê.

Wazeme ita tenê ki qalê borzalê perloda ma u niadayisê kulturê Dêsimi bîkerime.

Raver vame ke; tarixê, zon u zagonê Dêsimi sero ke qal ame ra, gere ke metodê zonayîşi (bilimi) ra dûri mevîndime. Ma ki, Dêsimi sero fikrê xo eve usilê zonayîşi keme eskera. Ç'îra ke; ju gureo ke metodê bilimi ra dûri maneno, o gure, gureo de rînd niyo. Gund u kulturî sero ke qal bi, taê metodi estê. Ni metodi nayê:

Gurê Arkeoloji (Radayis), usilê nustene, qeseykerdena verênu uçb. Hama ç'1 hêf ke, qe hata nîka Dêsim sero gure arkeoloji nêbiyo. Onc'ia, hetê nustene ra ki hata nîka Dêsim sero qe qeydi çinê, ya ki nêvêjîyê werte. Tarix u kulturê Dêsimi, teyna metodê vatişê verê'oy ra museme. Ç'aye ke; ma dest de teyna no metod esto. Yanê, ma dest de ç'imeyê ke nuşiyê çinê, teyna qesê pi-k'alîku, kîlamê sayirunê ma, hêkatê wertê qomi u sanikê ma, derheqa tarix u kulturê Dêsimi de raa ma kenê roşti. Kamo ke tarix u kulturê Dêsimi sero gurîno, gere ke ninu sero vîndero.

Naê ki eskera vajime ke; Kîrmanciya Beleke raverberdena tarix u kulturî de, ni metodu ra qeyr qe, ju usilî qewul nêkena.

Waxtê Kîrmanciya Beleke de, muletê ma serva kultur u kamiye xeyle ç'etniye onta. Kultur u itiqatê xo her het ra sevekno, jê lilika ç'imunê xo ç'irê wayir vejîyê. Serva kultur u itiqatê xo royê xo do.

Kamo ke ewro Dêsim sero gurîno-buguriyo, gere ke waxtê Kîrmanciya Beleke inkar mekero, biyaro'ra xo viri. Kamo ke waxtê Kîrmanciya Beleke nevê-

nenô, u Dêsim sero gurino, o emegê sarrê ma inkar keno, azê marê , pi-k'alikunê marê xayinên keno.

C'engdarê na kulturi, itiqat u kamiye 71 serre nara ravêr ši xapa dare. Xapa xo, eve xo este vilê xo, nêverda dismenê xo sa bo. Sîma na amor de serva Pilunê Kîrmanciye ju nuste wanenê. Hata nîka, kami ke serva Pilunê Kîrmanciye sero nusno, inu tedine ki politika xora gore nusno. Raştiye pêro kerda jure. Serva Sey Rîzay ju nuste de derg nuştiyo, wanenê.

Perloda ma, elifba zonê ma (Kîrmancki) sero newede ju elifbay sero gurina. Na amor de elifba Kîrmancki sero proja xo ame'ra zon.

Onc'ia na amor de serva xortu qursê Kîrmancki sifte keme. Amoronê binu de Kîrdaški (Here-Were) sifte keme. Kîrmancki u Kîrdaški, hurdemêna ki zonê Dêsimi yê. Hata nîka keşi qe qalê Kîrdaški nêkerd, Kîrdaški sero honde nêvînet. Ma hurdemêna zonu sero ki wazeme bıgurime.

Asma Gağani nawa amê. Na asme, asma Gağani'ya. Gağan kulturê made c'ao hewl c'êno. Ma, na adet u torê xuyo k'an xo vira nekerdo, nêkeme. Serva Gağani ki ju nuste nuştiyo. Nîkara Gağanê Sîma Bîmbarek Bo! Gağan Kîrmanciye rê xêre biyaro! vame. Hata reyna, bîmanê rîndekiye de. Xîzîro K'al sîmade bo!

Kıvılcım Viyale

RESMÎ TARİHLER KUŞATMASINDA DERSİM

İnsan var oluşundan günümüze bir evrimsel süreç içerisinde. İlk insandan günümüze; fiziki, biyolojik, zihinsel ve kültürel bir gelişim ve değişim kendisini insanın evrim süreci olarak varetmiştir. Adı geçen bu değişim dinamiklerinin hepsi, doğanın hegemonyasında çaresizleşen bu ilk insanı, yaşayabilmesi için, gününün uykuda olmadığı kısmının tamamını yiyecek bulma uğraşısıyla geçiren insanın, yakalayabildiği hayvanların çiğ etleri ve kimi otlarla yabanıl bir şekilde beslenen insanın, yağmur, kar, yıldırım, rüzgâr, sıcak, soğuk vb. tüm doğa olayları karşısında çaresizleşen, ağaç kovukları ve mağaralarda yaşayabilme çabası içerisindeki bu vahşi hayvandan farksız insanın, toplumsal yaşama geçerek, dil, din, kültür, sanat, felsefe, bilim, aşk, siyaset, ideoloji, edebiyat, spor, estetik vs. gibi üst yapı kavram, disiplin ve olgularını yaratmasını sağlayarak, toplumsal bir varlık olarak geliştirmiştir.

İlk toplu yaşama geçişinden itibaren insan, bu toplumsal yaşantıyı var eden (nesnel) ve bu yaşantı tarafından belirlenen (öznel), karşılıklı diyalektik bir ilişki olarak ortaya çıkmış olan toplumsal kural ve yasalarla gelişimini sürdürmektedir. Tarihsel süreç içerisinde toplum yasalarıyla birlikte evrilen insan, zamanla toplumsal katman, sınıf ve gruplara ayrılmıştır. Temelinde üretim araçları üzerindeki özel mülkiyetin var olmasıyla ortaya çıkan toplumsal farklılaşmayla toplumsal sınıflar oluşmuştur. Bu ana gruplaşmanın yani iktisadî temelli toplumsal gruplaşmanın yanında, dini temelli, etnik temelli, dil temelli, kültürel temelli, coğrafik temelli vs. ayrışan toplumsal gruplar sürekli bir değişim halinde var olagelmıştır.

İnsanlık tarihi incelendiğinde görülecektir ki insanın var oluşu diyalektik bir evrim sürecinden başka bir şey değildir, zira çıkış itibarıyla genetik kökte bir olan ve yabanıl yaşayan insan zamanla birlikte toplumsal yaşama geçerek nite-

liksele bir değişim yaşamıştır. Sosyalleşen insan zamanla sosyal yasa ve kuralların da etkisiyle farklılaşan yapılar halindeki toplumsal grupların (klanların, boyların, kavimlerin, halkların) oluşmasını yaratmıştır, bu toplumsal gruplar ise zamanla günümüz toplumlarının (uluslarının) temellerini atmışlardır. Farklılaşma, insan evrimi içerisinde, kavimler, ırklar, ırk aileleri, ırklar içerisinde alt gruplar, bu alt gruplara bağlı uluslar, dil aileleri, dil grupları, bunlara bağlı diller, dialektler, lehçeler, şiveler, dinler, mezhepler, inanç kümeleri, sınıflar, halklar, etnisiteler, kabileler, aşiretler, klanlar, boylar, ideolojiler vb. gibi olgu ve grupları yaratmıştır.

Bilimsel yol ve yöntemin bize öğrettiğinden anlıyoruz ki evrende var olan her şey gibi insanlığın ve toplumsal grupların var olabilmek nedenleri de, sürekli bir gelişim yani değişim (hareket) halinde olmalarına dayanmaktadır.

Sosyal bilimler, toplumsal grupların nesnel ve öznel koşullarına dayanarak, toplumsal yasaları ortaya çıkarma ve toplumları var eden nedenler ve bu nedenlerin sonuçları üzerine çıkarımlarda bulunarak bilimsel bir yol ve yöntem uygulamaktadır. Genelde, eski sosyal formasyonun gelişim süreciyle şimdiki uzantısı arasındaki sosyolojik belirlemeleri tarihsel aktarım (sözlü aktarım, yazılı aktarım, geleneksel ritüeller, arkeolojik kazılar sonucunda elde edilebilmiş kalıntılar) öğelerine sadık kalarak yapar. Dolayısıyla bir toplumsal formasyonun niteliği ile ne olduğuna ilişkin her hangi bir belirleme yapma durumu ancak sosyal bilimlerin bize öğrettiği gibi tarihsel aktarım ve sosyolojik verilere dayanmalıdır. Bunun dışındaki herhangi bir yöntem bilimsel olma niteliğinden yoksundur.

Her toplumsal grup kendisini var eden özgül yanlarıyla yani kendisine ait olan özellikleriyle diğerlerinden ayrılır. Ancak burada önemli olan kendisine ait olan niteliklerin-özelliklerin kendisini farklılaştırabilecek baskınlıkta olup olmadığıdır. Sorulması gereken soru, her özgünlük farklı bir sosyal grup oluşturmak için yeterli bir kriter midir? Burada belirleyici olan ise adı geçen toplumsal grubun kategorik olarak hangi nitelikte-düzeyde olduğudur. Yani sosyal biçimlenimin niteliksel düzeyde, ulus, ırk, mezhep, kabile vs. olmasına bağlı olarak, özgünlüklerinin kendisini farklı bir toplumsal grup yapıp yapamayacağı da değişir. Daha açık bir ifade ile bir kabileyi başka bir klandan ayırmak için yeterli olabilecek herhangi bir farklılaşma ya da özgünlük, bir toplumsal formasyonu başka bir toplumsal formasyondan ayırarak ayrı ulus yapma niteliğini taşımayabilir. Bununla birlikte bir sosyal yapıyı başka bir sosyal yapıdan ayırarak farklı ulusal değerler oluşturmaya yeterli herhangi bir etmen-özgünlük-farklılık, aynı

toplumu başka bir toplumdaki ayırarak farklı bir ulusal değer yaratmayabilir. Bu özgünlüklerde toplumları iki ayrı grup olarak belirleyici temel, özgünlüklerin, farklılaşma için yeterli nitelikte olup olmadığı, yani farklılaşma yaratabilecek bir baskınlıkta olup olmadığıdır.

Hiçbir toplumsal olay ve olgu tek bir nedene bağlanamaz ve tek bir nedenle açıklanamaz ve yine hiçbir toplumsal olay ve olgunun tek bir sonucu olamaz. Çünkü sosyal yapı basitten karmaşığa doğru sürekli değişen diyalektik bir sürecin; kültürel değişim, farklılaşma, etkileşim, doğal entegrasyon, asimilasyon, aynılığa vb. sosyolojik durumların ürünüdür. İşte toplumları sosyolojik bir formasyon haline getiren bu diyalektik etkileşim halidir. Bu durumda hiçbir toplumsal biçimin ilk oluşum halindeki gibi kalması mümkün değildir. Her toplumsal biçim kendisini çevreleyen diğer toplumsal biçimlerle sosyolojik bir etkileşim halindedir. Yaşayan bir organizma olarak toplum, ilişki içerisinde olduğu diğer toplumlarla kültürel, siyasal, sosyal, etnik, filolojik vb. alanlarda bir etkileşim yaşar.

Bir toplumun en çok ilişki içinde olduğu diğer toplumların başında, elbette ki coğrafik olarak kendisine yakın olan komşuları gelmektedir. Ancak kimi durum ve zamanlarda bu kural bazen biraz daha geri bir unsur olarak kalabilmekte, bunun yerine kimi üst yapısal nedenlerden kaynaklı olarak, coğrafi açıdan daha uzak bir toplumla daha fazla ilişki halinde olunabilmektedir. Kimi zaman bir toplum coğrafi olarak kendisine yakın bir toplumdansa coğrafi olarak kendisinden daha uzak bir toplumla ortak dini-inançsal beraberlikten ya da siyasî-ideolojik yakınlıktan kaynaklı daha yoğun bir ilişki ve bunun sonucunda ise daha yoğun bir etkileşim sürecine girebiliyor. Her toplum başta çevresindeki diğer toplumlar olmak üzere ilişki halinde olduğu tüm toplumlarla siyasî, kültürel, sosyal, etnik, filolojik vb. alanlarda bir etkileşim halindedir. Hiçbir toplum, gerek kültür gerekse genetik açıdan saf ve arı kalmamıştır, saf ve arı değildir. İletişim halinde olduğu tüm toplumlardan bir şeyler almıştır/alır ve bir şeyler vermiştir/verir. Bu etkileşim sürecinde, adı geçen etkileşim dinamiklerinden (siyasî, kültürel, sosyal, etnik, filolojik vb.) herhangi birinin gelişkinlik düzeyi bu ilişkideki etken ya da edilgen tarafı belirler.

Toplumsal yaşama geçen insanın zamanla birlikte toplumsal grupları oluşturduğundan bahsetmiştik. Bu gruplar, sosyal evrim (kültürel etkileşim, asimilasyon, entegrasyon, sosyal kaynaşma, filolojik iletişim, irki münasebet vs.) süreciyle birlikte halk(proto-millet)/ulus kavramını oluşturan bir niteliğe kadar ev-

rildiler. Toplumsal bir grup olarak halk ve/veya ulus kendisini diğerk halk(ön-ulus)ve'uluslardan ayıran kimi özgünlükleriyle var olur. Temelde birçok ortak ögeye sahip olma durumu, bir toplumu diğerklerinden ayırarak ortak bir halk yaratır. Yukarıda da değindiğimiz gibi bir halk/ulus bütünlüğü oluşturabilmek için gerekli olan ögeler başka bir kategorideki toplumsal gruplar olan aşiret, alt gruplar, etnik azınlıklar vb. gibi için gerekli olmayabilir. Adı geçen bu grupları birbirinden ayıran öge ve kriterler, ulus olarak ayrışmak için gerekli öge ve kriterlerden, gerek nitelik gerekse nicelik açısından daha zayıf ayrışma noktalarını oluşturmaktadırlar.

Bir toplumsal bütünlüğün ortak bir millet olabilmesi için gerekli unsurlar vardır. Bu unsurların tamamı sosyal yapının ortaklığı üzerine kurulu olmalı, toplumu diğerk toplumlardan ulus olarak ayırabilecek niteliksel farklar sağlamalı ve o grubun farklılığını vurgulayarak, grubun kendisini millî bağlamda "biz" olarak adlandırmasını yaratabilecek bir baskınlıkta olmalıdır.

Bilimsel normlar dâhilinde bir değerkendirmeyeyle diyebiliriz ki ulusu ulus yapan nitelikler, kimi ortak değerkler üzerinden şekillenir. Bu değerkler, genelde; ortak coğrafi bütünlük, ortak kültür, ortak dil, ortak tarih, ortak tarih bilinci, ortak kök birliği, ortak din, ortak iktisadî aktivite ve tüm bu ortaklıkların oluşturduğu ortak ruhi şekillenme, yani "biz" ve/veya "bizden"lik kavramları olarak telakki edilir. Bir toplumu başka bir toplumdan ayırarak farklı bir ulus biçimlenimine gelmesini sağlayan bu kriterlerin, farklılaşma için tamamının her koşul altında belirleyici olduğu söylenemez elbetteki, ancak adı geçen bu kıstasların bir ulusal biçimlenim yaratabilmesi için her koşul altında, tamamının olmasa da, baskın olan büyük bir kısmının olması zorunludur. Yani, toplumun değerkşmesini yaratabilecek kadar bir farklılaşmayı sağlayacak olması durumu, kıstasların, en azından büyük kısmının ürünü olarak toplumu şekillendirmesi zorunluluğuna dayanır.

Bu durumun temel belirleyeni ise o sosyal yapının kendi özgün koşullandır. Toplumun öznel koşullarına göre adı geçen ölçütlerden kimi zaman biri daha öncelikli olabilir. Bir grubun kendi öznel koşullarından kaynaklı olarak, ulusal bir form haline gelmesinde, yani çevresindeki toplumlardan ulusal bir farklılaşma yaşamasında belirleyici olan ölçüt dil olabilirken bir başka grubun böylesi ulusal bir ayrışım yaşamasında belirleyici ölçüt din-inanç olabilir. Gene kimi toplumların millet olarak oluşumunda coğrafi bir bütünlük önemli rol oynarken, kimilerinin oluşum sürecinde etnik köken daha belirleyici bir unsur olarak var olabilir.

Ulusal yapıyı belirleyen kıstasların, toplumun farklılaşarak ayrı bir ulus/halk olmasını sağlayan ögelerinden belirleyici olanın önceliği, o toplumun kendi öznel durumuna göre değişmektedir ve hatta kimi toplumlar için temel belirleyici olan bir ölçüt başka kimi toplumlar için hiçbir belirleyicilik niteliği taşımayabilmektedir. Demek ki ulusun tanımı yapılırken kullanılan evrensel kural ve kriterler, sosyal yapıların özgünlüğüne bağlı olarak değişikliğe uğrayabilmekte ve yer yer toplumun kendi özgünlüğünden kaynaklı olarak kimi ölçütler bir kenara atılabilmektedir.

Esas itibariyle burada belirleyici olan, toplumu, ulusal dolayımında biz kavramı etrafında toplayabilen kıstasların ya da toplumu ortak ruhi şekillenme potansı içerisinde eritebilen ölçütlerin, o toplumun halklaşma/uluslaşma sürecini belirleyen temel referans noktaları olduğunun bilinmesidir.

Toplumlar halk(ön-millet) ya da millet olma sürecinde birçok sosyolojik ve tarihsel evreden geçer. Toplumsal kültür ve dil, birbirleriyle ilişkili iki öge olarak, sosyal yapıyla birlikte işleyen canlı birer unsur olarak değerlendirilir. Dil ve kültür toplumsal biçimin evriminde, sürekli değişen, gelişen ve farklılaşarak kimi zaman kendi olmaktan çıkan, kimi zaman etkileşim sonucu kendisi olmayana kendisine benzeten/kendisi yapan, kimi zaman etkileşim sonucunda kendisi olmayana benzeyen, kimi zaman ise tabi olduğundan bir kopuş sağlayarak yeni bir şeye dönüşen yönleriyle önemli yer edinirler.

Canlı organizmalar olarak dil ve kültür, ilişki halinde olduğu diğer dil ve kültürlerle girdiği etkileşim sonucunda sürekli değişir, yenilenir ve farklılaşır. Dil ve kültür bu yönü itibariyle sosyal yapının değişimindeki ana faktörlerdir. Toplumları ulusal formasyonlara kadar ayırıştıran süreçte, bu değişim ve etkileşim dinamiği esastır. Bu dinamik, sosyal yapıda, basitten karmaşığa doğru işleyen diyalektik bir süreçten başka bir şey değildir.

Bu diyalektik süreci daha iyi anlayabilmek için bir örnekle ilerleyelim. Örneğimiz Karadenizin doğusunda yaşayan Kafkasi bir halk Megreller olsun. Megreller ve Lazlar dil, kültür, köken, tarih ve sosyolojik olarak Zan kökenlidir, Zan kökenli Lazlar ve Megreller, Svanlar ve Gürcüler ile birlikte Güney Batı Kafkas topluluklarını oluştururlar. Güney Batı Kafkas halkları ailesinden olan Megreller, Lazlar, Svanlar ve Gürcüler, Abhazlar ve Adıgeler vs. ile birlikte Kafkasi dil, kültür ve soy ailesini oluştururlar. Bu Kafkasi halklar, İraniler, Slavlar, Latinler, Anglo-Saksonlar vs. gibi Hint-Avrupa (Ari-Aryan) dil ve ırk ailesine mensuplardır. Aralarında dilbilimsel olarak, morfolojik (yapıbilimsel), fonetik (sesbilim-

sel), veya leksikolojik (sözlükbilimsel) bakımdan benzerlikler bulunan bu milletler ortak bir atadan gelmiştir ve bir dil ailesi "Hint-Avrupa Dil Ailesi" ni oluşturmaktadırlar. Ortak atadan gelen bu toplumlar zamanla birlikte kimi nesnel ve öznel koşulların ürünü olarak farklılaşmış, bu farklılaşmalar kendi içlerinde dalanarak devam etmiş, kimi alt toplum grupları oluşmuştur. İletişim halinde olunan diğer topluluklarla, kültürel, filolojik ve irkî münasebetlerde bulunma sonucunda yeni gruplar oluşmuş, bir kısım diğer toplumları etkilemiş ve kendi kültürel, etnik ve filolojik yapısı içerisinde eritmiş, kimi ise bu süreci tersinden yaşayarak farklı sosyal biçimlenmeler içerisinde erimiş ve/veya kaynaşmıştır. Kimi toplumlar bu sosyal ilişkiden daha az kimileri ise daha fazla etkilenmiş ve zamanla birlikte ortak kökten gelen bu topluluklar farklı ulusal bütünlükler olarak tarih sahnesinde yer almışlardır. Renan, bu süreci açıklamak için olsa gerek; "bir millet, her gün yenilenen bir plebisittir" sözünü kullanmıştır.

Tekrar Megrellere dönecek olursak, Avrupa'nın en batısındaki İngilizlerle ve Asya'nın güneyindeki Hintlilerle aynı kökene sahip olan bu topluluğun, İngilizlerden ve aynı ataya sahip olduğu diğer tüm Hint-Avrupa topluluklarından, tarihsel süreç içerisinde ayrışarak, başlı başına bir halk olmasını sağlayan ise toplumsal yasaların zorunlu kıldığı sosyal evrimdir.

Megreller, diğer tüm toplumlar gibi zamanla birlikte, göçler, coğrafi engeller ve kimi dış etkenlerden kaynaklı olarak ortak yapı içerisinde olduğu toplumlardan ayrışarak/süzülerek günümüzdeki halini almıştır. Yeni yaşam alanına uygun bir yaşam biçimi ve kültürü oluşturmuş, farklı toplumlarla ilişki geliştirerek etkileşim sürecine girmiştir. Öncelikle Megreller, Aryan topluluğu içerisindeki Kafkasi dil, soy ve kültür ailesi kategorisindedir, aynı zamanda bu grubun bir alt kolu olan güney batı Kafkasya topluluğundadır ve bu topluluğa ait Lazlarla ortak ataları olan Zanlara, buradan da Lazlardan ayrışarak son hali olan Megrel halkına dönüşmüştür.

Görülüyor ki günümüzde tüm sosyal dayanaklarıyla birlikte var olan bir toplum görece olarak kimi toplumlara filolojik, kültürel, etnik vb. alanlarda daha yakın kimilerine ise daha uzaktır. Her toplum, kendisiyle ortak dayanakları bulunan toplumlara (örneğin aynı dil ve soy ailesi içerisinde yer almak, aynı din-inanca sahip olmak vb.), ortak dayanakları bulunmayan diğer toplumlardan daha yakındır. Ancak şunu belirtmek gerekir ki, bir halk, kendisiyle ortak dayanak ve köke sahip olan ve olmayan iki farklı halk karşısında, niteliksel bir sınıflandırma, tanımlama ve adlandırma ekseninde aynı mesafededir. Yani bir halkın

ve/veya ulusun, ortak geçmiş ve ortak köke dayalı olduğu bir başka ulus karşısındaki pozisyonu, ortak geçmiş ve köke dayalı olmayan bir başka ulus karşısındakinden farklılık göstermez. İki farklı toplumun ortak dil ailesine mensup olmaları durumu, bir birine yakın diller konuşuyor olmaları durumu ya da yakın coğrafyalarda yaşıyor olmaları durumu, kendilerinden daha uzak toplumlar karşısında, bu iki toplumu aynı ulus ya da aynı halk yapma niteliği taşımaz.

Son çözümlemede ulus ya da halk(ön-millet/proto-millet), bir toplumun ortak değerler yaratarak, kendisini, dışarıdaki toplumlardan biz biçiminde ayıracak bir ortak ruhi şekillenme yaratması sonucunda var olur. Bu ortak değerleri yaratan unsurlar ise genelde, ortak bir coğrafi bütünlük, ortak inanç, ortak kültür, ortak tarih ve ortak tarih bilinci, ortak dil, ortak iktisadî bütünlük, ortak bir din, ortak kök bilinci, ortak folklorik unsurlar, ortak semboller, ortak değerler, ortak yerler, ortak pratikler, ortak işaretler gibi öğelerdir. Bu öğelerin, toplumun kendisini halk ya da ulus olarak veya proto-ulus olarak, diğer halk veya uluslardan ayrı hissetmesini sağlayabilecek bir nitelik taşıması gerekmektedir.

Bunların hepsi, söz konusu edilen toplumun, kendisini halk/millet olarak tanımlaması için gerekli olan nesnel belirlemelerdir. Oysa bir şeyin(bilimsel-gerçek olarak) var olabilmesi için, nesnel koşullar yanında öznel koşullarda belirleyici olmak zorundadır. Yani sadece ulusu değil; var olan her hangi bir olgu, süreç ve olayı objektif ve sübjektif koşulların ürünü olarak görmek zorundayız. Ulusal formasyon olma sürecinde de yukarıda adı geçen nesnel (genel) verilerin yanında söz konusu edilen toplumun kendi öznel (yerel) koşulları da belirleyici olmak zorundadır. Bir sosyal yapı üzerine belirleme yapma girişimi, bu öznel yapıyı göz ardı ediyorsa, bu onun (belirleme yapan öznenin) gerçekleri göz ardı ettiği anlamına gelir.

Bir toplumun özgün niteliklerinin, kendi halklaşma süreci üzerindeki belirlemelerini daha rahat kavrayabilmek için derinliğine bir inceleme ve araştırma yapmaya gerek yoktur sanırım. Bu konuya ilişkin, yeryüzündeki halkların oluşum dinamikleri ve süreçleri üzerine az çok gözlem yapmak yeterli olacaktır.

Kendi sübjektif koşullarına bağlı olarak dünyanın farklı bölgelerindeki halklar farklı öznel dinamikler üzerinden şekillenmişlerdir. Afrika'daki Bantu dil ailesine bağlı toplumların-halklaşma süreci farklı, Amerika kıtasının işgali sonucunda bu kıtanın hem güney hem de kuzeyinde yaşanan uluslaşma süreçleri farklı, Kafkasya gibi son derece dağlık ve parçalı bir arazideki halklaşma süreçleri farklı, Kürt coğrafyasındaki Asuri ve Süryanilerin kendi dini özgünlüklerine

bağlı olarak gelişen halklaşma süreçleri farklı, Yahudilerin ve kimi benzeri toplumların iki sac ayağından; yani din ve etnisite (etno-din)'den oluştuğunu gördüğümüz uluslaşma ve bilinç süreçleri farklı, Avrupa'nın doğusu ve batısındaki halk/millet olguları farklı gelişim dinamiklerine bağlı olarak var olmuştur.

Tüm bu özgünlükler, halk olabilmek için gerekli olan, genel ölçütlerin, toplumun öznel yapısından kaynaklı olarak değişebildiğini, kimi ölçütlerin bazı halkların olgunlaşma sürecinde hiç bir belirleyiciliği olmadığını, bazı ölçütlerin bir toplumun halklaşma sürecinde temel belirleyen olmasına rağmen, kimilerinin de tali bir belirleyen olduğunu, kimi halklaşma süreçlerinde ise bu genel ölçütlerin tamamının belirleyen olduğunu kanıtlamaktadır.

Örneğin; aynı dili konuşan Avusturyalılar ile Almanlar, tarihsel süreç içerisinde iki farklı millet olarak örgütlenirken, birbirlerinden uzak diller, dialektler ve lehçeler kullanan proto Frank toplumlar, ortak bir ulusal bütünlük olarak Fransızları oluşturmuşlardır. Ortak bir genetiğe sahip olmayan Latin Amerika toplumlarında, temel bir belirleyen olan dil (aynı dili kullanma -ki bu sömürgeci İspanyol dilidir-) ölçütü, aynı dili konuşmalarına rağmen, Afrika'daki Bantu ailesinden birçok toplumu ortak bir halk haline getirememiştir ve bu toplumlar farklı halklar olarak varlıklarını sürdürmektedirler. Bununla beraber ortaçağ Almancasının bir lehçesi olan Yiğdişçeyi konuşan Almanya Yahudileri, bu dil durumundan kaynaklı Alman olma sürecine girmemiş, Hami-Sami dil ailesine bağlı İbraniceyi konuşan diğer Yahudilerle ortak halk olma bilincini yitirmemiştir. Bu örnekte, Almanya Yahudilerinin halklaşma bilincini belirleyen temel ayırım noktasının dil olmadığı, bunun yerine din-inanç ve ortak köke sahip olma bilincinin etkin olduğu açıkça görülmektedir. Ayrıca bu örnekte, önemli olan bir diğer nokta, ortak coğrafi bütünlük kıstasının hiçe sayıldığıdır. Yahudilerin kendilerini ortak halk olarak görmelerinde, ortak coğrafi birlik kıstasının hiçbir belirleyiciliği yoktur. Yahudilerin ortak bir halk/ulus olmalarında, temel bir belirleyen olma özelliğine sahip olan din ise, aynı dine mensup Arap, Kürt, Fars, Çeçen, Türk vs. gibi uluslar örneğinde görüldüğü gibi, her zaman aynı niteliğe sahip değildir. Yani din, Megrel ve Lazların, Sırp ve Hırvatların, Yahudilerin, Asuri ve Süryanilerin, İrlandalıların, Dersimlilerin vs. halklaşma süreçlerinde birbirlerinden ayrılarak kopmasını, farklılaşmasını ya da birleşerek bütünlüşmesini, ortaklaşmasını sağlamada temel bir ölçüt iken, aynı dine mensup olan İspanyollar, Portekizliler, İtalyanlar veya Korsikalıları bir ulus yapmak için, hiçbir ölçüt değeri taşımamaktadır. Bununla beraber, İslâmiyet, Bektaşilik, Ortodoksluk, Ro-

ma Katolikliği gibi dinsel farklılıklara sahip Arnavutlar bir millî bütünlük sağlayabilmektedir. Arnavutlar örneğinden çıkarılacak bir başka sonuç da, ulusal bütünlüğün oluşum sürecinde, kültürel birlik bir kıstas olarak belirleyici olmamıştır. Tüm bu örnekler, uluslaşma sürecinde tek ve temel bir belirlenim kalıbının olmadığını kanıtlamaktadır. Konuyla ilişkisi bakımından Hobsbawm'ın aşağıdaki cümlesini aktarmakta yarar var;

"Kutsal Rusya, Kutsal Tirol ve belki Kutsal İrlanda'yı oluşturan kriterlerde, bu güne kadar millet tanımlarıyla (belirleyici olmasa bile) yakından bağ kurduğumuz iki unsurun (dil ve etnik köken) atlandığını görüyoruz" (J. B. Hobsbawm, 1780'den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik, s. 70, Ayrıntı Yn.)

Temelde söylemek istediklerimizi, uluslaşma süreci, ulus ve milliyetçilik üzerine derin araştırmaları ile tanınan, ünlü toplum bilimci, iktisadî ve toplumsal tarih profesörü E. J. Hobsbawm şu şekilde özetliyor:

".... millet olmanın özelliklerini taşıdığından hiçbir kuşku duyulmayan 'milletler' de tek bir kritere veya kriterler kümesine denk düşmez....üstelik ilerde göreceğimiz üzere, bu amaçla kullanılan kriterler (dil, etnik köken vb.) bulanık, değişken ve birden çok anlamlı olup...." (J. B. Hobsbawm, 1780'den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik, s. 19, Ayrıntı Yn.)

Dersim Sosyolojisi Üzerine:

Dersim, üzerine şiirler, öyküler, romanlar yazılmış, ağıtlar okunmuş, müzikler bestelenmiş, belgeseller çekilmiş, adına gazeteler, dergiler çıkarılmış, festivaller düzenlenmiştir. Dersime ilişkin yapılanlar -iyi ya da kötü- bunlarla sınırlı kalmış olsaydı iyi olurdu. Ancak, bunun yanında, Dersim'in toplumsal dokusu, dili, etnik yapısı ve tarihi üzerine bugüne kadar pek çok iddia yazılı ve sözlü bir şekilde gündeme geldi. Bugün gerek Dersim'de, gerek Dersim dışında, gerek diasporada, Dersimli aydınların, öğrencilerin, halkın, Dersim'e ilişkin temel fikir alışverişlerinin, tartışmalarının önceliklerinden birini de bu konu teşkil etmektedir. Herkes, konuya, kendi doğrusal, örgütsel, sınıfsal, ideolojik, ulusal konumlanışına ve bilgi birikimine göre bir açıklama getirmektedir.

Alakalı alakasız, Dersimli olan olmayan, bilen bilmeyen, Dersim'i tanıyan tanımayan, konuya hâkim olan olmayan, kendi politik çıkarları gereği, bilinçli olarak gerçekleri çarpıtan çarpıtmayan, Avrupa'da oturup yeni haritalar çizen çizmeyen, eli kalem tutan, ağzı laf yapan, işine gelmeyen, burnundan kıl aldır-

mayan, tepesinin taşı atan, kulak misafiri olan, gözünün yaşına bakmayan, tereyağından kıl çeken, sabah erken kalkan, kısacası önüne gelen hemen herkes, Dersim üzerine ahkâm kesip, yeni savlar ortaya atınca, konuya ilişkin haddinden fazla kafa karışıklığı ve bilinç kirlenmesi yaşandı.

Bu bilinç kirlenmesi, varolan asıl tarih, kültür ve sosyal yapıya ilişkin yanlış belirlemeler yapma sonucunu katmerleştirmektedir. Bu konuya ilişkin nesnel belirlemeler yapabilmek için tarihsel ve sosyolojik gerçekliğe doğru bir perspektiften bakılmalıdır. Dersim'in toplumsal dokusu üzerine bir belirleme yapıldığında ya da yapılmak istendiğinde, onu tarihsel süreciyle birlikte ele almak gerekir.

Dersim'in tarihi, kültürü ve sosyal yapısına ilişkin yapılacak herhangi bir belirlemenin objektif olabilmesi için, belirlemeyi yapan öznenin nesnel verilere dayanması gerekmektedir. Bu nesnel veriler tarihi ve sosyolojik verilerdir. Herhangi bir sosyal grubun tarihinin ve sosyolojisinin nesnel verileri o toplumsal bütünün "tarih aktarımı"na dayanmak zorundadır. Bir toplumsal bütünün "tarih aktarımı", yazılı tarih aktarımı ve sözlü tarih aktarımı biçiminde görülmektedir. O zaman Dersim'in tarihi ve sosyolojik bütünlüğüne ilişkin bir belirlemede başvurulacak temel referans noktaları bu adı geçen tarih aktarımlarının incelenmesi sonucuna dayanmalıdır. Daha eski, arkaik dönemlere ait tarihsel belirlemeler ise arkeolojik kazılarla elde edilen "tarihsel kalıntı" ve envanterlerin incelenmesi yöntemine dayanmalıdır.

Burada adı geçen tarih aktarımı ise bir toplumun, bir bütün olarak inancının, dilinin, kültürünün, folklorünün, ortak bilincinin, ortak tarihsel sürecinin ve/veya ortak tarih bilincinin tarihsel seyir süreci içerisinde sonraki nesillere iletilmesi demektir. Yani toplumun değerlerinin aktarımı anlamına gelmektedir.

O halde, Dersim'in, kültürü, sosyol yapısı, kimliği, yaşam biçimi, inancı, tarihi vb. üzerine söz söyleyebilmek, ancak Dersim'deki tarih aktarımına sadık kalınarak gerçekleştirilebilir. Bilinen odur ki, Dersim'de yazılı bir tarih aktarımı mevcut değildir. Dersim tarihsel aktarımının hiç bir noktasında (çok küçük ayrıntılar hariç) yazılı bir kültür ve bunun sonucunda oluşan yazılı bir aktarım söz konusu edilemez. Gene biliyoruzki Dersim'in tarihsel ve dolayısıyla bu tarihsel süreçlere takabül eden sosyolojik, filolojik ve genetik biçimlenimini analiz etmeye yarayabilecek bir arkeolojik çalışma da mevcut değildir. Bunların olmaması, Dersim'de bir tarih aktarımının olmadığı anlamına gelmez elbetteki. Dersim'de bir tarih aktarımı vardır ve bu sözlü kültüre dayalı bir tarih aktarımıdır. Dersim'deki tarih aktarımı sözel biçimde kendini açığa çıkaran ve gündelik yaşantı-

daki sosyal, kültürel, inançsal ritüeller yoluyla kendisini bir şekilde bir sonraki nesile aktaran biçimdedir.

Dersim'de sözel ve geleneksel yaşantıyla aktarılan nedir? Elbetteki topyekûn bir tarih yani bir kültür, dil, sosyal yaşantı, ortak değerlerdir. Bunu aktaran sözel ve geleneksel yaşantının unsurları ise genel olarak; kavramlar-terimler, sosyal ve kültürel yaşam, halk ekonomisi- üretim ilişkileri- tüketim biçimi, tarımcılık, rençperlik, hayvancılık, halk sanatları ve araç gereçleri, örme-dokuma-ışleme ve basma işlemleri, ağaç, taş, toprak, deri işlemleri, halk mimarisi ve yerleşim türleri, sürekli yerleşim yerleri, geçici yerleşim yerleri, ev yapım teknikleri, barınak ve konut tipleri, ev yapımında kullanılan araç gereçler, konutta aydınlanma ısınma ve konutta bölünmeler süslemeler, döşemeler, halk hukuku, halk meteorolojisi, halk takvimi, halk hekimliği ve baytarlığı bunların yetişme biçimi, ilaç yapım teknikleri, geleneksel inanç ve uygulamalar, erkek-kadın-çocuk giyimleri, törensel giyimler, süslenmeler, sakal-bıyık biçimleri, traş şekilleri, halk kuruluşları, yardımlaşma ve dayanışma, dinsel kuruluşlar, Kızılbaş Kadın-Aza Kadın-Kadın Ana gelenekleri, cinse, yaşa ve cesarete-yiğitliğe dayalı kuruluş ve/veya örgütlenmeler, çete (qol) birlikleri, silahşörlük, yiğitlik, aşiret konfederasyonları, klan ileri gelenliği, ağalık, komşuluk ilişkileri, imece, gelenek-görenek ve inançlar, töreler ve törenler, nişan, kına, düğün törenleri, elma (davetiye), sae sur, cem törenleri, Gağand-Xeylas-yöl kardeşliği-musahiplik, kıvraklık, ikrarlık, gulbenk, pirlık, rayberlik, mürşidlik, taliblik, Raye Hak, ocaklar, ziyaretler, mezarlar, kutsal taş, ağaç, dağ, tepe, su vb.leri, kiliseler, halk mutfağı, beslenme, yemekler, yiyecekler ve bunların hazırlama ve koruma teknikleri, mutfak düzeni ve araç gereçleri, sofr kuralları, halk dili, ağızlar, lehçeler, canlı ve cansız varlıklar için adlar lakaplar, yerler (dağ, bayır, tepe, yayla, orman, ova, dere vb.), yöreler, yerleşim alanları ve bunları adlandırmaya ilişkin halk bilgisi, yerleşim biçimleri, köy düzeni, ağaçlar-bitkiler ve doğaya ilişkin halk bilgisi, hayvanlara ilişkin halk bilgisi, kutsal mekân ve var olduğu sayılan kutsal varlıklara ilişkin halk bilgisi, Spelay-K'ewelay-Surelay, Helikasew, Xızır, Wayire Ç'e, Oli Diwan vb., halk ölçü-tartı ve hesap birimleri, bayramlar, eğlenceler, karşılama-lar, uğurlamalar, belirli günler ve kutlamalar, halk oyunları, semahlar, halk tiyatrosu; temsili oyunlar, taklidi oyunlar, halk müziği, müzik araç-gereçleri, müzik biçimi-tarzi, halk edebiyatı, türküler, destanlar, ağıtlar, ninniler, manileri tekerlemeler, söylenceler (efsane), söylentiler (menkıbe), halk öyküleri, masallar, fıkralar, atasözleri, deyimler, bilmeceler, ölçülü sözler, dualar, öğütler, argo söz-

ler ve küfürler, selamlar ve yeminler, övmeler, övünmeler, kınamalar ve yermeler, sevmeler ve okşayıcı sözler, azarlamalar, halk ozanları, saz şairleri, aşıklar, dervişler, vb. kavram-terim, durum, olgu ve olayların tamamı, belirli bir sürecin ürünü olarak geleneksel yaşantıyı aktarır.

Yazılı olmayan, ancak sözlü ve geleneksel kültür aktarımına dayalı bu tarihsel veriler bize bir toplumun geçmişi hakkındaki hemen her şeyi vermektedir. Bu yönü itibariyle yazılı bir kültüre sahip olmayan Dersim'in, geçmişine ve sosyal yapısına ilişkin bulgu ve envartenlerin olmadığı iddia edilerek, sözlü ve geleneksel kültürün bir referans olamayacağını ileri sürenlerin, bu gibi bir savunma yöntemini kendilerine siper edinmiş olmaları, ne kadar aciz ve ne kadar kof bir anlayış içerisinde olduklarını da ortaya koymaktadır.

Bu durumda bizim ya da bilimsel olma iddiasındaki herhangi bir öznenin, Dersim tarihi ve kültürüne ilişkin herhangi bir gözlem, araştırma ya da belirleme yapması durumunda dayanacağı ve başvuracağı temel yöntem ve referans noktası, geleneksel yaşam ve sözlü kültürle aktarılan olay, olgu, kavram, veri ve süreçlere sadık kalmak olacaktır.

Söz ya da dil bir kültürün sonraki nesillere aktarılmasında en başat rolü oynamaktadır. Toplum yaşamında bu denli önemi olan dilin ve dil ile aktarılan kavram ve terimlerin biçimi ve muhtevası bir bütünlük taşımaktadır. Bu kavramlar içeriğinden muaf tutularak sadece biçimsel özellikleri nedeniyle değerlendirilirse, gerçekliği yakalamak bir tarafa, tam aksine nesnel temelden koparıldığı için, olabildiğine farklı ve özünden bağımsız sonuç ve yorumlara neden olunmuş olur.

Sosyoloji, antropoloji, halkbilimi, filoloji vb. disiplinlerin öğrettiklerinden hareketle, dil ve o dille aktarılan kavramların içeriğinden bağımsız değerlendirilemeyeceği sonucuna ulaşırız.

Kırmanciye'den miras kalan sözlü kültür aktarımı ve kavramlar, içeriğinden muaf bir biçimde değerlendirildiğinden, değerlendirmeyi yapan öznenin kendi politik, ideolojik, örgütsel ve ulusal konumlanışına göre farklı yorumlara kapı aralanmaktadır. Kimi ses benzerlikleri ve yakınlıklarından kaynaklı olarak bazı kavramlar bilinçli ya da bilinçsiz, içeriğinden bağımsız bir biçimde tanımlanmakta ve farklı yorumlara yol açmaktadır. Bu durum ise Dersim tarihini açıklamaya çalışırken, dayandığımız sözlü kültür öğelerini adeta deforme etmek anlamı taşıdığından, kültürel mirasa ve toplumsal gerçekliğe çok büyük zararlar vermektedir.

Dersim Tarihi Üzerine:

Bugün Dersimlilerin tarihine ilişkin alabildiğine iddia ve tez bulunmaktadır. Bu tezlerin bir kısmı birbirleriyle belirli noktalarda uyuşurken, bir kısmı birbirlerini yalanlamakta ya da birbiriyle çelişmekte, bazıları ise birbirini doğrulamaktadır. Hemen hepsi bilimsel olduğu iddiasında olan bu tezlerin bir kısmı, resmî tarih ve resmî ideolojilere kaynak olma özelliği taşımaktadır. Belirli bir bilimsel perspektifle bu tezlere toplumsal gerçeklikle uyuşma noktaları üzerinden yaklaşıldığında, çok açık ve bariz bir şekilde hangisinin ya da hangilerinin nesnel gerçekliklerle uyuştüğünü görmek oldukça nettir.

Dersim tarihine ilişkin kaynak olma iddiasındaki adı geçen tezlerin neler olduğunu yazının ileriki sayfalarına bırakarak, bu yazının da benimsediği, Dersim tarihine ilişkin temel referans noktası olan teze atıfta bulunalım şimdilik. Sosyolojik, antropolojik, etimolojik, filolojik, etnografik, tarihi vs. alanlarda yapılan inceleme ve araştırmalar ışığında, oldukça ya da en gerçekçi duran iddia Deylem teorisidir. Ermeni yazar Andranik, Thomas Arzounin, Prof. W. B. Lockwood gibi isimlerin de dile getirdiği bu teori, bugün Dersim’de yaşayanların en az bir kesiminin Deylem’den göç edip, Dersim’e yerleştiklerini içermektedir.

Sözel olarak Dersim kültüründe aktarılan kök referansları, fizyolojik, filolojik ve etimolojik ortaklıklar ve dinsel/kültürel yakınlıklar, Dersim ve Deylem arasındaki ilişkiye vurgu yapan bu teorinin, diğer teoriler yanında ne kadar güçlü olduğunu kanıtlar niteliktedir.

Tarihte kavimler göçü diye anılan ve pratikte Moğol istilaları biçiminde açığa çıkan, kavimlerin Asya’dan batıya doğru kısmen kademeli olarak göç etmesi durumu Deylemi de etkilemiş ve yaklaşık olarak 9. yy’dan itibaren belirli aralıklarla göç eden bu kavim (Deylem) bugünkü Dersim içlerine yerleşmiş ve göç olayının tamamlandığı 13. yy sonlarından, yakın tarihe (1938) kadar da kapalı, girilemez bir bölge olarak Dersim’de varlığını korumuştur.

Diğer tüm toplumsal ya da ulusal yapılar gibi Dersimliler de farklı sosyal yapıların etkileşim sonucunda kaynaşması ve birleşmesi ile varolmuştur. Andaki kısıtlı bilgilerimizle görebildiğimiz kadarıyla, Deylem’den gelen kavim veya kavimler, Dersim’de zaten yerleşik olan kavim veya kavimler ile ve zamanla Dersim Ermenileri ile kaynaşarak, dışarıdan girişlerin mümkün olmadığı bir coğrafyada (Dersim), birbirleriyle iletişim ve etkileşim sonucunda ortak kültürel değerler yaratarak, bir sosyal pota içerisinde erimiş ve günümüze kadar bir form

halini almıştır. Bu kaynaşma süreci içerisinde; genetikte, dilde, kültürde, din/inançta ve tarih bilincinde bir ortaklık ve bütünlük sağlanmıştır. Bu ortaklık Dersimlilerde kendilerine ait bir toplumsal ruhi şekillenme yaratmış ve bir halk olarak, halk bilincinin yeşermesinin son halkası olan 'biz' kavramını olgunlaştırmıştır.

"Biz" kavramı, düşünsel boyutta kendisini "onlar" üzerinden tanılayan ve var eden ya da tersinden bir söyleyişle "onlar" kavramı "biz" in karşıtı olarak formüle edilen ya da var edilen bir tanımlamadır. Bu anlamıyla Dersim'in halksal oluşum sürecinde ve sonucunda kendisini biz olarak anlamlandırması, kendi varoluşunu toplumsal olarak temellendiren hemen her şeyin "onlar" diye düşünsel olarak anlamlandırılabilir karşıtından farklılığın bir sonucu olarak filizlenir.

Dersim'in halksal oluşum süreci incelendiğinde, Deylem'den Dersim'e göç sonrası, Kırmanciye'de yaşanan kapalılık -ki bu iktisadî, kültürel, sosyal, inançsal, ırki münasebetsel ve bir bütün olarak yaşamın tüm alanlarına ilişkin çevresiy-le iletişim halinde olmama gibi bir kapalılık durumudur- ve sürekli bir kendini savunma hali, Dersimin içinde, bir anlamıyla Dersim'e sığınmış toplumların, kendi aralarında bir ortaklık yaratarak bir proto-millet oluşmasına neden olmuştur.

Yaklaşık 13. yy'ın son çeyreğine tekabül eden, Dersim'e gerçekleştirilen göçlerin sönümlenmesinin ardından, Dersim'in adeta kapalı bir kutu pozisyonuna girmesinin, çevresiyle ilişki kurmamasının, ve bazı kavimlerin Dersim'e sığınarak kendisini savunmasının, Dersim'in dışa karşı bir kale biçimlenimine girmesinin, tarihi ve sosyal nedenlerini açıklamakta fayda var.

Deylem'den Dersim'e göç eden kavimlerin Kızılbaş inanç ve geleneklerinin özüne sahip olmaları ve dolayısıyla hermetik bir yapı biçimleniminde olmaları, İslâm toplumları karşısında sürekli bir savunma pozisyonu almalarını zorunlu kılmıştır. Deylem'den göç sırası ve daha önceki dönemsel süreç içerisinde Anadolu'daki Hermetik ve dışlanan toplumlar (Paulisiyanlar, Kızılbaşlar ve Osmanlı'nın kurulmasından sonraki yüzyıllarda Gregoryenler vs.) kendi varlıklarını sürdürebilmek için ulaşımın zor olduğu dağlık alanlara çekilmek zorunda bırakıldılar. Çekilmek zorunda bırakıldıkları ulaşılması güç dağlık alanların başında Dersim gelmektedir. Görmüş oldukları ortak siyasî ve fizikî baskılar Deylem'den göç ederek gelen kavimi, Dersim'e sığınmış olan kavimlerle ortak coğrafyada buluşturdu. Hermetik yapıları ve ortak felsefi-inançsal karakterleri nedeniyle, Dersim ortak coğrafyasında buluşan bu topluluklar kısa sürede kaynaştılar. Bu kaynaşmaya neden olan kültürel, inançsal ve siyasal yakınlıkların ya-

nında çok yoğun bir tehdit halini alan dışardan baskı uygulamaları ve saldırılar toplumun kaynaşmasını ve ortak bir potada eriyerek tekleşmesini hızlandırmıştır. Son durumda ise "biz" kavramı toplumun kendi bütünlüğünü ifade etmek için kullanılabilir bir argüman olmuştur.

Adı geçen bu dış baskılar kendisini Türklerin Anadolu'ya girişi sırasında Türk-Kürt (Zaza-Kurmanç) ittifakında, Anadolu'daki Kızılbaş isyanları sırasında, ortaklaşan tüm İslâm topluluklarının saldırısında, Şeyh Bedrettin, Baba İshak, Baba İlyas, Celali vb. toplumsal direnişler esnasında, Yavuz Sultan Selim'in kırk bin Kızılbaş katletmesi sırasında yaşanan Osmanlı, Zaza ve/veya Kurmanç birlikteliğinde, aynı birlikteliğin Çaldıran savaşı devamlılığında, bu tarihten sonra da Osmanlı imparatorluğunun Dersim'e kırım girişimleri esnasındaki gönüllü Kürt/Zaza birliklerinin saldırılarında, daha sonra tamamı Kürt (Kurmanç/Zaza) aşiretlerinden oluşan Hamidiye Alayları'nın Kızılbaş ve Ermeni katliamlarında, Hamidiye Alayları'nın Dersim'e yapılan her saldırıda gönüllü birlikler oluşturmasında, Kızılbaşlara yönelik çıkarılan İslâm fetvalarında açığa çıkmıştır.

Tüm bu uygulamalar yüzyıllar boyu kendi içine kapanarak, kendi varlığını koruma çabasındaki proto Dersimi toplumları ortak bir potada eriterek tek bir halk yaratılmasına vesile olmuştur. Bu yüzdendir ki Dersim kendisini kültürü ve bu kültürü besleyen ve onun vazgeçilmez bir parçası olan inanç kimliğiyle var etmiş bu biçimde olgunlaşmış ve bu biçimde tanımlamıştır. Aynı Dersim'deki kültürel, sosyal, etnik ortaklaşma sürecinin temel belirleyeni din-inanç olmuştur. Bu yüzden Dersimli kendisini her daim inanç bütünlüğü temelinde tanımlamıştır. Bilinmesi gereken burada Dersimlinin kendini inanç temelli tanımlaması esnasında atıfta bulunduğu kimliği sadece dini-inançsal kimliği değil bununla beraber kendi etnik-ulusal ya da halksal kimliğidir de. Dersim'deki halklaşma sürecinde temel belirleyen olan din kriteri, Dersim'in tarihi özgünlüğünden kaynaklı olarak halklaşma sürecinin ana eksenine oturmaktadır. Bu yönü itibariyle Dersim'de tarihi ve sosyolojik bir olgu olarak halksal varoluş iki temel dinamik üzerinden bir bütünlüğün ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Burada adı geçen halksal tanımlama iki sacayağı üzerine oturmuş bir muhtevaya sahiptir. Etno-dini olarak adlandırılan bu tanımlama, kendisini bir ulus ya da halk olarak dini ile birlikte adlandıran birçok toplumda olduğu gibi bir temel üzerindedir. Yani bir halk olarak toplum kendini tanımlarken hem dini bir tanımlama hem de etnik bir tanımlamayı tek bir terim-isim üzerinden gerçekleştiriyor.

Çünkü kendi halksal varoluşunun temelinde yatan dini varoluşudur. Şöyle ki; kendisini tarihsel oluşum süreci içerisinde diğer toplumlardan ayıran temel ayraç noktası dindir. Bir ulusal form haline gelmesini sağlayan ortak ruhi şekillenmeyi yaratarak kendisini biz, diğer toplumlara onlar biçiminde formüle etmesini sağlayan yegâne neden budur (din).

Dersim'e İlişkin Teoriler ve Çıkmazları:

Dersim'in geçmişine ve Dersimlilerin kimliğine ilişkin haddinden fazla savın var olduğundan yazımın önceki satırlarında bahsetmiştik. Bu savları tarihsel ortaya çıkış sırasına göre irdelemeye çalışalım.

Resmî İdeoloji ve Resmî Tarihler Kuşatmasında Dersim

"Bilimi ve bilimsel bilgiyi, ideolojik dogmaların emrine verme doğrultusundaki aşırı biçimde uygulamalar." biçiminde tanımlanabilir resmî ideoloji. Burjuva resmî tarih, resmî ideolojiler oluşturulurken dayanak yaratma girişimlerinin en temel aracıdır. Resmî ideoloji nasıki sosyal bilimlere, politikayı ve nesnel verili durumu çarpıtarak bir bütün olarak kendi varlığını korumak ve geliştirmek için kitle bilincini bulandırma yöntemiyle kendi hegemonyası altına alıyorsa, resmî tarih de bunun en önemli ayağı olarak tarihi, nesnel ve gerçek kökeninden ayırarak, çarpıtarak yeni bir tarih ya da tahrif edilmiş bir tarih ortaya çıkarmaya çalışır. Bununla amaç kendi ideolojik, örgütsel, kurumsal -ki resmî tarihe dayandığından tamamen çarpık bir temel üzerine inşa edilmiş olan- varlığını güçlendirmek, devamlılığını sağlamak ve her alanda hegamon bir hale getirmektir.

Kapitalist devlet modelinin vazgeçilmez ve olmazsa olmaz bir özelliği olarak resmî ideoloji ve onun tarih anlayışı olan resmî tarih, tamamen milliyetçi bir muhtevaya sahiptir. Zira resmî tarih kendisini var ederken, yaşanmış tarihi olay ve olguları, kendi millî güdülerini ekseninde, yeniden, tahrif edilmiş biçimiyle yorumlar ve kitlelere çarpıtılmış bir tarih kurgusunu propaganda eder. Gücü yettiği oranda da bunu dikte eder.

Her ne kadar kapitalist devlet modeline özgü olarak bilinse de, aslında burjuva tüm iktidar anlayışlarına içkin bir olgudur resmî ideoloji ve resmî tarih yaratmak. Yani böylesi bir ideoloji ve tarih anlayışı yaratma gücüne sahip her yapılanma -bu yapılanmanın devlet olması gerekmiyor- kendisine içkin olarak bir resmî ideoloji ve resmî tarih yaratma güdüsüne sahiptir. Hedefinde burjuva bir

iktidar modeli olan politik bir özne ya da herhangi bir kurumsal yapı veya içeriğinde burjuva ya da küçükburjuva milliyetçi kırıntılar barındıran örgütsel herhangi bir biçimlenim adı geçen bu resmî tarih yazıcılığının yürütücüsü olabilir. Resmî tarih yazıcıları/yaratıcıları, kimi zaman bir devlet, kimi zaman bir kurum, kimi zaman bir örgütsel mekanizma biçiminde karşımıza çıkabilir.

Türk Resmî Tarihi-Güneş Dil Teorisi-Herkes Türk'tür

Alman faşizmiyle ortak teorik kaynaktan beslenen bu anlayış "güneş dil teorisi" olarak adlandırılır. Ulus devlet modelinin ortaya çıkışının ve milliyetçiliğin yükselen bir biçimde hız kazanmasının ardından, yeryüzündeki hemen tüm uluslarda bağımsız bir devlet formasyonuna kavuşma düşüncesi egemen oldu. Bu tarihsel koşullarda birçok etnik ve ulusal yapıyı bağrında taşıyan devlet biçimlerinde olduğu gibi, yeni kurulan TC Devleti de kendi varlığı için temel tehlikenin halklar/uluslar meselesi olduğunu düşünüyordu. Zira bu ulus devlet formasyonu olarak kurulmuş yeni devlet içerisinde onlarca etnik yapı, halk ve ulus bulunmaktaydı. Bir ulus devlet olarak yeni cumhuriyet kendi varlık nedenini ortadan kaldıracak olan bu durumu şovenist ve milliyetçi teorik ve pratik yol yöntemlerle, tabir yerindeyse halletmeye çalışmıştır. Yeni devlet biçimleniminin oluşum dinamikleri Anadolu'da yaşayan birçok ulus, halk ve etnik yapıyı ve farklı kültür ve dini inançları yok sayma, asimile etme ve bunda başarılı olunamadığı ölçüde katliamlara başvurma biçiminde açığa çıkmaktadır.

Türk kültürü içerisinde değerlendirilemeyecek tüm kültürel ve irkî yapıları asimile yöntemiyle bir an önce Türkleştirmek gerekmektedir. Bunun içinde "bilimsel" bir gerekçe ve dayanak sağlanmalıdır. İşte tam da burada burjuva resmî ideoloji ve onun çarpıtılmış tarih anlamına gelen tarih metodu, resmî tarih devreye girer. Hiçbir bilimsel dayanağı olmayan sav ve iddialar ortaya atılır. Sonrasında ise bu iddiaların doğruluğu kitlelere dikte ettirilerek savunulur. Tüm dünyanın Türk olduğu ya da Türk kökenli olduğu teorisinin ortaya atıldığı bu resmî tarih versiyonu yanı başındaki toplumların Türk olmaması ihtimalini bile dikkate alamazdı elbetteki.

"Güneş dil teorisi" tarihteki sözde isim benzerlikleri, dil yakınlıkları, eski göçler vb.ni gerekçe göstererek onlarca uygarlığı ve halkı Türk ilan etmiştir.

Yeni devlet biçimleniminin kendi refah ve devamlılığını sağlayabilmesi için gerekli olan vitamin teorisi olan, ülkede yaşayan herkesin Türk olması zorunluluğu, derin bir milli narsizmin etkisiyle kitleleri aşırı milliyetçileştirme, ait olunu-

lan milliyetin üstün niteliklerinin var olduğunun propaganda edilmesi, kitlelerde bu üstün niteliklere sahip milletin devlet mekanizmasına karşı yoğun bir tapınma ve saygı duyma bilincini yaratmayı hedeflemiştir. Ve bu durum kitleleri kurulu düzene-sisteme karşı herhangi bir başkaldırıya itmeyeceği gibi, onlarda sistemin korunması uğruna seve seve canını feda etme şuuru dahi yaratmıştır.

Osmanlı imparatorluğu, devir teslim töreniyle iktidarını, geleneklerini ve misyonunu yeni cumhuriyete devrederken çözümleyememiş olduğu kimi tarihi sorunlarını da yeni devlet biçimleniminin sırtındaki çuvala bırakmıştır. Bu sorunların başında, üç kıtayı fethetmiş Osmanlının yanı başında bir türlü giremediği ve iktidarı altına alamadığı Dersim gibi bir coğrafyanın bu sıkıntılı ve çözümlenememiş durumu gelmektedir. Osmanlı imparatorluğunun tüm taarruz saldırılarına bu coğrafyada direngenlikle karşı konulması, Osmanlı imparatorluğunda Dersim'e girilemeyeceğine ve bir çözüm alınamayacağına ilişkin bir bilinç yaratarak moral bozukluğuna neden olmuştur. Bu yüzdendir ki Osmanlılarda "Dersime sefer olunur ancak zafer olunmaz" deyişi adeta bir tekerleme gibi söylenegelmiştir.

Kemalist iktidarın başındaki yeni cumhuriyet dâhili ve harici sorunlar diye adlandırdığı çözüm bekleyen bir çok sorunu çeşitli yol ve yöntemlerle ortadan kaldırmaya çalıştı. Harici sorunlarının çözümü noktasında pragmatik bir pasifizm içerisine giren Kemalist iktidar, dâhildeki çözüm bekleyen sorunlara ise tam aksi bir yöntemle karşılık vermiştir. Cumhuriyet kurulalı on seneyi aşkın bir süre olmasına rağmen Dersim'e henüz girilememiş, Dersim'den asker ve vergi namına hiçbir şey alınamamıştır. Tüm bunların yanında devlet otoritesini tanımayan bu bölge kendi kurallarını hâkim bir kültür olarak yaşamaya devam etmiştir. Bu durum devlet iktidarında bulunan egemenlerin oldukça canını sıkmaktadır. Bu yüzden olsa gerek meclis konuşmasında M. Kemal: "Dâhilde bugün acil çözülmesi gereken bir problem varsa o da Dersim meselesidir. Dersim bir çıbandır ve bu çıban kökünden kesilip atılmalıdır." biçiminde bir konuşma yapmıştır. Kemalist egemenler tarafından dâhildeki bu en büyük sorun olarak görülen Dersim, bir an önce ele alınmalı ve bir şekilde dize getirilmelidir. Bunun için yapılan birçok girişim başarısız olmuş ve yeni girişimlere kaynak yaratmıştır.

Akabinde geline süreçte Dersim'i "tedip ve tenkil" amacıyla TC tarihinde ilk olarak sadece bir İl'e mahsus bir kanun çıkarılır. Dersim'e özgü bu kanunun adı "Tunceli Kanunu" dur. Çıkarılan bu kanun sonrasında Dersim'de fiziki olarak yaşananlar biliniyor. Bu kanunla birlikte devlet Dersim'in ve Dersimlinin ortak hafızasını yok etmeye yönelik birçok girişimde bulunmuştur. Bu ortak hafıza yok

edilirken, yerine yenisinin geçirilmesi için yoğun çabalar sarf edilmektedir. Dönemin tek ırka ulusa dayalı devlet modeli ve anlayışına uygun olarak bir rota çizilir ve Türkiye'de yaşayan herkesin Türk olma zorunluluğuna uygun bir asimilasyon anlayışıyla hareket edilir. İşte bu tarihten itibaren Dersimliye ve geçmişine ilişkin çok yoğun bir Türkleştirme politikası ekseninde Dersimlilerin Türk olduğuna dair bir ideolojik bombardıman gerçekleştirilir. Bu amaçla ilk yatılı bölge okulları Dersim'e kurulur. Türkçülük propagandasının en yoğun ve sistemli yapıldığı mekânlar olması itibariyle bu yatılı bölge okulları iktidar açısından çok işlevsel ve sonuç alıcı olmuştur. Bununla beraber Dersimliler 1937-38'den sonra baktıya Türk şehirlerine sürgün edilerek Türkleştirme girişimlerine gidilmiştir. Bölgedeki birçok ailenin kız çocukları kız okullarına köylerden toplanarak alınmış ve kendi kültür tarih ve diline yabancı birer birey olarak yetiştirilmişlerdir.

Tüm bu girişimler sonucunda Kemalist iktidar Dersimlilere sevdirmeye çalışılmış ve bunda başarılı olunduğu ölçüde de Dersim'in kendine yabancılaşması sağlanmıştır. Ayrıca, yeni devlet düzeninde biçimsel olarak da olsa hilafet ve şeriat düzeninin kaldırılması, bunun propagandası ve bunun Dersimlide yarattığı düşünüş ve duyuş, uzun yıllar İslâm'la çatışma halinde olan ve hilafet iktidarı tarafından baskıya ve katliamlara uğramış Dersimlinin gözünde Kemalist iktidarı sempatik ve meşru kılmıştır. Tüm bunların üzerine birde M. Kemal'in Alevi olduğu propagandası yaygın ve sistemli bir biçimde işlenmeye başlanınca durum daha da içinden çıkılmaz bir hale dönüştü. Her ne kadar tarihinin en büyük katliamlarından birini bu iktidar döneminde yaşasa da, Dersimli ideolojik çarpıtmaların bombardımanı altında adeta cellâdına hayran bir konuma getirilmeye çalışılmıştır.

Bu tarihten itibaren hızlanmaya başlayan asimilasyon politikaları, kısmen de olsa, Dersim'e kök salmıştır. Ancak tarihi, kültürel ve inançsal yapısı nedeniyle bir doku uyumsuzluğu yaşadığı yeni zorunlu-dayatma kimlik ve kültürüne, ilerde kendisine dayatılacak olan başka zorunlu kimlik ve kültür kılıflarına olduğu gibi, her daim şaşkı bakmıştır.

Dersim'de Kürtçülük Teorisi:

İslâmi Bir Toplum Olarak Kürtlük

Hint-Avrupa dil, kültür ve kök ailesinin İranî kolunun kuzey batı halklarından biri olarak tanımlanan Kürtler, Mezopotamya ve batı-güneybatı İran menşelidir. Ortadoğu'daki ve yeryüzündeki diğer halklar gibi Kürtler de, halk-

laşma sürecinde ve daha öncesinde farklı toplumların kaynaşması ve bir araya gelmesiyle varlık bulmuştur. Proto Kürt kavimleri temelinde İranî özelliklere sahip olmakla birlikte farklı kökenli kavim ve topluluklarla (Hami- Sami, Kafkasi, Turani) kaynaşması sonucunda vücut bulmuştur.

Temelinde bir ulusal formasyon halini alma dönemi Kürtlerde, İslâmı karşılaşma sürecine tekabül eder. Ortak bir halk bütünlüğü ve bilinci yaratması özelliği itibariyle İslâm, Kürtlerde bir maya görevi görmüştür. Bu süreçten önce daha çok kavim ve topluluklar halinde yaşayan proto Kürt klanları -ki ağırlıkta İranî kökenlidirler- İslâm'ı kabullenmeyle birlikte Arap ve İslâm kültürünü kendi kültürel dokularıyla harmanlama sürecinden sonra yeni bir sosyokültürel formasyona erişmiştir. Erişilen bu kültürel formasyonun ortaklığı ve siyasî olarak İslâm'ı kabul etmemiş diğer toplumlarla olan çelişki ve çatışmalarının pratikte açığa çıkması ortak bir potada eriyerek yeni bir ruhi şekillenme yaşanmasına neden olmuş ve Kürtler bir halk-millet olarak bu tarihten itibaren bir bütün oluşturmuşlardır. Zaten tarihi kaynaklar da Kürtlerin bu isimle ilk kez bu dönemde adlandırıldığını doğrulamaktadır. Tarihte Kürt adına ilk kez İslâm yazıtları olan Arap kaynaklarında "Ektrat" adıyla rastlanılır. Proto-Kürdî kavimlerin İslâm'ı kabullenmesinden sonra Arap kaynaklarında görülen bu tanımla birlikte bir halksal bütünlük olarak Kürtler ilk kez yazılı kaynaklarda boy göstermişlerdir. Bu süreçten sonra ortak bir coğrafi bütünlük içerisinde İslâm kültürünün etkisiyle son halini alan ortak, kültürel ve sosyal değerler yaratılmış, İslâmı kabullenmemiş diğer kavim ve toplumlarla olan çatışki ve çelişkilerinin ürünü olarak ortak siyasî bütünlük yaratılmış, ortak iktisadî yapılanma içerisinde bulunmuş ve tüm bunların sonucunda ortak bir ruhi şekillenme sonucunda bir ulus olarak Kürtlerde "biz" bilinci doğmuştur.

Tarihsel süreçle birlikte temelinde İslâm olmayan toplumlara (Kızılbaşlar, Gregoryenler, Asurîler, Süryaniler, Keldaniler v.s) karşı pratik askeri müdahaleler, adı geçen bu toplumlarla olan inançsal-kültürel-siyasal çelişki ve çatışkılar üzerinden gelişen farklılıklar bir ulusal bütün olarak Kürtlerin pekişmesini güçlendirmiştir.

Kürt Resmî Tarihi-Uygarlığın Beşiği Mezopotamya- Ya Türksündür Ya Kürt Başka Bir Şey Olamazsın

Günümüzde artık bir Kürt resmî tarihinden bahsetmek mümkündür. Türk resmî ideolojisi ve resmî tarihinin (Kemalizm'in) güdük bir özentisi biçiminde

gelişen Kürt resmî ideoloji ve resmî tarihi, kaynağından beslendiği bu ideolojik biçimlenimin argümanlarını, biçimde farklı özde aynı mentalitenin ürünü olarak kullanır.

Türk resmî ideolojisinin temelde halklar meselesi eksenindeki perspektifini referans alma biçimi ile açımlayan Kürt resmî ideolojisi bu özelliğinden hareketle Anadolu'nun doğusunda yaşayan halkların tamamının ya da büyük bir kesiminin Kürt olduğu (olma zorunluluğu) teorisini bir dikta biçiminde uygulayabilmektedir. Türk resmî tarihinin misakı millî sınırları içerisindeki herkesin Türk olduğu ve olması gerektiği zorlama teorisi onun güdük bir versiyonu olan Kürt resmî tarihinde Kayseri'nin doğusunda yaşayan herkesin Kürt olması gerektiği ve Kürt olduğu zorlama teorisiyle kontr bir biçimde açığa çıkmıştır.

Bu teorinin ve tarih anlayışının teorisyenlerine göre bu topraklarda yaşayan tüm İrani kökenli topluluklar Kürt'tür. Ulus dolayımı çerçevesinde düşünüldüğünde ortak tarih, kültür, sosyal bütünlük, coğrafi bütünlük, dil bütünlüğü, din inanç bütünlüğü, tarih bilinci ve toplumsal ruhi şekillenme öğeleri bilinçli bir şekilde değerlendirilmeye tabi tutulmaz. İşte bu bakış açısından hareketle Dersimlinin Kürt, coğrafyasının Kürt coğrafyası, dilinin Kürtçenin lehçesi, kültürünün Kürt kültürünün bir parçası olduğu iddiaları hiçbir nesnel veriye, tarihsel gerçekliğe ve toplumsal olguya dayanmadan ortaya atılır ve birçok kanaldan (kültür, sanat, politika) empoze edilmeye çalışılır.

Bu yapılırken diğer tüm asimile ya da benzetme girişimlerinde olduğu gibi en çok da kavramlar üzerinde durulur. Kavramlar içeriğinden bağımsız bir halde tanımlanır ve kitlelere bu biçimiyle sunulur. Kimlik tartışmaları bağlamında ele alırsak, Dersimlinin kendisini tanımlamada kullandığı Kırmanç' terimini kendi çıkarları doğrultusunda içeriğinden muaf bir biçimde tanımlamaktadırlar. Kelime benzerliklerinden hareketle Kırmançlığın Kürtlük olduğu savını ileri sürmektedirler. "Kavramların toplumsal, tarihsel ve yerel kökleri vardır ve dolayısıyla bu gerçeklikler temelinde açıklanmalıdır" (J. B. Hobsbawm, 1780'den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik, s. 23, Ayrıntı Yn.). Manası çarpıtılarak aktarılan bir kavram bir belirleme yapmada referans alınacaksa kesinlikle yanlış sonuçlar doğurur. Kırmanç' ve Kurmanç kelimeleri arasındaki benzerlikten hareketle Dersimlilerin Kürt olduğunu garantilemiş olmak düşüncesi, muhtevası itibarıyla bu kelimelerin birbirlerine karşıt olduklarından habersiz olmanın bir ürünüdür.

Aynı dil ailesine mensup diller arasında yakın kelimeler, benzer kelimeler olabilir. Kimi kelimeler sadece biçim itibarıyla benzerken, kimileri içerik itibarıyla

le de benzeyebilir. En doğuda Kırmanşah ile en batıda Sen Jermen yerleşimlerinin kelime kökleri aynıdır. Jermen, Germen, Hermen, Ermen, Gurman, Güran, Gurmanç, Kurmanç, Kırman, Kırmanç vb. kelimelerin tamamı Hint-Avrupa dil ailesinde aynı kökten gelmektedirler ve etimolojik olarak "güçlü, savaşçı adam" manasına gelmektedir. Burada önemli olan bu kelimelerin etimolojik olarak manası değil, gelinen son aşamada edinmiş oldukları anlamlarıdır. Yani kelimeler neye tekabül ediyor. Neyi tanımlıyor, anlatıyor, işaret ediyor. Adı geçen iki kavram da toplumsal formları tanımlamak için kullanılıyor. Kurmanç teriminin neyi ifade ettiği konusunda bir tereddüt yok. Ancak Kırmanç kavramının neyi ifade ettiğine dair oldukça kafa karışıklığı mevcut. Kırmanç Dersim'de Şıxhesenu ve Desimu aşiret konfederasyonlarına bağlı tüm Kızılbaş toplulukları işaret etmektedir. Yani ikili bir içeriğe sahip bir kavramdır. Kavramın olmazsa olmazı işaret ettiği toplumun Kızılbaş olması zorunluluğudur. Kırmanç aynı zamanda Kızılbaş demektir. Bunu Dersim sözlü kültür aktarımı çok bariz şekilde gözler önüne sermektedir.

Bu yüzden olsa gerek ulus algısı ve tanımı noktasında kıt olan zihinler yıllarca kendilerine "Biz ne Kürdüz ne Zazayız ne de Türküz, biz Aleviyiz" diyen yaşlılarımıza bunun olamayacağını kanıtlamaya çalıştılar/çalıştık. Oysa Alevilik dilimize yeni girmiş bir kavramdı yaşlılarımız bu terimi Türkçe konuşurken kullanıyordu. Peki dilimize 38 sonrası girmiş bu inançsal aidiyetimizi belirten Alevilik teriminden yani 38'den önce Dersimliler Aleviliklerini nasıl adlandırıyorlardı? İşte kilit nokta burada, insanlarımız kendilerini inançsal olarak, kimlik boyutuyla nasıl tanımlıyorlarsa öyle adlandırıyorlardı. Bir insanın Alevi olduğunu vurgulamak için Kırmanç terimini kullanıyorlardı. İşte bunu anlamaya başladığımızda taşlar yerli yerine oturacak. Şimdi yukarıdaki Alevi kelimesi yerine Kırmanç kelimesini koyarak yeniden okuyalım. "Biz ne Kürdüz, ne Zaza'yız ne de Türküz, biz Kırmanç'ız!" Kırmanç'lık, tıpkı Yahudilik, Asurilik, Süryanilik vb. gibi hem dini hem de etnik bir tanımlamadır. Yani Dersim'in uluslaşmasında da adı geçen bu örneklerde olduğu gibi din önemli bir belirleyen ve ulusun bileşenidir.

Dersimlilerin Kürt olduğu yönündeki iddialar, Kürtlüğün bir ulusal tanımlama olması itibariyle ulusun oluşumunda etken olan tüm kriterler babında bir değerlendirmeye tabi tutulduğunda çelişkileri, yanlışları ve gerçekleriyle birlikte günyüzüne çıkacaktır. O halde ulusu ulus yapan kriterler bağlamında Kürtlük ve Dersimlilik kavramlarını oluşturan etmenleri karşılaştırmakta fayda var;

Ortak Köken ve Bilinci:

Her ne kadar Kürt resmî tarihçileri Dersimlilerin Kürtlerle ortak kökene dayandığını iddia etseler de, gelinen aşamada yapılan filolojik ve sosyolojik araştırmalar ve Dersimlilerin kendi sözlü kültürlerinde aktarmış oldukları kök referansları Dersimlilerin bir halk olarak oluşum süreçlerinde baskın olan kavimlerin kökleri konusunda Deylem orijinli olduklarını doğrulamaktadır.

1900 yılında "Dersim" adlı kitabını yayımlayan Ermeni yazar Antranik, dilbilimci İranolog Oscar Mann, tarihçi V. Minorski, Kürt dili üzerine çalışma yapan yabancı araştırmacılardan; Karl Hadank ve Arthur Christensen, tarihçi ve dilbilimci F. C. Andreas, Mac Kenzie vs. bilim insanları araştırmacılar ve kimi gezgin ve gözlemciler Dersimlilerin Deylem kökenli olduğunu ileri sürmektedirler.

Dersim'in sözlü ve geleneksel kültüründe sürekli kök dayanağı bağlamında atıfta bulunulan coğrafya Horasan-Deylem bölgesi olarak dillendirilmektedir zaten. İlk dönemler Dersimlilerin Horasan-Deylem kökenli olmadıklarını, olmayacaklarını ileri süren bu resmî tarihçiler nesnel gerçeklikler karşısında geri adım atmak durumunda kalınca bu sefer de Horasan'ın aslında bir Kürt yurdu olduğunu ve Horasan'da hâlâ yaşayan Kürtlerin bulunduğu temelsiz tezini ortaya atmışlardır. Buna referans olarak ta Horasan'da İrani diyalektlerin konuşuluyor olmasını gösterdiler. Oysa Horasan'da adı geçen İranî dillerin Kürtçeyle olan ortaklıkları Bellucice ya da Farsçanın Kürtçeyle olan ortaklıklarından daha uzaktır. Dil olarak ayrışma süreçleri ise yüzyıllarca yıl öncesine dayanmaktadır.

Kürtlerin kökenine ilişkin iddialar ve öngörülerin hemen hepsi Kürt uluslaşmasında baskın olan kavimlerin batı, güney-batı İran ve Mezopotamya orijinli olduğuna dair bir ortaklık içerisindedirler.

Zaten yapılan araştırma ve incelemeler Kürt kültür, inanç, gelenek ve mitoslarının Zagros ve Mezopotamya kaynaklı olduğunu, Dersim kültür, inanç, gelenek ve mitoslarının kuzey İran, Deylem, Hazar kıyıları kaynaklı olduğunu gün yüzüne çıkarmaktadır.

Ortak Tarih Bilinci:

Kavimler göçüyle birlikte başlayan toplumların kademeli olarak Asya'dan batıya doğru göç hareketlerinin bir parçası olan Deylem'den göç süreci yaklaşık olarak 9. yy.da başlayıp 13.yy.ın son çeyreğinde Dersim'de tamamlanmıştır. Dersim'deki diğer dışlanmış inanç öğeleriyle buluşan Deylemli kavimler İslâm

orduları ve egemenler tarafından uygulanan baskı ve saldırılar karşısında Dersim'i bir kale gibi kullanmış ve bu saldırılardan kurtulmanın yolu ve yöntemi olarak Dersim'e sığınarak-kapanarak dışarıdaki tüm toplumsal ilişkilerini kesmeyi uygun görmüşlerdir. Yaklaşık 700 yıl boyunca kapalı bir kale pozisyonunda olan Dersim'de ortak değerler yaratılmış ve bu yaratılan ortak değerler ekseninde Dersim'in kendi içinde ortak bir tarih bilinci oluşmuştur. Tüm bu süre zarfında toplumsal bir bütün olarak Dersimliler çevrelerindeki diğer tüm toplumsal formasyonlardan bağımsız ve farklı bir tarihi süreç ve bunun yaratmış olduğu tarih bilinci yaşamışlardır.

Kürtler ise bir halk olarak tarih sahnesinde varolmalarını İslâm'ı kabullenme ve İslâm kültürüyle kaynaşma sürecinden sonra yaşamışlardır. Bu tarihten itibaren temel dokusu İslâm olan bir millî bilinç kendisini kültürün ve sosyal yapının mayası olarak varetmiştir. Ortak siyasî ve tarih bilincini İslâm olmayan toplumlara karşı mücadeleyle -ki bunlar Kızılbaşlar, Gregoryenler, Asurîler, Süryaniler, Ezidiler- geliştiren bir toplumsal doku ve bunun tarihsel bilinci Kürtlerin bir halk olarak tarih bilincinin oluşum dinamikleridir.

Kürtlerin kendi tarihlerini anlatan yazılı kaynaklarında dahi Dersim'e ve Dersimliye ilişkin herhangi bir veriye rastlanmaz. Zaten Kızılbaş bir toplumu kendi toplumsal bütünlükleri içinde değerlendirmeleri toplumsal yapılarının ve sosyal gelişmelerinin dinamiklerine aykırıdır. Kürtlerin en büyük tarihçisi olarak adlandırılan Bitlis Beyi Şerefhan'ın Kürtleri ve tarihini anlatan eseri "Şerefname"nin hiçbir yerinde Dersim adı geçmemektedir. Bununla beraber Bitlis Beyi Şerefhan bu eserinde, tarihinin hiçbir döneminde Dersim'in (Kırmancıye'nin) coğrafi, kültürel, etnik ve inançsal bütünlüğü içerisinde yer almamış olan Çemişgezek şehir merkezinden bahsederken Çemişgezek'in Sünni beylerinin Kızılbaşlara karşı mücadelelerini "dikenleri temizleme" hareketi olarak değerlendiriyor. (Şerefhan, Şerefname - Kürt Tarihi- İstanbul 1990 s. 190)

Dersim tarihi ve tarih bilinci ile Kürt tarihi ve tarih bilinci arasındaki farkları ortaya koymak bağlamında birkaç örnek vermek gerekirse, Türklerin Anadolu'ya girişiyle birlikte başlayan Türk-Kürt ittifakı ve sonrasında gelişen Baba İshak, Baba İlyas, Şeyh Bedrettin ve Celali başkaldırı ve direnişlerinde İslâm toplumları bütünlüğü içerisinde yer alan Kürtlerin de Kızılbaşlara karşı girişilen saldırılarda oynadıkları roller, Yavuz Selimin Şah İsmail ile olan savaşımı sırasında 40.000 Kızılbaş'ın kellesini kılıçtan geçirmesi ve bunun Çaldıran Savaşı dolayımındaki Kürt ittifakı daha sonra gelişen Dersim'e karşı gerçekleştirilen saldırı-

larda Kürtlerin gönüllü birlikler halinde yeralmaları, esasen Ermeni ve Kızılbaş karşıtlığı ekseninde kurulan Hamidiye Alaylarının bu süreçte oynadıkları roller ve 37-38 Dersim soykırım girişimindeki ve daha öncesinde uygulanan Dersim operasyonlarında gönüllü birlikler Kürtlerin ve Dersimlilerin tarihsel süreçlerinin birbirlerine karşı çelişki ve çatışkılar üzerinden şekillendiğini gözler önüne sermektedir.

Temelde kendi tarih bilincini İslâm toplumlarının baskılarına karşı kendisini, kültürünü ve inancını korumak üzerinden şekillendiren, Dersim'in tarih bilinci ile kendisini İslâm dışı toplumlara karşı bir mücadelenin ürünü olarak vareden Kürt tarih bilinci arasında temelinden zıt gelişen bir yaşanmış tarih ve onun bilinci söz konusudur.

Ortak Coğrafi Bütünlük:

Toplumun ortak bir ulus olması için ortak sosyal, kültürel ve tarihi değerler yaratması gerekir. Bir toplumun ortak sosyal, kültürel ve tarihi değerler yaratabilmesi ise ortak bir coğrafi bütünlük içerisindeki yaşanmışlıkla belirlenir. O halde ortak coğrafi bütünlük halklaşma sürecinde önemli bir belirleyen olarak karşımıza çıkabilmektedir. Dersimliler yaklaşık olarak 13.yy.'ın son çeyreğinden yakın geçmişe (1937-38) kadar kültürel, inançsal ve siyasal nedenlerden kaynaklı Kırmanciye diye adlandırdıkları Dersim coğrafyasında kapalı bir coğrafi bütünlük oluşturmuşlardır. Bu kapalılık çevresindeki tüm toplumların coğrafi bütünlüklerinden bağımsız, dışarıyla sosyal, kültürel, dini inançsal, ırkî münasebetsel vb. her alanda ilişki ve iletişim kurulmaması üzerinden şekillenmiş bir coğrafya bütünlüğüdür.

Coğrafyanın kapalılığı, Osmanlı kaynaklarından tutunda araştırmacı gezgin ve seyyahlar tarafından da dile getirilmektedir. Osmanlı resmî tutanaklarında Dersim çevresinde yaşayan toplumların Dersimlilerin "haydutluk" girişimlerini Osmanlıya şikâyet dilekçeleri ve bunlara verilen cevaplar Dersim'in içine girilemediği sonucunu açık bir şekilde göstermektedir.

Bununla birlikte birçok seyyahın gezi notlarından Dersim'e dışardan yabancı herhangi birinin girmesinin çok büyük tehlike arz ettiği anlaşılmaktadır. Bu nedenle olsa gerek Dersim'i girilemez, karanlık, bilinmeyen bölge olarak adlandırmışlardır. Heredot'tan tutun Marko Polo'ya, Evliya Çelebi'den tutun Wilhelm Strefere ondan Feld Mareşal Helmut Von Moltke ve Kâtip Çelebi'ye kadar tüm gezgin ve gözlemciler Dersim'in kıyısından köşesinden geçmiş ancak

içine girmemişlerdir. Osmanlılar döneminde aşiretler üzerinde araştırma yapmış olan Cevdet Türkay, Dersimli aşiretlerin yerleşik olduğu alanları sıralarken Dersim'in kıyısından köşesinden bahseder ancak iç Dersim'den hiç bahsetmez. Ona göre Dersim aşiretleri Erzincan, Kiğı, Erzurum, Kuruçay, Çemişgezek, Harput, Malatya, Kilis, Antakya ve Çarsacak bölgelerindedir. (*Cevdet Türkay, Osmanlı İmparatorluğunda Oymaklar, Aşiretler s. 76-77*) Bu da Cevdet Türkay'ın araştırma yaparken Dersim'e giremediğinin bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kürt resmî tarihçileri her ne kadar Dersim'i Kürt coğrafi bütünlüğü içerisinde göstermeye çalışsalar da, yaşanmış tarih, yazılı belgeler (örneğin, 1800'lü yılların sonunda, Şemseddin Sami tarafından kaleme alınmış olan altı ciltlik ansiklopedi çalışmasının Dersim ibaresinde, Dersim Anadolu ile Kürdistan arasına sıkışmış bir küçük bölge olarak tanımlanmaktadır) ve bilinen gerçeklikler bunun böyle olmadığını çok açık ve net bir şekilde gün yüzüne çıkarıyor. Düşünün ki bundan yüz yıl önce Diyarbakırlı bir Kürt Hakkari'den, Urfa'ya, Van'dan Bingöl'e, Malatya'dan Halep'e ve hatta Süleymaniye'ye, Kars'a tüm bu bölgelere gidebiliyorken Dersim'e girme ihtimali yoktur. Ortak coğrafi bütünlük kültürel, sosyal, inançsal, dilsel, iktisadî ve siyasal alanlardaki ortaklığın yaşandığı coğrafyayı tanımlar ve bu coğrafyadaki toplumların ve bireylerin özgür seyahati anlamına gelir. Oysa Kürt coğrafyası içerisinde değerlendirilmeye çalışılan Dersim kendini dışarıdan gelen ve gelecek olan saldırılara karşı korumak amacıyla adeta girilemez bir kale gibi koruyarak kendi içinde bir coğrafi bütünlük oluşturmuştur. İşlerine geldiğinde Dersim'in kendisini işgallere karşı korumak için bir kale gibi kapalı bir coğrafya olduğunu ileri süren baylar işlerine gelmeyince Dersim'i tüm Kürt coğrafyasına açma teorileri geliştiriyorlar. İşte tüm bu gerçeklikler temelinde düşünüldüğünde Dersim, tarihsel gerçeklik ekseninde ele alındığında Kürt coğrafyası içerisinde değerlendirilemez.

Ortak İnançsal Yapı:

Proto Dersimi kavimlerin hemen hepsi hermetik inançsal yapılara sahiptiler. Gerek bu kavimlerden Deylem kökenli olanlar gerekse Anadolu ve Dersim'de zaten varolan proto Dersimi toplumlar Kızılbaş, Paolisyan (Pavlakî) ve Gregoryen öğretisi ve inançlarına sahiptiler. Bu yönleri itibarıyla özellikle İslâm'ın bu coğrafyada egemen olmasıyla birlikte dini çelişkileri ve toplumdan dışlanmışlıkları katmerlenmiştir.

İslâm orduları ve İslâm toplumlarının baskısı sonucunda Dersim coğrafyasında kendini koruma adına sığınan bu dışlanmış inanç ve öğretiyeye sahip toplumlar kaynaşarak sosyolojik bir formasyon halinde yeni bir kalıba dökülmüşlerdir.

Bu yeni kalıba dökülme sürecini ve dolayısıyla yeni toplumsal formasyonu yaratan temel olgu İslâm toplumlarıyla olan keskin çelişki ve çatışkılarıdır. Bu anlamıyla İslâm toplumlarından kültürel, sosyal, coğrafi ve bir bütün olarak halk bağlamında ayrışmasının nedeni dini-inançsal aidiyetidir.

Dersimlilerin toplumsal bir bütün olarak varlık nedeni olan Kızılbaşlık Dersimlilerin kendisini biz olarak tanımlamasındaki temel referanstır. Kendisini halksal bütünlük bağlamında biz diye tanımlarken dayandığı temel ayrıç noktası inançsal aidiyettir. Bundan kaynaklı olarak kendi dışındaki toplumları tanımlarken de dayandığı temel ayrıç noktası inançtır. Biz olabilmenin temel referansı Kızılbaşlık inanç ve kültürel öğretileri üzerinden şekillenmiş iken bunun karşıtı olan onlar içerisinde yer alabilmenin temel dayanak noktası ise İslâm- Sünni-Şafi inanç ve kültürel öğretilerinin içerisinde yer almak üzerinden şekillenmiştir.

Kürt resmî tarihçilerinin küçük bir kısmı Kızılbaşlığı İslâm içi olarak değerlendirmelerinden kaynaklı olarak Kürtlerle Dersimliler arasındaki dini farkın sadece mezhepsel boyutta nüanssal farklar olduğunu ileri sürmektedirler.

Bu anlayışa göre bir Dersimli Kızılbaş ile bir Urfalı Müslüman-Şafi arasında çok az dini farklılıklar bulunmaktadır. Kızılbaşlığı İslâm içinde gören bu anlayış gerekli tarihsel bilgi ve verilerden yoksunluğunun yanında verili durumun nesnel bir çözümlemesini yapmaktan da yoksundur. Hem bu gerekçelerden hem de Kürt resmî tarihinin Kızılbaşlığa bakışındaki ana eksenden farklı duran tâli bir teori olması itibariyle bu teoriyi şimdilik geçiyoruz.

Kürt resmî tarihinin Kızılbaşlığa ilişkin baskın anlayışına göre Kızılbaşlık İslâm dışı olarak tanımlanır. Her ne kadar bunu söylüyor olsalar da resmî tarih yazıcılığının varlık nedeni olan millî güdülerle hareket etme durumundan kaynaklı olarak Kızılbaşlığı Zerdüştiliğe bu yolla da Kürtlüğe bağlama çabası içerisindedirler. Kızılbaşlığın Zerdüştilikle özdeşleştirilmesi bir tarafa Zerdüştlüğün Kürtlükle özdeşleştirilmesi günümüzden binlerce yıl öncesinde Kürtlüğün esasının bile söz konusu edilemeyeceği bir dönemde tüm İranî kavimlerin menşei olabilecek tarihsel sürecin öğretisinin getirilip sadece Kürtlere mal edilmesi ya da götürülüp sadece Kürtlere dayandırılması bilimsel tüm normları altüst eden abes bir iddiadır.

Dersimlilerin Kürtlerle ortak bir dini bütünlük içerisinde olmadığını farkında olan resmî tarihçiler dini farklılığın halklaşma süreçlerinde hiçbir belirleyiciliğinin olmadığını ileri sürmektedirler. Oysaki Kürt uluslaşma süreci, proto Kürdî kavimlerin İslâmiyeti kabullenmesi ve bu süreçten sonra İslâm dışı toplumlara karşı geliştirdikleri siyasal tutumlarla şekillenmiştir. Yine Dersim'in kültürel sosyal tarihi ve coğrafi bütünlüğünü oluşturan temel yapıtaşı da dini inançsal karakteridir.

Bununla beraber toplumların öznel yapısına bağlı olarak din, inanç bazen ulusların ayrışmasında ya da ortaklaşarak bütünleşmesinde esas belirleyen olabilmektedir. Hele de Dersim gibi kendi toplumsal varoluşunun tüm dayanaklarını inançsal dokusundan alan bir sosyal formasyonun halksal/ulusal varlık olarak belirleyenin din inanç olduğu gerçeği yatsınamaz bir netliktedir.

Ortak Sosyal Kültürel Yapı:

Dersimlinin kültürel, sosyal, tarihi ve mitolojik referansları Kuzey İran ve Deylem kökenlidir. Kürtlerin kültür, sosyoloji, tarih ve mitolojileri Zagros ve Mezopotamya kökenlidir.

Dersimlilerin sosyal ve kültürel değerlerini belirleyen temel dayanak noktası inançsal yapısıdır. Bundan dolayı Kızılbaş olmayan toplumlarla ortak kültürel ve sosyal değerlere sahip olmaması gayet doğaldır. Bu yönü itibariyle Dersimlilerin keskin bir İslâm kültürel dokusu altındaki Kürtlerle ortak sosyal ve kültürel değerlere sahip olduğu iddiası gerçek dışı kalmaktadır. Zaten sosyolog ve gözlemcilerin yapmış olduğu inceleme ve araştırmalar da Dersim'in Kürt kültürel dokusundan farklı ve bağımsız gelişim dinamiklerine sahip olduğu sonucunu belirtmektedir. Sözlü kültür ve geleneksel yaşantıyla aktarılan Dersim kültürel dokusu hiçbir tereddüte yer bırakmayacak biçimde Kürt kültürel dokusundan folklorik, müzikal, mitolojik, sanatsal vs. alanlarda ayrı olduğunu açığa çıkarmıştır.

Kültür, edebiyat ve tarihin en önemli unsurlarından biri destanlardır. Destanlar bir toplumsal bütünün sosyolojik ve tarihsel ortaklığını toplumsal ruhsal dokusunu damıtarak günümüze taşıyan öğelerdir. Bu dolayında Kürt ve Dersim destanlarına yaklaşıldığında birbirleriyle bir ortaklık ve bütünlük taşımadıkları anlaşılacaktır. Kürt destanları olan; Demirci Kawa, Rısteme Zal, Kela Dımdırme, Dewreş ü Ebdulla, Zembilfroş, Sti ü Ferxik, Mem u Zin, Binefşa Narin, Ker u Kulık vs. gibi destan ve anlatılara genel Kürt coğrafyasında rastlanılırken, Der-

sim'de bunlarla karşılaşılmaz. Bununla beraber Dersim'de karşılaştığımız P'epuk (peppo keko), Koye Mar, Erika Sewu Gelik, Veyvika Newe vs. gibi destan ve anlatılara da Dersim'in dışında rastlamamaktayız.

Dersim'e ait olmadığı halde Dersim'inmiş gibi gösterilmeye çalışılan zorlama uygulamalarla kimi kültürel öğeler özellikle son dönemde Dersim kültürel dokularınıymış gibi bilinçli bir şekilde dayatılmaktadır. Örneğin Dersim folklorik giyim ve kuşamında tarihin hiçbir döneminde varolmamış ve Dersimlinin tarihinde bizden olmayan İslâmi-Şünni olan bir sembol olarak anlandırılmış Kürt ve/veya ortadoğu ve/veya Arap ve/veya İslâm puşisi Dersim'de sanki geleneksel kıyafetin bir parçasıymış gibi yansıtılmaya çalışılmaktadır. Ülkemizde sembol olma dolayımıyla Kürdiliği ifade eden bu puşinin bu sembolizasyon üzerinden Dersim'i Kürdileştireceğini sananlarca adeta zorla Dersimlilere özellikle festivaler döneminde gördüğümüz gibi dayatılmaktadır. Bununla beraber Dersim'in gelenek kültür ve müzikal yapısında olmayan tamamen Kürdî gelenek ve müzikal dokusunun bir ürünü olan ve dengbejlik diye adlandırılan sanatsal sıfat ve kurum sanki Dersim gelenek ve müzikal yapısında tarihsel süreç içerisinde varmış gibi davranılarak dayatma bir müzikal yapı öngörülmektedir. Oysa Kürdî niteliklere sahip olmayan Dersim müziği Horasani ve Kızılbaş tasavvufi kökenli olup dengbejlik sıfat ve kurumuna tarihin hiçbir evresinde yer vermemiştir.

Ortak Dil Bütünlüğü:

Kürt resmî tarihçilerinin en fazla sıkıntıya düştükleri konu Dersimcenin Kürtçenin lehçesi olduğu yönündeki zorlama iddialarıdır. Lehçe teorisine göre Dersim'de konuşulan dil, Diyarbakır, Urfa, Hakkâri'de konuşulan dilin bir lehçesidir. Bu teoriye göre bu dili oluşturan ana unsur Kurmanci iken, Dersimce -ki bu iddianın sahipleri buna Zazaca diyorlar- ve Zazaca ise bu dilin bir lehçesi ve tali unsurudurlar.

Bu teorinin bilimsellikten ne kadar yoksun olduğunu konuya ilişkin araştırma ve gözlemleri olan dil uzmanları defalarca açıklamışlardır. Dillerin akrabalıkları, yakınlık ve uzaklık dereceleri, birbirlerinden ayrışma süreçleri vb. dillerin ortak dil olup olmadığını ya da birlikte bir dilin lehçelerini oluşturup oluşturmadıklarını belirlemede ölçüt alınan değerlerdir. Bu temelde araştırma yapan dilbilimciler, İranologlar, Kürdologlar ve konuya ilişkin araştırma yapan tarafsız hemen her özne Dersimcenin, Kürtçenin bir lehçesi olmadığını vurgulamaktadır. Kürtçeyle Dersimcenin ortaklıkları, ikisinin de İranî dil ailesi içerisinde yer

almalarından gelmektedir. Farsça, Kürtçe, Dersimce, Belucice, Tacikçe, Osetce vs. gibi diller Hint-Avrupa dil ailesindeki İranî diller grubunu oluşturmaktadırlar. İranî dil ailesi içerisindeki bu dillerden herhangi birinin diğerinin lehçesi olduğunu kanıtlayacak olan, dillerin yakınlığı, lengüistik (dilbilimsel), morfolojik (yapıbilimsel), fonetik (sesbilimsel), sentaktik (söz dizimsel), leksikolojik (sözlükbilimsel) benzerlikler ve kimi ortaklıklarıdır.

Prof. Haddank, Prof. David Mac Kendziye, Doç. Gouçhie KOJIMA, Jost Gippert, W. B. Lockwood, V. Minorsky, T. M. Jhonstone, Oscar Mann, Ludwig Paul, Joyre Blau gibi bilim adamları, Dersimcenin Kürtçenin bir lehçesi olmadığını belirtmektedirler. Bu bilim insanları, Dersim'de konuşulan dilin Hint-Avrupa dil ailesinin İranî diller grubunun kuzey batı koluna dâhil olduğunu ve İranî dil ailesine bağlı diğer diller olan Bellucice, Sistanice, Osetce, Sivelnd (Kelendi), Umu- rice, Perç, Astiyani, Gilekçe, Farsça, Lurca, Devanice, Behemice, Tacikçe gibi dillerin lehçesi olmadığı gibi Kürtçenin de bir lehçesi olmadığını bildirmektedirler.

Zira Dersimcenin Kürtçeye olan yakınlığı ya da uzaklığı Farsçaya olandan daha farklı değildir. Ya da Kürtçenin Dersimceye yakınlığı Beluciceye olan yakınlığından daha fazla değildir. Yani dillerin yakınlığı öne sürülerek Dersimcenin Kürtçenin bir lehçesi olduğu iddia ediliyorsa bu durumda aynı nedene dayanarak Dersimcenin Farsçanın bir lehçesi olduğu pekâlâ iddia edilebilir ya da aynı gerekçeye dayanılarak Kürtçenin Farsçanın bir lehçesi olduğu iddia edilebilir ve gene böylesi bir gerekçeye dayanılarak Farsçanın ya da Kürtçenin Dersimcenin bir lehçesi olduğu iddia edilebilir zira Farsça, Kürtçe ve Dersimce arasındaki dil yakınlıkları ve anlaşılabilirlik oranları aynıdır ve bu yakınlık derecesi bu dili konuşan toplumların birbirlerini anlamalarını sağlayabilecek bir boyutta değildir. Bu dillerin birbirlerinden ayrışma süreçleri ve kopuşları öyle bir aşamaya gelmiştir ki bu dilleri konuşan toplumlar birbirlerini anlayamamaktadırlar. Bu da dillerin ayrı diller olma süreçlerinin sonuçlandığını belirtmektedir.

Dersimce ile Kürtçenin aynı dil olmadığını anlamak için çok yönlü araştırma yapmaya da gerek yoktur sanırım. Bu dilleri konuşan iki insan birbirleriyle bu diller aracılığıyla iletişim kuramıyorlarsa, bu zaten adı geçen dillerin aynı dil olmadığını gösteren açık bir örnektir. Yani ana dilinden başka hiçbir dil bilmeyen bir Hakkâri Kürt köylüsü ile ana dilinden başka hiç bir dil bilmeyen bir Ovacıklı Dersim köylüsünü ortak platformda yan yana getirdiğimizde bu insanlar dil dolayımında bir iletişim kuramıyorlarsa konuştuklarından bir şey anlamıyorlarsa bu konuya ilişkin hâlâ laf etmenin de bir anlamı yoktur sanırım.

Dersim'de Zazacılık Teorisi:

Kürdî Bir Toplum Olarak Zazalık:

Hermetik yapıya sahip Deylemi kavimlerin batıya doğru göçleri, göç eden kavimlerin farklı coğrafyalardaki toplumsal dokularla kısmende olsa iletişim kurmalarını sağlamıştır. Bu iletişim sonucunda doğal bir sosyolojik etkileşimle toplumlar arasında bir ortaklık yaşandığı gibi kılıç zoruyla kendine benzetme yönteminin kullanılması da Deylemden göç eden kavimlerin bir kısmı üzerinde etkili olmuştur. Göç sonrası yeni yerleşimlerinde, kılıç zoruyla ve/veya doğal sosyal etkileşim yoluyla kimi Deylemi topluluklar, eski kimlik ve kültürlerinden uzaklaşp bu coğrafyadaki toplumların bir parçası olma özelliğini taşımışlardır.

Deylemden göç ettikten sonra yoğun İslâm baskılarına boyun eğmemek için Dersime sığınan deylemi kavimler burada kendileriyle aynı nedenlerden kaynaklı Dersime sığınmış kimi kavimlerle ve burada yerleşik olduğu düşünülen kavimle kaynaşarak yeni bir toplumsal bütün oluşturmuştur. Ancak bu dönemde Dersime sığınamayan ve baskılar karşısında kendisini koruyamayan deylemi kavimleri ister istemez İslâmı kabullenmiş ve ortak geçmişe sahip oldukları diğer deylemi kavimlerden ayrılmışlardır. İşte kılıç zoruyla ya da doğal entegrasyon sürecinde İslâmı kabullenerek yeni ve başka bir sosyal form haline gelen ve Dersimlilerden bu tarihten itibaren ayrılan bu topluluklara zamanla birlikte Zaza denmiştir.

Deylemden göç sonrasında proto Dersimilerle aynı kültürel ve inançsal bütünlüğü sürdüremeyerek Dersimilerden ayrılan ve Kürt toplumu içerisine girerek İslâmlaşan ya da İslâmlaşarak Kürt toplumu içerisine giren Deylemi kavimler olan Zazalar, bu süreçten itibaren Kürdî bir motif halini almış, kültürde, inançta, sosyolojide, ruhi şekillenmede, coğrafi birliktelikte ve dilde giderek Kürdileşmiş ve zamanla Kürt toplumunun bileşenlerinden biri halini almıştır. İnançsal ve kültürel farklılıkların kaynaklık ettiği ruhi şekillenmeleri Deylemden ortak geldikleri ve burada Dersimileşen topluma karşı keskin bir biçimde toplumsal ayrışma yaşamalarını sağlamıştır.

Genelde ilk göç sürecinde özelde ise Çaldıran Savaşı sırasında İslâmlaşan ve Dersime saldırılarda bu tarihten itibaren önemli rol oynayan Zazalar ile Dersimliler arasındaki inançsal çelişkiler bu iki toplumun zamanla bir birinden sosyal, kültürel, coğrafi, dilsel vb. alanlarda keskin bir biçimde ayrılmalarına neden olmuştur.

Son çözümlenmede Deylem'den geldikten sonra her ne nedenle olursa olsun, Kürtleşerek İslâmlaşan ya da İslamlaşarak Kürtleşen kavimlere zamanla birlikte Zaza denmiştir. Yani Zazalık bir toplumsal bütün olarak İslâmı/sünniliği/şafilîği kabul ederek Kürtleşmiş Deylemi kavimlere verilen isimdir. Bu anlamı itibarıyla Dersimlilerin Zaza olmaları ya da Zaza olarak adlandırılmaları hem toplumu tanımlayan bu terimin ve bu sosyolojik bütünün varlık nedenine hemde Dersimin ve yeni bir sosyolojik formasyon halini alan Dersimlinin varlık nedenine aykırıdır.

Zaza Resmî Tarihi-Avesta Zazaca Yazıldı-

Ya da Zorlama Bir Ulus:

Gerçek tarihi bilinçli bir şekilde çarpıtarak yerine kendi çıkarları doğrultusunda yeni bir tarih yaratmaya çalışmak resmî tarih oluşturma girişiminden başka bir şey değildir. Bu anlamı itibarıyla özellikle son yirmi yılda batı Avrupa menşeli Zazacılık teorileri var olan tarihi ve sosyolojik gerçekliği bilinçli bir şekilde çarpıtması itibarıyla resmî tarih girişiminin bir başka örneğini oluşturmaktadır.

Bu teoriye göre Dersimliler ve Zazalar ortak ve Kürtlerden ayrı bir ulusal formasyon oluşturmaktadırlar. Temelde ulus tanımı algılamaları statik ve yanlış olan bu çevrenin görüşüne göre bir ulusal bütünlük oluşturabilmek için dil yeterli bir belirleyendir. Oysa yeryüzünde aynı dili konuşan fakat farklı ulusal formasyonlarda bulunan toplumlar olduğu gibi, ayrı dialektler ve/veya diller konuşmalarına rağmen aynı ulusal bütünlük içerisinde olan toplumlar da bulunmaktadır.

Uluslaşma sürecindeki nesnel ve öznel tüm veri ve koşulları bir araya getirip bilimsel bir değerlendirme yapma, neden, sonuç, analiz, gözlem, araştırma, inceleme vb. bilimsel yol ve yöntemleri kullanarak bir belirleme yapma çabası içerisinde olmamak, resmî tarih yazıcılığna kapı aralamanın en önemli sacayağıdır

Dersimlilerle Zazaların ortak bir ulusal bütünlük oluşturduklarını ileri süren bu teori sahipleri ne hikmetse eşit ve ortak olduğunu söyledikleri ve bir ulusun iki parçasını oluşturan bu toplumlardan (Kırmanç-Dersimi ile Zazalar) birinin ismini her iki toplumun ortak ismiymiş gibi kullanma cesaretini göstermektedirler. Yani Dersimlilere de Zaza demektedirler. Bu misakı millî sınırları içerisindeki herkesin Türk olduğu zorlama teorisinin, Kayseri'nin doğusundaki herkesin Kürt olduğu zorlama teorisinin bir başka biçimi olarak Deylem köken-

li toplumların ya da Kırmanç'ki dilini konuşan herkesin Zaza olduğu zorlama teorisini oluşturmaktadır.

Temelde Kürtlerle farklı uluslar olarak ayrışma yaratabilecek bir muhtevaya sahip olmayan Zazalar sosyolojik, inançsal, coğrafik, kültürel, folklorik, müzikal, ırkî münasebetsel vb. her alanda Kürt ulusunun bir parçasını oluşturmaktadırlar. İslâmla bütünleştikten sonra bu toplum (Zaza) Kürtlerle kız alıp vermiş, ortak sosyal, kültürel, iktisadî ilişkiler içerisine girmiş, ortak coğrafyalarda ortak yaşam alanları yaratmış ve yaşamın hemen her alanında ortaklaşarak Kürdileşmiş bir toplumsal muhtevaya sahip olmuştur. Bu Kürdileşme tarihinden itibaren de, Dersimlilerle, sosyal, kültürel, inançsal ve siyasal çelişkileri başgöstermiş ve bu çelişkiler üzerinden iki toplum (Zazalar ve Dersimliler) keskin tarihi ve sosyal ayrışmalar yaşamışlardır.

Dersimlilerin Zaza olduğunu iddia etmek, yüz yıllar boyunca kendi kültürlerini ve inançlarını korumak uğruna direnmiş, savaşmış, dağ başlarını kendine siper etmiş Dersimlilere zorla yapııştırılmış bir etiket gibi durmaktadır. Dersimliler yüzlerce yıl orman kuytularında, ağaç kovuklarında, tarıma elverişli olmayan dağbaşlarında boşuna mı yaşamışlardır, boşuna mı direnmişlerdir. Elbetteki Dersim yüz yıllar boyunca kendi gelenek görenek, kültür, inanç ve zulme karşı olan değerlerini korumak için bu koşullarda yaşamayı göze almıştır. Yani asimile olmamak için, kılıç zoruyla inancı ve düşüncelerini değiştirmektense direnmeyi tercih etmiştir. İşte sırf bu yüzdendir ki Dersimli yaşlılar kendilerini hiçbir zaman ve koşulda Zaza olarak tanımlamamaktadırlar. Yani yüz yıllarca Zaza olmamak için mücadele vermiş Dersim, tüm bu direngenliğinin sonunda bu gün bir çırpıda Zaza olarak adlandırılabilir ve tarihsel tüm miras ve misyonu yerle bir edilebilir.

Bu teoriye göre Dersimliler ve Zazalar aynı dili konuşmaktadırlar ve buda bu iki toplumun aynı ulus olmaları için yeterli bir nedendir. Ulusal tanımlama algıları kıt olan bu kesim ulusun tanımı noktasında adeta şablon ulus tanımı ihraç etmektedirler. Bunlara göre dil ulus için yeterli bir gerekçedir. E. J. Hobsbawm "... milliyet yalnızca dille kavranamayacak kadar karmaşık bir yapıya sahipti." (1780' den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik, J. B. Habsbawm, s. 121) Diyerek duruma ışık tutuyor yeterince. Yine aynı yapıtında Habsbawm, Habsburg istatistikçilerine dayanarak "milliyetin bireylerin değil toplulukların bir vasfı olduğu"nu aktarıyor. (age. s. 121) Bu durumda bir bütün olarak Zazalar (Elazığ, Palu, Bingöl, Lice, Malatya, Gerger, Bitlis, Siverek) sosyal, kültürel, inançsal ve

ruhi şekillenme itibariyle kendilerini Dersimlilerle ortak bir bütün içerisinde değerlendirmiyorlar, bilakis tüm bu bileşenler bir araya geldiğinde kendilerini toplumsal olarak Kürtlerden ayrı ve bağımsız biçimlendirmiyorlar. Bu durumda toplumun değil bireylerin zorlama bir ulus yaratma çabası içerisinde oldukları anlaşılıyor. Yani toplum için dil hiç bir zaman tek bir belirleyen olmamıştır. Konuya ilişkin Hobsbawm son noktayı koyuyor sanırım; "Demek ki, yöneticileri ve okuryazar olanları saymazsak, dilin millet olma kriterlerinden biri sayılamayacağı açıktır." (age. s. 76)

Yine bu teoriye göre Dersimliler ve Zazalar ortak kök ve genetiğe sahiplerdir ve bu durum da aynı ulus olmak için yeterli bir gerekçedir. Hiç bir toplum saf ve arı bir gene sahip değildir. Her toplum zamanla birlikte farklı toplumlarla etkileşim düzeyine göre kültürde ve dilde farklılaştığı gibi etnisitede de farklılaşır. Kavimler bir tarihsel süreçte aynı etnik yapıya sahip olduğu kendi toplumundan ayrışarak belirli bir süre sonra farklı kavimlerle girilen ırkî münasebetler sonucunda tamamen farklılaşabilmektedir. Zaten toplumların gelişim ve dönüşüm diyalaktığı böyle işler. Toplumların var olma nedenleri her alanda sürekli bir değişim yani hareket halinde olmalarıdır. Eğer kökende aynı olma durumu iki toplumu aynı ulus yapacak olursa bugün Farslardan tutun Kürtlere, osetlerden tutun Dersimlilere hepsinin aynı ulusal bütün olduğunu söylememiz gerekirdi. Ya da İspanyol, Portekiz, İtalyan vs. toplumların da aynı ulus olduğunu ileri sürmemiz gerekirdi. Görülüyor ki bu tür etnik yaklaşımlar toplumların doğası gereği değişim nedeniyle kabul görmemektedir. Zaten toplumsal bütünlerin oluşumunda belirleyici olan daha çok sosyal kültürel dokudur. Toplumun kendisini nasıl hissettiğidir. Bu konuda Fredrik Barth'ın yazdıklarını referans almamak mümkün değil. "Etnik kökene genetik açıdan yaklaşmanın sağlam bir dayanağı yoktur, çünkü bir toplumsal örgütlenme biçimi olarak etnik bir grubun esas temeli biyolojik olmaktan ziyade kültürelidir." (Fredrik Barth. *Ethnic Groups and Boundaries*)

Bu teorinin sahipleri dinin-inancın toplumları ayrıştırmasında ya da bütünleştirmesinde oynadığı rolü bilinçli bir şekilde yadsımaktadırlar. Ulus algıları model aldıkları TC. uluslaşması ya da batı Avrupa uluslaşmaları olduğu için Dersimin ve coğrafyanın diğer özgünlüklerini görmüyor ya da görmek istemiyorlar. Kimi toplumlarda uluslaşma sürecinde inancın baskın bir karakter olduğunu konuya ilişkin araştırmaları bulunan birçok araştırmacı ve tarihçi belirtmektedir. Dersimin kültürel, sosyal, coğrafi, tarihî vb. tüm alanlarındaki uluslaşma süreçlerinin temel belirleyenin inanç olduğu su götürmez bir gerçektir.

Yani Dersimliliği oluşturan kavram bileşenlerinden en baskın olanı inançtır. Kaldı ki Zazalığı oluşturan süreçte temel belirleyende inançtır, zira İslâmı kabullenme aşamasından sonra artık bir Zaza toplumundan bahsetmek mümkün olmuştur. Bu süreçten sonra toplumlar ayrışarak farklı formasyonlar halini almışlardır. Tarih bu biçimde ayrışarak farklılaşan ulus örnekleriyle doludur. "Öbür yandan farklı dinlere geçmenin iki farklı milliyet yaratmaya katkıda bulunacağı da aynı derecede açıktır, çünkü Hırvatları, ortak bir kültür dilini paylaştıkları Sırp'lardan çok açık biçimde ayıran kesinlikle Roma Katolikliği ile Ortodoksluktur." (age. s. 76) aynı şekilde Megreller ve Lazlar ortak köke ve ortak bir dile sahiptirler. Ancak zamanla farklı dinlere geçerek farklılaşmış ve farklı iki toplum halini almışlardır. Ancak bu ayrışmaya rağmen kimse Megrellere Laz ya da Lazlara Megrel demiyor. Megrelceye Lazca, Lazcaya da Megrelce denmiyor. Bu örnekten hareketle Dersim ve Zaza meselesine yaklaşıldığında ne kadar ters ve mantıksız bir tanımlama ve adlandırma içerisine girildiği daha açık anlaşılıyor.

Zaza tarihi başlangıcından itibaren Osmanlının yanında olmak üzerine kurulu bir düşünsel platformdan beslenmektedir. Ağırlıkla Çaldıran Savaşı sırasında kendini gösteren bu durum zamanla birlikte Dersime her Osmanlı müdahalesinde gönüllü birlikler oluşturarak saldırı biçiminde kendini göstermiştir. Ardından Hamidiye Alaylarında ve 37-38'de açığa çıkan bir biçimde devam etmiştir.

Dersimlilerin Zaza olduğu teorisini dillendirenler, köşeye sıkıştıklarında Dersimlilerin dışarıda Zaza olarak tanındıklarını bu yüzden de Dersimin ve kimliğinin Zaza olduğunu vurgulamanın daha doğru olduğunu savunmaktadırlar. Oysaki sosyal antropolog ve sosyologların aktardığı "toplumun dışarıdan nasıl tanımlandığı değil, toplumun kendisini nasıl tanımladığıdır önemli olan" biçimindeki formülasyon bize bu konuda tutmamız gereken ana halkanın ne olduğunu gösterir niteliktedir. Zaten Dersim toplumunun adlandırılması ve tanımlanması noktasında dışarıdan söylenenleri referans alacak olursak çok vahim sonuçlara ulaşırız. Unutulmamalıdırki genelde Kızılbaşlar özelde ise Dersime ilişkin Osmanlıdan itibaren, resmî devlet mekanizması olarak çok farklı ve aşığılayıcı tanımlamalar ve adlandırmalar kullanılmaktadır. Eğer dışarıdan bizim nasıl tanındığımıza ilişkin genel kabul gören adlandırmaları sahipleneceksek bu gibi iddia ve adlandırmaları da kabullenmemiz gerekir. Ki dış dünyada Dersimliler Zaza olarak tanınıyor diye biz de kendimizi Zaza olarak adlandırıcaksak, bu tanımlamadan daha yaygın olarak Dersimliler Kürt olarak adlandırılıyor bu bakış açısından hareketle biz Dersimlilerin Kürt olduğunu mu iddia etmeliyiz. Ya da

bundan elli yıl önce Dersimliler dış dünyada Türk olarak biliniyorlardı o zamanda biz Dersimlilerin Türk olduğunu mu dillendirecektik? Yani 1960'larda Almanya'ya giden bir Dersimli kendini dış dünyada öyle tanınıyor diye Türk olarak mı adlandıracaktı? Sonuç itibariyle bir toplum kendini tanımlarken belirleyici olan araç dış dünyada nasıl tanındığı değil kendisini nasıl tanımladığıdır. Dış dünya bize Kırgız diyor diye biz de kendimize Kırgız demeyelim.

Dersimde Dersimlilerin dışında yaşam alanı bulabilmiş tek toplum olan Ermeniler Dersimi birçok toplumdan daha iyi tanımaktadırlar. Aleppo'lu Ermeni olan bay Mihran H., O. Mann'a yazdığı bir mektupta Zazaların yayılım alanını vermektedir. "Zazalar: Palu, Gabagar, Geni, Hani, Silvan, Argini, Çermuğ, Maden, Malatya, Siverek yörelerinde oturuyorlar." bu anlatımı aktaran M. Kalman duruma şaşırmuş olacak ki hemen akabinde şunu belirtmiş: "Halepli Ermeni'nin Dersim bölgesini Zaza olarak adlandırmaması ilginçtir." (*Dersim Direnişleri*. M. Kalman. s. 25) burada ilginç olan şu aslında; tuğla kalınlığında Dersim tarihine ilişkin kitap yazmış olan M. Kalman'ın Dersim'in Zaza yayılım alanı içerisinde değerlendirilmediğini bilmiyor olması.

Sonuç Yerine

Dersimin dili, kültürü, tarihi, inancı vb. üzerine çok şey söylendi çok şey yazıldı. Yaratılan bilinç kirliliği ve kafa karışıklığı yeterince deforme olmuş toplumsal dokumuzu daha da düzeltilemez bir hale soktu. Bilimsel; gözlem, araştırma, inceleme, eleştiri yol ve yöntemlerini uygulayarak, sözlü kültür ve geleneksel yaşantıyla aktarılan tarihi ve sosyolojik verileri harmanlayıp, gerçeği açığa çıkaramadık.

9.yy'da Deylem'den başlayarak, aşağı yukarı 13.yy'ın son çeyreğinde Dersim'de tamamlanmış olan göç, Deylem'den gelen kavimlerin, Dersim ve civarında bulunan diğer Kızılbaş, saklanmış Paulisyan (Pavlaki) ve zamanla kimi Gregoryan kavimlerle Dersim coğrafyasında yaklaşık yedi yüzyıl süren bir birlikteliğin sonucunda, genetikte, dilde, kültürde, inançta, bir bütün olarak tüm yaşamda bir ortaklık sağlamışlar ve kapalı bir coğrafya konumundaki Dersimde ortak bir kültürel potada eriyerek yeni bir kültürel yapı oluşturmuşlardır. İşte bu yapıya toplumun ortak ruhi şekillenmesi deniyor.

Ortak ruhi şekillenme bir toplumun, sosyal bir bütünlük oluşturmasında geline son aşamadır. Ortak tüm değerlerin toplumsal duygu ve düşünüş atmosferini oluşturması ve pratikte "biz" kavramı ile açığa çıkan bir olgu yaratma-

sı sürecidir. Dersimlinin ortak ruhi şekillenmesi Kırmanciya Beleke olarak adlandırılabilir. Kırmanciya Beleke'nin tanımlanması Dersimin toplumsal ruhi şekillenmesinin açıklanmasıdır aynı zamanda.

Kırmanciye Beleke tanımlanırken üç sac ayağına dayanır. Yani üç temel kaynaktan beslenen olgusal bir kavramdır Kırmanciye Beleke. Bu temel kaynaklar; coğrafya, kültür ve tarih olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bunları daha detaylandırmak gerekirse, Kırmanciya Beleke bir coğrafi bütünlüğün ismi olarak tanımlanır. Bilindiği gibi -ye -ya ekleri belirli bir topluma ait ülkeyi adlandırmak için kullanılırlar (Örneğin; Almanlar'ın yaşadığı ülke manasında Almanya, aynı şekilde Polonya, İtalya, İspanya vb). Kırmanciye de Kırmanc'ların (Desimi) yani; Şıxhesenu ve Desimu aşiret konfederasyonlarına bağlı Kızılbaş kabilelerin yaşadığı coğrafyayı belirtmek için tarihsel bir olgu olarak kullanılmıştır. Yani Dersim terimine özdeş bir manası bulunmaktadır. Sözlü kültürde sıkça karşılaştığımız "Welat Kırmanciye" ya da "Welat Desimo" kavramları bunu örneklemektedir.

Coğrafi bir tanımlama olma niteliğinin yanında, Kırmanciya Beleke aynı zamanda bir kültürel dokunun adıdır. Bu kültürel doku, kendisini, 13. yy sonlarından 1937-38 yıllarına kadar olan tarihsel dönem içerisinde Dersim'de göstermiştir. Bu doku, belirtilen tarihler arasında kapalı bir toplum olma özelliği gösteren Dersim'de; temelinde Kızılbaşlığın yattığı örf, âdet, gelenek ve sözlü kanunlar biçiminde kendisini koruyan kültürel formasyondur. Sözlü kültürde "Kanune Kırmanciye" biçiminde açığa çıkan kavram, Kırmanciya Beleke'nin bu niteliğini tanımlamaktadır.

Kavramın oluşmasında belirleyici olan son kriter ise tarih belirleyenidir. Kırmanciya Beleke bir tarihsel süreci adlandırmak için kullanılır. 13. yy.in sonlarından başlayarak 1938 senesine kadar olan tarihsel döneme tekabül eden süreci açıklamak için kullanılır. Sözlü kültürde "Waxte Kırmanciye" yani "Kırmanciye Dönemi" olarak tercüme edebileceğimiz bir biçimde örneklenmiştir.

Bu üç belirleyen diyalektik bir ilişki ile bir birlerinin oluşumunda rol oynamışlardır. Yani coğrafi bir bütünlük olarak "Kırmanciya Beleke" belirli bir tarihsel dönem içerisinde, belirli bir kültürel dokunun yayılım alanını tanımlamaktadır. Yine aynı şekilde bir kültürel yapı olarak "Kırmanciya Beleke" belirli bir tarihsel süreç içerisinde, belirli bir coğrafyadaki kültürü tanımlamaktadır ve gene aynı şekilde bir tarihsel dönem olarak "Kırmanciya Beleke" belirli bir coğrafi bütünlük içerisinde, belirli bir kültürün yaşadığı dönemi tanımlamaktadır. En genel hatlatıyla bu kavramı bu şekilde tanımlamak mümkün. □

Vengê Pelgu

SEY RIZA KİMDİ?

Sunuş yazımızda belirttiğimiz gibi bu yazının asıl amacı Sey Rıza ve birlikte idam edilen yoldaşlarının gerçek kişiliklerini ve tarihsel duruşlarını ortaya koymaktı. Ancak yazıyı oluşturmak için biraz kaynak taraması yaptığımızda Dersim tarihi ile ilgili her konuda olduğu gibi Sey Rıza ve beraberinde idam edilen yoldaşları hakkında da fazlasıyla kafa karıştıran bilgi olduğunu gördük. Netice itibarıyla de bu karmaşıklığı birkaç sayfalık yazıda çözmeye çalışmak yerine, Sey Rıza başlığı altında bir dosya hazırlayıp derginin ilerleyen sayılarında yayınlamayı daha uygun gördük.

Peki, bu yazının amacı nedir? Özellikle son dönem içerisinde Sey Rıza ve diğer idam edilenler hakkında çeşitli kişi ve çevreler aracılığıyla bir gündem oluşturulabildi ve gecikmiş de olsa bir duyarlılık yaratıldı.

Dersim milletvekili Şerafettin Halis'in mecliste vermiş olduğu Sey Rızaların mezarlarının nerede olduğuna dair ilk soru önergesine bakanlıkça ellerinde böyle bir veri olmadığı cevabı geldi. Sonrasında Halis'in Başbakan'a sorduğu daha detaylı tedip ve tenkili de sorgulayan ve devletin yasalara dayalı idam ettiği kişilerin mezar yerlerini bilmemesinin veya gizlemesinin suç olduğunu da belirten ikinci soru önergesine ise bu yazı yazıldığı dönemde henüz cevap verilmiş değildi. Mecliste ilk defa böyle bir soru önergesinin verilmiş olması önemli. Yine Sey Rıza'nın akrabalarının Elazığ valiliğine başvurup dedelerinin mezar yerlerini öğrenme isteği de elimizde böyle bir kayıt yok gerekçesiyle geri çevrildi. Ancak her ne kadar cevap verilmemiş olsa da değindiğimiz gibi geç de olsa bu girişimler belli bir duyarlılık oluşturdu. Sey Rızaların ölüm yıldönümleri vesilesiyle yurtiçi ve yurtdışında çeşitli çevrelerce yapılan anma etkinlikleri de bu yıl görece daha etkili ve kalabalık olması sebebiyle duyarlılığın artmasına katkı sağladı.

Bunlar sevindirici güzel gelişmeler. Ancak yukarda da bahsettiğimiz gibi Sey Rıza ile ilgili kaynaklarda bulunan ve birbirini tutmayan tarihler, bilgiler, isimler vb. hata ve yanlışlar yapılan anma etkinliklerinde de kendisini gösterdi. Sey Rızaların idam tarihlerinden tutun da idam edilenlerin sayısına hatta idam edilenlerin isimlerine oradan Sey Rıza'nın son sözlerinden onun devlet güçlerince ele geçiriliş biçimine kadar birbirini tutmayan bilgiler birçok kaynakta mevcut. İsim, tarih vb. hataların yanı sıra Sey Rıza'nın kişiliği ve dünya görüşü hakkında da çok fark-

lı bilgilere rastlamak mümkün. Sey Rıza bir yerde “zalim bir toprak ağası” olarak gösterilirken bir başka yerde “mazlum bir köylü” oluveriyor. Yine bir yazıda “Kürt mücadelesinin yılmaz neferi” olarak gösterilen Sey Rıza diğer bir yazıda “politikadan anlamayan, bilgisiz, cahil bir insan” olarak tanımlanıyor. Bazen aynı yazı üzerinde bile farklı Sey Rızalar görebiliyoruz.

En nihayetinde bu durum bize gösteriyor ki her ne kadar Sey Rıza ve yoldaşları geçmişe göre daha fazla sahiplenilse de bu sahiplenme ve duyarlılık sağlam temeller üzerinde durmamaktadır; zira en basit tarih ve sayılardan tutalım da Sey Rıza'nın kişiliğine kadar birçok alanda bilgi yoksunluğu ve bu yoksunluğun ortaya çıkardığı bir kirlilik var.

İleriki sayılarda yayınlamayı düşündüğümüz Sey Rıza dosyasının girişi mahiyetindeki bu kısa yazıda Sey Rıza'nın kişiliği ve tarihsel duruşu noktasında en fazla kafa karıştıran kişiden de kısaca bahsetmek gerekiyor. “Kürdistan Tarihinde Dersim” adlı kitabıyla tanınan ve hemen hemen Dersim ile ilgili yayınların tamamında kaynak olarak gösterilen Nuri Dersimi, Sey Rıza'yı kendi olmaktan çıkarıp farklı biri yapan şahsiyetlerin en başında gelmektedir.

Nuri Dersimi'nin Sey Rıza'yı kullanarak nasıl bir tarih çarpıtcılığı yaptığını göstermek ve okurlarımızda Sey Rıza başlıklı dosya konumuz yayınlanmadan önce bir araştırma merakı uyandırma amacıyla bu yazıda sadece iki örnek vermek istiyoruz. Bunlardan ilki Sey Rıza'nın (?) İngiltere kralına göndermiş olduğu mektup. Henüz 1937 Dersim direnişi başlamadan önce Suriye'ye geçmiş olan N. Dersimi, oradan Fransızca kaleme aldığı mektubu “Dersim Generali Sey Rıza” imzasıyla 1937 yılında İngiltere'ye göndermiştir. Sey Rıza'nın o dönemin koşullarında bırakın böyle bir mektup kaleme almış olmasını mektubun kendisinden dahi haberinin olması imkânsızdır. Bu konuyu dosyamızda ayrıntılı bir biçimde irdeleyeceğiz.

Gelelim ikinci meseleye; Sey Rıza'nın kendi infazını gerçekleştirmeden önce söylemiş olduğu son sözlere. Çağlayangil'in anıları dışında Sey Rıza'nın son sözlerinin en azından şu an ki verilerle bilinmeyeceği gerçekliğinden hareket edecek olursak N. Dersimi'nin kitabında Sey Rıza'ya söylettiği son sözlerin, Kürt resmî tarihine hizmet amaçlı olduğu aşikârdır. Peki N. Dersimi kimdi veya onu Kürt resmî tarihinin Dersim referansı haline getiren tarihsel gelişimi nasıl oldu soruları ise bir başka yazının konusu belki de bir dosyanın başlığı olabilir.

Son sözler meselesine değinmişken Sey Rıza'nın söylediği, herkes tarafından kabul görmüş ancak nerde, ne zaman ve kime karşı söylediği bilinmeyen “Senin hile ve yalanlarınla baş edemedim bu bana dert oldu... Ben de senin önünde diz çökmedim bu da sana dert olsun!..” sözü bizi 2004 Kasım ayı içerisinde Umur Hozatlı'nın Gündem gazetesinde yayınlanan yazı dizisinde kısaca bahsettiği “Sey Rıza idam edilmeden önce M. Kemal ile görüştü mü?” sorusuna götürdü. Dosya oluşturulurken bu soruya cevap olabilmeyen kaygısı da güdülecektir. □

ALFABE TARTIŞMALARI

Kültür bir halkın varlık koşuludur. Kültürü oluşturan tüm öğeler, o kültür temsilcisi halkın, yüzyıllar boyunca damıtılarak günümüze aktardığı unsurlardır. Kültür kendisine en başta dil ile yaşam alanı yaratır ve dil ile tüm aktarımını gerçekleştirir. Bu yönü itibariyle dil, onu konuşan toplumun, en önemli kültürel sac ayağı ve o toplumun kültürel varlık nedenidir.

Bir halk tarihten silinmek istendiğinde, öncelikle dili yok edilmeye çalışılır. Zira dili olmayan bir toplumun, kültüründen, kültürü olmayan bir toplumun ise varlığından bahsedilemez. Dilini kaybeden toplumun dil kullanmadan yaşama olanağı olmadığına göre, o toplumsal bütünü oluşturan bireyler, yaşamını sürdürebilmek için artık kendi dillerinden başka bir dil kullanmak zorundadırlar, kendi dilinden başka bir dil kullanma zorunluluğu ise bir toplumun asimilasyonu anlamına gelmektedir. Yani bir toplum dilini kaybettiği ölçüde kendisinden başkasına dönüşür.

Her toplumda olduğu gibi, Dersim toplumunda da sosyal biçimlenimin diyalektik işleyişi, yani toplumsal yasaların zorunlu kıldığı sosyal evrim ve değişim kendisini göstermektedir. Her toplumda olduğu gibi Dersim toplumunda da sosyal değişim ve evrim, toplumun varlık nedenini (kültürünü) ortadan kaldırmaz ise, ancak o zaman toplumun sosyal, kültürel evrimi anlamını taşır.

Tüm bu gerçeklikten hareketle Dersim kültürünün var olabilmesi için ya da onun yaşayabilmesi için en temel koşul, Dersim dilini bilmek ve yaşam içerisinde kullanarak ona hayat vermekten geçmektedir.

Günümüze kadar yazılı bir form halini alamamış olan Dersim tarihi ve dili, geline aşamada bir yazılı döneme geçme aşamasındadır. Bunun çabaları çok yönlü olarak sürmektedir. Ancak sözlü kültür ve tarihin ve sözel dilin yazıya geçirilmesi ebetteki sancılı olmaktadır.

Bu sancılı dönemin aşılabilmesi için gerekli *Bilim Kurulu* ve benzeri bilimsel araştırma, inceleme yapacak kurumlardan yoksunuz. Zaten bu sürecin sancılı geçmesinin nedeni de, bu türden kurumlardan yoksun olmamızdır. Bu du-

rumda herkes kendi örgütsel, ulusal, siyasal konumlanışına göre konuya yaklaşmakta ve bu paralelde kimi açıklamalar getirmektedirler.

Dersim dili ile ilgili açıklama ve belirlemelerin hemen hepsi de bu eksende gerçekleşmektedir. Gerek dilin adlandırılması, gerek yapısı, gerek tanımlanması, gerek özgünlükleri ve gerekse alfabesine ilişkin tartışmalar bu bakış açılarından bağımsız gerçekleşmemektedir. Yazılı bir döneme geçişte Dersimce'nin nasıl yazılacağına, nasıl bir alfabe kullanmak gerektiğine yaklaşımlarda bu kısır tartışma döngüsünün içine hapsedildiği için, bilimsel bir yol ve yöntemle yazılı bir dil oluşturulamamıştır.

İranî diller grubunun kuzeybatı dil ailesi içerisinde yer alan Dersim dili, yine bu dil ailesi içerisinde yer alan Kürtçenin bir lehçesi olarak değerlendirilmek istendiğinde, ortaya başka bir alfabe, Dersim dilinin Palu, Urfa-Siverek, Bingöl, Diyarbakır-Lice, Elazığ vb. bölgelerinde konuşulan Zazacayla aynı dil olduğu biçiminde değerlendirilmek istendiğinde, ortaya başka bir alfabe ve dil tanımlanması çıkıyor.

Her iki anlayış da Dersimcenin kendi dillerinin bir parçası olduğu görüşünü dile getirerek bu bağlamda bir alfabe öngörüsüyle hareket etmektedirler. Aynı dil olma durumundan kaynaklı alfabeler de aynı olmak zorundadır mantığı, Dersim diline ait birçok sese sahip olmayan Kürtçe ve/veya Zazaca alfabeleriyle yazılmaya çalışıldığı için Dersimcenin kendi dil özgünlüklerini törpülemekte ve Dersim dilinin tarihsel gelişim dinamiğini reddetmektedir.

Esas itibariyle İranî dil ailesi menşeli olan Zazaca ve Kürtçe, İslâm'ın etkisiyle Arap dilinin kimi dil kurallarının etkisinde kalmış ve kimi ses, kelime ve fonetik özelliklerini kapmıştır. Bundan bağımsız bir gelişim süreci yaşamış Dersimce ise Arapça gibi Hami-Sami dil ailesinin filolojik kurallarından çok daha az etkilenmiştir. İranî dil ailesi kökenli olan Dersimce de kimi Kafkasî kelime ve fonetik özelliklere sahiptir. Zazaca ve Kürtçe'de olmayan Kafkasî kökenli kimi sesler Dersim dilinin kendi özellikleri olarak dili vareden unsurlardır.

Gelinen aşamada Dersim dili ile ilgili yazı çalışmalarının hemen birçoğu Dersimcenin bu özgünlüklerini gözardı etmektedir. Bunu aşmayı amaçlayan kimi çalışmalar ise kafa karışıklığına neden olmaktadır. Yazılı bir metinde Dersim dilinin özgün yapısına uygun sesleri vermeye çalışan örneklerde bir bütünlük bulunmamakta ve bu örneklerin hepsinde farklı harf kombinasyonları denenecek okuyucu nezdinde kafa karışıklığına, dil uzmanları nezdinde ise komik bir tabloya neden olmaktadır.

Bizler *Kırmancıya Beleke* ekibi olarak dil ile ilgili yapmış olduğumuz kimi araştırmalar sonucunda, Dersim dilinin yazılı aşamaya geçiş sürecinde en temelde bir alfabeyle ihtiyaç duyduğu gerçeğiyle karşılaştık. Yine yapmış olduğumuz araştırmalar sonucunda Dersim dilinin seslerini tam anlamıyla karşılayabilen alfabe örnekleri karşılaştırılarak en uygun olanı açığa çıkarılmaya çalışıldı. Bu çalışma sürecinin sonucunda Laz alfabesindeki kimi harflerin Dersim dilindeki bazı sesleri diğer alfabelere göre Dersimcenin fonetiğine daha uygun karşıladığı gerçeğiyle karşılaştık.

Dersim dilindeki bu sesleri yazılı bir sembolle karşılamak dilin yazılışı ve okunuşu sırasındaki muğlâklık ve kafa karışıklığını ortadan kaldıracaktır. Yazılı olarak dünya dilleri arasında yer edinen bir dilin okunuşta hiçbir tereddüde yer bırakmayacak biçimde açık ve net olması gerektiği bilincini de, dilimizin gelişimi ile ilgili araştırma yapan tüm çevrelere bu vesileyle aktarmak isteriz.

Bu bağlamda, Dersim dili ve kültürü ile ilgili araştırma yapan ve bu dili ve kültürü yaşatma çabasında olan tüm Dersimli aydın çevrelere, Laz alfabesindeki bazı harflerin Dersim dilinin yazımı konusunda kullanımının tartışılmaya açılmasını öneri olarak sunuyoruz.

[^]
3, 3, K, P, T

[^] K = (Dısmeno) K[^]an / Eski (düşman)-

(Türkçedeki k, g ve h harflerinin karışımı biçiminde okunur)

[^] P = Poşt / Sırt-

(Türkçedeki b, p ve h harflerinin karışımı biçiminde okunur)

[^] T = Teyr - Kuş

(Türkçedeki t ve d harflerinin karışımı biçiminde okunur)

3 = 3ım - 3a / göz - niçin -

(Türkçedeki ç, t ve s harflerinin karışımı biçiminde okunur)

[^] 3 = 3a - ro3 / yer - gün -

(Türkçedeki c, d ve z harflerinin karışımı biçiminde okunur)

DERSİMCE (KIRMANC'KI) DİL KURSUNA BAŞLAMADAN ÖNCE BİRKAÇ SÖZ

Dersimce (Kırmanc'ki) üzerine uzun yıllardır tartışmalar yürütülüyor ve ne yazık ki yürütüle gelen bu tartışmaların büyük çoğunluğu dil bilimsel içerikte olmayıp her çevrenin Dersimce'yi kendi bakış açısına uygun isimlendirme yarışısı şeklinde ilerliyor. Bu isim verme yarışısı tüm hızıyla devam ede dursun bu hızla doğru orantılı bir biçimde Dersimce bilen kişi sayısında önemli derecede bir azalma söz konusudur. Özellikle son kuşakta dil bilen çocuk-genç sayısı yok denebilecek düzeydedir. Elbette bu duruma sebebiyet veren temel etken yüzyıllardır süren asimilasyon politikalarıdır; ancak bir diğer acı yön de var ki, Dersim halkının kendi dillerini koruma ve yaşatma adına elle tutulur bir çabaları da mevcut değildir. Dersimli gençler arasında dili öğrenme isteği -özellikle de üniversite gençliği içerisinde- kayda değer düzeydedir; fakat bu talebi karşılayabilecek herhangi bir mecra bulunmamaktadır. Dergide dil kursu çalışmalarını başlatmamızdaki ana sebeplerden biri budur. Her sayıda bir bölümünü yayınlayacağımız kursun fazlasıyla eksiğinin-hatasının olduğunu, bulunacağını biliyoruz; ancak bu çalışmanın, Dersimce'yi hiç bilmeyen fakat merak edip öğrenmek isteyenlere ön açıcı bir ilk adım ve temel bazı bilgileri öğrenmede kısmî de olsa bir katkısı olacağına inanıyoruz.

Dersimce (Kırmanc'ki), 2 ana şiveden oluşmaktadır. Bunlar Batı-Dersim ve Doğu-Dersim şiveleridir. Yalnız bu şiveler de keskin hatlarla birbirilerinden ayrılmamaktadır. Belli bölgelerde iki şivenin de özelliklerini içinde bulunduran biçimler mevcuttur. Varto bölgesinde konuşulan Dersimce'nin iki şiveden farklı bir 3. şive olduğu iddiası da vardır fakat henüz yeterli anlamda Dersim genelinde dil bilimsel bir araştırma yapılamadığı için net bir tablo çizmek de olanaksızdır. Yayınlayacağımız dil kursunda var olan şive farklılıklarını Doğu-Batı Dersim şiveleri ekseninde elimizden geldiğince bir arada vermeye çalıştık.

Kırmancıya Beleke ekibi olarak önümüzdeki süreç içerisinde Dersim'in dil haritasını çıkarma projemiz bulunmaktadır. Bu projenin bir ayağını Dersimce (Kırmanc'ki) konuşan ile Kırdışki (Here-Were) konuşan Dersim bölgelerinin net

bir tablosunu çıkarmak oluştururken diğer bir ayağını ise Dersimce'nin (Kırmanc'ki) şive farklılıklarının ortaya çıkarılması oluşturmaktadır.

Direnişin ve baş eğmezliğin dili haline gelmiş ve onca baskı ve katliamlar görmüş olmasına rağmen kendisini yaşatabilmiş olan Dersimce'nin tarih sahnesinden silinip silinmeyeceği şuan ki Devrimci ve Marksist kökenli Dersim gençliğinin sorumluluğundadır. Dilimizin yalnızca hoş ezgilerin ezberlenen sözleri olarak kalmaması dileğiyle...

DERSİMCE (KIRMANC'Kİ) ÖĞRENİYORUZ

KIRMANC'Kİ (DERSİMCE) MUSEME

BÖLÜM 1 (LETE 1)

DERSİMCE ALFABE (ELİFBAÊ KIRMANC'Kİ)

Dersimce alfabe 37 harften oluşmaktadır. Bu harflerin 29 tanesi sessiz, 8 tanesi ise sesli harftir.

a, b, c, c', ç, ç', d, e, é, f, g, ğ, h, ı, i, j, k, k', l, m, n, o, p, p', q, r, s, ş, t, t', u, ü, v, w, x, y, z

****Önemli not: Dergimizdeki "Alfabe Tartışması" başlıklı yazıda yer alan alfabe henüz yeni ve alışılmışın dışında olduğu için dili yeni öğreneceklerin kafasının karışmaması amacıyla kurs boyunca bu alfabe kullanılacaktır.**

Dersimcedeki Türkçe alfabede yer almayan harflerin doğru telaffuzu aşağıda verilmiştir.

c'– (Türkçe'deki c, d ve z harflerinin karışımı biçiminde okunur)

ç'– (Türkçe'deki ç, s ve t harflerinin karışımı biçiminde okunur)

ê – (Türkçe'deki i ve e harflerinin karışımı biçiminde okunur)

k'– (Türkçe'deki k, g ve h harflerinin karışımı biçiminde okunur. Ancak nefes almadan nefessiz ve sert okunmalıdır)

p'– (Türkçe'deki p ve b harflerinin karışımı biçiminde okunur. Ancak nefes almadan nefessiz ve sert okunmalıdır)

q– (Türkçe'deki k harfine biraz yakınlık gösterir. Ancak gırtlığın altından gelen bir ses gibi okunmalıdır)

ʔ- (Türkçe'deki t ve d harflerinin karışımı biçiminde okunur. Ancak nefes almadan nefessiz ve sert okunmalıdır)

w- (İngilizce'deki w harfine yakın bir biçimde okunur)

x- (Türkçe'deki ğ harfinin sert okunuşuna yakın bir sestir.)

DIŞIL-ERİL İSİMLER (NAMÊ MAYKEKÎ-NAMÊ NEYRÎ)

Dersimce'de isimler dişil, eril ve nötral olmak üzere 3'e ayrılırlar. Bir isim cümle içinde kullanıldığında ismin sonuna cins edatı gelir. Cins edatı dişil kelimeler için "-a", eril kelimeler için "-e"dir. İsmın çoğul olması durumunda dişil veya eril her iki tür kelimedede "-ê" kullanılır. Dersimce'de fiillerin kullanımı da eril-dişil kullanımına göre değişiklik gösterir. Dişil kelime kullanıldığında cümlenin fiili "-a" ile, eril kelime kullanıldığında cümlenin fiili "-o" ile biter. Çoğul eril veya dişil kullanıldığında 1. çoğul şahıs dışında cümlenin fiilinin sonu "-ê" ile biter. Bu konu ilerideki bölümlerde ayrıntılı bir biçimde örnekler verilerek işlenecektir.

Dil kursu boyunca verilecek kelimelerin yanına isimlerin cins türleri (eril-dişil) eklenerek belirtilecektir.

Dersimce harflerin kelimelerde kullanılmasına örnekler;

Aste (Kemik) (Eril)	Balışna (Yastık) (Dişil)
Ciran (Komşu) (Eril)	C'a (Yer) (Eril)
Çip (Sağlam)	Ç'ek (Silah) (Eril)
Dele (Dişi köpek) (Dişil)	Estewrın (Kısır) (Dişil)
Dés (Duvar) (Eril)	Firne (Burun deliği) (Dişil)
Gam (Adım) (Dişil)	Ğelet (Yanlış)
Heni (Çeşme) (Eril)	Bırr (Orman) (Eril)
İştiri (Boynuz) (Eril)	Jil (Yeni yeşeren ot) (Dişil)
Kérm (Kurtçuk) (Eril)	K'éwe (Yeşil)
Lese (Boy) (Dişil)	Mezg (Beyin) (Eril)
Nejdi (Yakın)	Olvoz (Akran)
Pırd (Köprü) (Eril)	P'ıt (Bebek) (Eril)
Qom (Toplum) (Eril)	Rém (İltihap) (Eril)

Sane (Tarak) (Eril)

Tésan (Susuz)

Usar (Bahar) (Eril)

Vésan (Aç)

Xavıke (Kaymak) (Dişil)

Zengen (Kazma) (Eril)

Şilor (Çapak) (Dişil)

T'eyr (Kuş) (Dişil)

Lü (Tilki)

Wayir (Sahip)

Yene (Cuma)

İSİMLERİN ÇOĞUL HALİ (FORMÊ SILXETİ DE NAMEY)

“-lar, -ler” (“-i, -y”)

Dersimce’de (Kırmanc’ki) iki çoğul eki vardır. İsim bir sessiz ile bitiyorsa, çoğul eki “-i” olur. İsim bir sesli ile bitiyorsa, çoğul eki “-y” olur. Ancak Dersimce’de (Kırmancı) bazı isimler düzenli bir biçimde çoğul eki almazlar.

Dersimce’de (Kırmanc’ki) çoğul ekini düzenli alan ve sessiz harfle biten isimlerden bazıları:

Tekil (Zukék-Jukék)

Verg (Kurt)

Mordem (Adam)

Ç’ever (Kapı)

Gitar (Gitar)

Çoğul (Silxet)

Verg-i (Kurtlar)

Mordem-i (Adamlar)

Ç’ever-i (Kapılar)

Gitar-i (Gitarlar)

Dersimce’de (Kırmanc’ki) çoğul ekini düzenli alan ve sesli harfle biten isimlerden bazıları:

Tekil (Zukék-Jukék)

Ga (Öküz)

Héga (Tarla)

Çe (Ev)

Bra (Erkek kardeş)

Ko (Dağ)

Astare (Yıldız)

Çoğul (Silxet)

Ga-y (Öküzler)

Héga-y (Tarlalar)

Çe-y (Evler)

Bra-y (Erkek kardeşler)

Ko-y (Dağlar)

Astare-y (Yıldızlar)

Dersimce’de (Kırmanc’ki) bazı isimler düzenli bir biçimde çoğul eki almazlar. Düzenli çoğul eki almayan bu isimlerin büyük bir bölümü dişil isimlerden oluşmaktadır. Düzenli çoğul eki almayan dişil isimler de 4 grup altında incelenebilir;

1. Grup: Dişil eki "-e" den önce bir sesli harfin geldiği dişil isimlerde dişil eki olan "-e" yerine "-y" getirilir.

Tekil (Zukék-Jukék)

Mae (Anne)

Wae (Kız kardeş)

Rae (Yol)

Çoğul (Sılxet)

Ma-y (Anneler)

Wa-y (Kız kardeşler)

Ra-y (Yollar)

2. Grup: Dişil eki "-e" den önce bir sessiz harfin geldiği dişil isimlerde dişil eki olan "-e" yerine "-i" getirilir.

Tekil (Zukék-Jukék)

Vızıke (Sinek)

Mése (Arı)

Bıze (Keçi)

Kerge (Tavuk)

Qeleme (Kalem)

Çoğul (Sılxet)

Vızık-i (Sinekler)

Més-i (Arılar)

Bız-i (Keçiler)

Kerg-i (Tavuklar)

Qelem-i (Kalemler)

3. Grup: "-a" ile biten dişil isimlerde "-a" yerine "-ey" getirilir.

Tekil (Zukék-Jukék)

Ç'ıla (Lamba)

Ç'ena (Kız)

Xonç'a (Masa)

Çoğul (Sılxet)

Ç'il-ey (Lambalar)

Ç'en-ey (Kızlar)

Xonç'-ey (Masalar)

4. Grup: "-iye" ile biten dişil isimlerde "-iye" yerine "-i" getirilir.

Tekil (Zukék-Jukék)

Buriye (Kaş)

Muriye (Armut)

Ciniye (Kadın)

Çoğul (Sılxet)

Bur-i (Kaşlar)

Mur-i (Armutlar)

Cin-i (Kadınlar)

Dersimce'de (Kırmanc'ki) bazı isimler çoğul ve tekil hallerine göre değişmez. "-i" ile biten isimlerin tamamı bu gruba girer;

Tekil (Zukék-Jukék)

Pi (Baba)

Kardi (Bıçak)

Ri (Yüz)

Çoğul (Sılxet)

Pi (Babalar)

Kardi (Bıçaklar)

Ri (Yüzler)

Yine “-i” ile biten isimlerin dışında bazı isimlerin de tekil ve çoğul hali aynıdır, değişmez.

Tekil (Zukék-Jukék)

Sole (Tuz)

Va (Rüzgar)

Siliye (Yağmur)

C’emed (Buz)

Çoğul (Sıxet)

Sole (Tuzlar)

Va (Rüzgarlar)

Siliye (Yağmurlar)

C’emed (Buzlar)

ALIŞTIRMA (C’EREV)

Aşağıdaki boş yerlere kelimelerin çoğul hallerini yazınız.

Tekil (Zukék-Jukék)

Çoğul (Sıxet)

Ç’ek

Sane

Balışna

Ciran

Soe

Miye

Soji

Siliye

İŞARET ZAMİRLERİ (HURENDİNAMÊ NİSANİ)

No, Na, Ni (Bu, Bunlar) Wu-O, Ae, Ni (Şu, Şunlar)

Dersimce’de(Kırmanc’ki) konuşan kişiye yakın nesne veya kişileri gösterirken **no, na** ve **ni** kullanılır. **No**, tekil-eril nesne veya kişileri belirtirken, **Na** tekil-dişil nesne veya kişileri belirtmek için kullanılır. **Ni** ise çoğul-eril veya dişil nesne veya kişileri göstermek için kullanılmaktadır. Konuşan kişiden uzakta olan

kişi veya nesnelere gösterirken ise **Wu-O**, **Ae**, **Ni** kullanılır. **Wu-O**, tekil-eril nesne veya kişileri belirtirken, **Ae** ise tekil-dişil nesne veya kişileri belirtmek için kullanılır. **Ni** çoğul-eril veya dişil nesne veya kişileri göstermek için kullanılmaktadır.

Na ç'eneke kama?	(Bu kız kimdir?)
No lazek(lac'ek) brae mino.	(Bu çocuk benim kardeşimdir.)
Na bize yé kamiya?	(Bu keçi kimindir?)
No kelec'e yé kamiyo?	(Bu teke kimindir?)
Ni ç'eneki kamiyé?	(Bu kızlar kimdir?)
Ni mordemi kamiyé?	(Bu adamlar kimdir?)
Ni mangey yé kamiyé?	(Bu inekler kimindir?)
Ni gay yé kamiyé?	(Bu öküzler kimindir?)
Wu-O mordem kamo?	(Şu adam kimdir?)
Ae cenıke uzadı sekena?	(Şu kadın orada ne yapıyor?)

YENİ KELİMELELER (QESÊ NEWÉY)

Soe: Elma (Dişil)	Kelec'e: Teke (Eril)
Miye: Koyun (Dişil)	Bize: Keçi (Dişil)
Vervaroz, Vervaroc'-Rozda, Roc'da: Doğu	Rozbın, Roc'bın: Batı
Veroz, Veroc': Güney	Zıme: Kuzey
Çe: Aile-Ev (Eril)	Ostor: At (Eril)
Mae: Anne (Dişil)	Mayine: Kısırak (Dişil)
Hamınan-Omnon: Yaz (Eril)	Zımıstan: Kış (Eril)
Usar: İlkbahar (Eril)	Payız: Sonbahar (Eril)
Mordem: Adam, Erkek kişi (Eril)	Pi: Baba (Eril)
Ç'ena-Ç'eneke: Kız, kız çocuk (Dişil)	Bra: Erkek kardeş (Eril)
Laz, Lac'-Lazek, Lac'ek: Oğul, Erkek çocuk (Eril)	Cenıke: Kadın (Dişil)
Doman: Çocuk	Wae: Kız kardeş (Dişil)
Manga: İnek (Dişil)	Soji: Sac
Ga: Öküz (Eril)	

ALIŞTIRMA (C'EREV)

Boş yerlere "no, na, ni, wu-o, ae" arasından uygun olanı koyunuz.

1. ____ ostor yé mawa.
2. Ma emser zaf qefeliyayme aira(c'oka) ____ hamnan(omnon) some dewé ma
3. ____ lazek(lac'ek) braé muno ____ ç'eneka ke vere ç'ever de waa mına
4. ____ mordem zaf kılmuno ____ cenıka ke derga
5. ____ hega hete vervaroz de(rozda de) yé muno. ____ hégay hete rozbin de yé Xıdoyi

ŞAHIS ZAMİRLERİ (HURENDİNAMÉ KESİ)

Dersimce'de şahıs zamiri birlikte kullanıldığı eylemin öznesi olunca o zamirin özne biçimine girer. Özne olarak kullanılan bu yalın biçimler Őunlardır:

-Ez : Ben	Ez ewro son mektev
(Ben bugün okula gidiyorum)
-Tı : Sen	Tı vızeri(vıjeri) ç'aye(ç'ıra) néama?
(Sen dün neden gelmedin?)
-A : O (Dişil)	A ç'eneke meste(moŐte) kata sona?
(O kız yarın nereye gidecek?)
-O : O (EriI)	O lazek sodır sono Estamol
(O çocuk sabah İstanbul'a gidecek)
-Sıma: Siz	Sıma key soné Erzingan?
(Siz ne zaman Erzincan'a gideceksiniz?)
-Ma : Biz	Ma peroz mal beme kou
(Biz öğleyin davarı dağa götürüleceğiz)
-İ : Onlar	İ gégame yené ita(naza)
(Onlar bazen buraya gelir)

Şahıs zamirlerinde -i hali: Dersimce'de (Kırmanc'ki) şahıs zamiri, bir eylemin ya da ilgecin nesnesi olunca, onun "-i" hali kullanılır. Dersimce'de (Kırmanc'ki) şahıs zamirlerinin nesne biçimi yani "-i" hali için ayrı biçimleri vardır.

Mı : Beni	Tı mı bere welaté ma (Sen beni ülkemize götür.)
To : Seni	UŞen meste to vineno (UŞen yarın seni görecek.)

Yi/Ey : Onu (Eril)	Tı yi/ey bere çe ma. (Sen onu bizim eve götür.)
Ae : Onu (Dişil)	Ez ae vinon (Ben onu göreceğim.)
*Ma : Bizi	Sıma ma beré suke (Siz bizi şehre götürün.)
*Sıma : Sizi	Gulê sıma pinena (Gule sizi bekliyor.)
İnu-Neynu : Onları	Kam inu ano dewe? (Kim onları köye getirecek?)

* Dersimce'de (Kırmancki) "ma,sıma" zamirlerinin "-i" durumu için ayrı biçimleri yoktur, yalnız halleriyle kullanılırlar.

Şahıs zamirlerinde -e hali: Dersimce'de "-e" hali için ise -i halindeki zamirlere "-re, -ra" ekleri getirilir.

Mıra(re): Bana	Tı ç'aye mıra herediya(mıradiya)? (Sen bana neden küstün?)
Tora(re): Sana	Tore sebi? (Sana ne oldu?)
Aera(re): Ona (dişil)	Sıma aera vazé(vac'é)! (Siz ona söyleyin!)
Yıra(re): Ona (eril)	Xemed yire vato (Xemed ona söylemiş)
Mara(re): Bize	Ç'aye hete mara nina? (Bize neden gelmiyorsun?)
Sımara(re): Size	Ez sımare xevere rusno(e)n (Ben size haber gönderirim)
İnura(re)-Neynura(re): Onlara	İnura mevaze(mevac'e)! (Onlara söylemeyin!)

YENİ KELİMELEK (QESÊ NEWEY)

Ewro: Bugün
Vızeri, Vıjeri: Dün
Meste, Meşte: Yarın
Sodır: Sabah
Gégane: Bazen
Welat: Ülke
Ko: Dağ (Eril)
Dewe: Köy (Dişil)
Suke: Şehir (Dişil)

ALİŞTIRMA (C'EREV)

Aşağıdaki cümlelerde nesne durumundaki veya özne durumundaki adların yerine şahıs zamirlerini kullanınız.

1. Xıdo(____) vızeri şiyó suke Xemed(____) di (Xıdo dün şehre gitti Xemed'i gördü)
2. Fide(____) sona Mazgert (Fide Mazgirt'e gidiyor)
3. Gule, Mem, Muzır(____) veyve de kay kené (Gule, Mem, Muzır düğünde oynuyorlar)
4. Duzgın(____) Ele, Xıme, Hesen(____) pineno (Duzgın Ele'yi, Xıme'yi, Hesen'i bekliyor)
5. İ Ekbal (____) ané (Onlar Ekbal'i getiriyorlar)

SORU ZAMİRLERİ (HURENDİNAMÊ PERSİ)

Kam (Kim), Ç'ı(Ne), Kamji-Kamc'i (Hangisi), Koti (Nere), Key(Ne zaman), Ç'aye-Ç'ıra (Neden), Ç'utir-Senen-Ç'ıton (Nasıl), Ç'ond (Kaç), Ç'ıqaşı (Ne kadar)

Kam (Kim) Dersimce'de cinsiyet ayrımına göre erkek kişi için cümle içinde "Kamo" olurken kadın için "Kama" olur. Çoğul erkek veya kadın kişiler için ise "Kamiye" kullanılmaktadır.

- Ewro **kam** yeno dewé sıma? (Bugün kim geliyor köyünüze?)
Wu mordemo derg **kamo**? (Şu uzun boylu adam kimdir?)
Ae cenıka kılme **kama**? (Şu kısa boylu kadın kimdir?)
Ni isoné rındeki **kamiye**? (Şu güzel insanlar kimlerdir?)

Çı (Ne) cinsiyet ayrımına göre eril nesne veya kişiler için cümle içinde "Çıko" olurken dişil nesne veya kişiler için "Çıka" olur. Çoğul eril veya dişil nesne veya kişiler için ise "Çıkiye" kullanılmaktadır.

- Tı ç'ı vinena? (Sen ne görüyorsun?)
Name' ey ç'ıko? (Onun adı nedir?)
Derde' ae ç'ıka? (Onun derdi nedir?)

Kamji(Kamc'i) (Hangisi) ile insanlar ve eşyalarla ilgili sorular sorulur. Eril-dişil, tekil- çoğul ayrımı yapılmaz.

- Tı **kamji** welat rawa? (Sen hangi ülkedensin?)
Sıma meste soné **kamji** suka? (Siz yarın hangi şehire gideceksiniz?)

Koti (Nere) yer mekan ile ilgili sorular sorar. Eril-dişil, tekil-çoğul ayrımı yapılmaz.

Hawalé to **koti** de mendo? (Arkadaşın nerede kaldı?)

Tı sona **koti**? (Nereye gidiyorsun?)

Xemed **koti** ra yeno? (Xemed nereden geliyor?)

Key (Ne zaman) Eril-dişil, tekil-çoğul ayrımı yapılmaz.

Sıma **key** şı Mamekiye? (Mamekiye ne zaman gittiniz?)

İnu **key** bar kerdé? (Onlar ne zaman taşındılar?)

Ç'aye-Ç'ıra (Neden) Eril-dişil, tekil-çoğul ayrımı yapılmaz.

Ma **ç'ıra** négurinime? (Biz neden çalışmıyoruz?)

A **ç'aye** mıra herediya (O bana neden küstü?)

Ç'utir-Senen-Ç'iton (Nasıl) cinsiyet ayrımına göre eril nesne veya kişiler için cümle içinde "Çutiriyo (Seneno)" olurken dişil nesne veya kişiler için "Çutiriya (Senena)" olur. Çoğul nesne veya kişiler için ise "Çutiriye(Seneniye)" kullanılmaktadır.

Ma **ç'utir** some Estamol? (Biz istanbula nasıl gideceğiz?)

Ez **ç'iton** ae xovirakeri? (Ben nasıl unuta'yım onu?)

Çena Muse **ç'utiriya**? (Muse'nin kızı nasıl?)

Lazé Xıdo **seneno**? (Xıdo'nun oğlu nasıl?)

Ç'ond (Kaç) Eril-dişil, tekil-çoğul ayrımı yapılmaz.

Sate **ç'onda**? (Saat kaç?)

Ç'ond braé to esto? (Senin kaç erkek kardeşin var?)

Ç'ıqasi (Ne kadar) Eril-dişil, tekil-çoğul ayrımı yapılmaz.

No saré mordemi **ç'ıqas** gırso! (Bu adamın kafası ne kadar büyük!)

Héga eyi **ç'ıqas** hirawo? (Onun tarlası ne kadar geniş?)

ALİŞTİRMA (C'EREV)

Aşağıdaki cevaplara uyan sorular sorunuz.

1. No mordem apé Muzırı (Bu adam Muzır'ın amcasıdır) **No mordem kamo?**
2. Seve xora islige cena c'oka(aira) sona suke (Seve kendisine gömlek alacak on-

dan şehre gidiyor) _____

3. O ke rengé xo suro yé mîno (Rengi kırmızı olan benimkidir)

4. Ez eve(ebe) trene son Yezmir (Ben trenle İzmir'e gidiyorum)

5. Weli Qoçkiri de amo dina (Weli Qoçkiri'de doğdu)

6. Namé ae Fida (Onun adı Fide'dir)

7. Ma aroj šiye Erzıngan (Biz geçen gün Erzincan'a gittik)

8. Hiri waé mı esté ju ke braé mı esto (Üç kız kardeşim bir tane erkek kardeşim var) _____

9. Lesa Uşeni zaf derga (Uşen'in boyu çok uzundur)

YENİ KELİMELEK (QESÊ NEWEY)

Gepe: Avurt (Dişil)

Lıske: Yanak (Dişil)

Gos: Kulak (Eril)

Ç'ım: Göz (Eril)

Buriye: Kaş (Dişil)

Bızange: Kirpik (Dişil)

Ç'are: Alın (Eril)

Por: Saç (Eril)

Lew: Dudak (Eril)

Fek': Ağız (Eril)

Vıle: Boyun (Eril)

Pırnıke: Burun (Dişil)

Dudi-Dıdan: Diş (Eril)

Zon (Juan): Dil (Eril)

Baji: Kol (Dişil)

Miane: Bel (Eril)

P'oşt: Sırt (Dişil)

Şene: Göğüs (Eril)

Zend: Dirsek (Eril)

P'eçıke: Parmak (Dişil)

Lınge: Ayak (Dişil)

Dest: El (Eril)

Sare: Baş (Eril)

Pasna: Topuk (Dişil)

Zani: Diz (Eril)

Qor: Bacak (Eril)

Herme: Omuz (Eril)

Ç'enık: Çene

Mameki Re Cihan Şahin

MESELEYÊ QOMU

Meseleyê Kurd(K'urr), meseleyê Kırmanç' o meseleyê Elewi na welatte meseleyê de gırso. Kamji parti ki 1923 re hata nıka ama iktidar na meseley nas nékerd. Na ruval re demokrasi ki néama na hardu ma. Haştiye néama ç'ıke dewleti Tırki na meseley ser eva tıfongu ra şı. Hona ki henio, t'oa névurno.

Meseleyê Kurd(K'urr), meseleyê Kırmanç' o meseleyê Elewi ki hal nébi demokrasi ki nino, demokrasi mare ju hewno. 1923 te ki c'umhuriyet nay ve ro, name na dewlet beli bi: Türkiye yane ki welatê Tırku. M. Kemal modelede qom-dewlet ser idareyi xo nay ro. Endi na dewlet te kam ki esti bi puti Tırk bi. Tırk ra zovna milet, zon, zagon çine bi(halbuki esti bi). Hukmati c'umhuriyeti puti meseleyê K'urri ser hen va: "Meseleyê Kurd çino meseleyi terör esto". Key ki meseleyê Kırmanç'-Elewi ama rozdem o waxt ki hukmati c'umhuriyet je serdare diyanet hen va: Türkiye %99 Mıslimano, Kırmanç'-Elewi ki Mıslimano beri c'ami, bone c'em İslam de çino.

C'umhuriyet ki ilam bi, inkarê Kurd sifte bi. Waxtê Osmani de zoné-zagonê Kurd serbest bi, mektevê xo ki esti bi. Ç'ıke Osmani de dewlete qomu(milet) nébi c'oka Kurd ser politikayê asimile çine bi. Hama dewletê Türkiye de hen nébi, kamiyê Tırk politikaye de temel bi. M. Kemal 1923 re raver aşiru Kurd ra otonomi vaat kerd bi, hama bado qeseye xo de névınet. Mektevê Kurdi c'a da, Kurd ser tıfongu ra şı, asimeley re şı.

Niademi hele o waxt idarekerdoğe dewlet savato

M. Kemal "Türkiye Tırkunu", "Kam ki vano ez tırko o mordem zof beno wes"

Servere adalet ki hen vato Mahmut Esat Bozkurt: "Na welat welatê Tırku, kam ki Tırk niyo, i hizmetkarê Tırkunu"

No politikayê dewlet hata nıka dewam beno. Mektevi Kurd, Kırmanç', Laz hona bine tomete dero. Dewlet demokratik nébeno, lıng erzeno, borzaliye İttihat o Terraki dewam beno. 1938 te 70 hazar Kırmanç' kişiyay, je honde ki mefi re maruz mend. Dewlet wast ki Kurd o Kırmanç' je Hermeni werte ra wedaru

hama bese nékerd u meseley bi derg. Serre 1990 núde dewune Kurd o Kırmanç' dewlet wesnay, kerdi thol mileté Kurd o Kırmanç' onc'a mefi re maruz mend. Zof isone Kurd o Kırmanç' kişiy hama ala haştiye, demokrasi, xeles deste Kurd o Kırmanç' ra néginay war. Serveré hukmat Tayyip Erdoğan sono Alamanya de seveta domonu Tırku vano ki dewleté Alamanya ra: "Asimilasyone, suji de isonuno", hama yeno Tırkiye vano: "Meseleyé Kurdi çino mektev inure lozim niyo kam ki ney wazeno letekerdoğ". Nafa ki wazeneki DTP c'a deri, DTP meclis re tever kerî, je viren zulim u asimilasyon, inkar dewam bivo. Hama perodayise demokrasi Kurd o Kırmanç' dewam beno, perodayise haştiye u xeles dewam beno c'a dayise DTP o tometkerdene zone Kırmanç', Kurd, Laz eve iye bina ç'are niyo rew-herrey na meseley hal beno.

Meseleyé Elewi ki meseleyé Kurd o Kırmanç' ra jede k'ano. Elewi na welat te her qom ra ki esto zone xo zovnau tayene Kırmancki(Desimki) tayene Kırdaški tayene Tırki qeseykené hama itikaté xo jüyo. Dewleté Osmani homete Elewi o Kırmanç' ser her waxt qırkerdayis ra şî. Waxte Yavuj Sultan Selim de 40 hazar Kırmanç' o Elewi kişiy. Ç'aldıran hervi ra nat qırkerdayise Kırmanç' o Elewi dewam bi. Şeyhismo Osmani Ebusuud waxté xo de fetva vet hen va: "Kam ki 7 Elewi kisenno mekané dey c'eneto, i kafiri, qır kerdeni inu her Mıslıman re farz u helalo" na borzal nıka ki esto ç'ıke dewlet her waxt desté şeriatçı de bi. Dewleté Osmani ki rijay hometé Elewi zof bi wes. Hama dewré c'umhuriyet ki zof zovna nébi. Qoç'kiri o Désimé zere de Kırmanç' o Elewi kişiy mefi re maruz mend. Maras te Ç'orum de qır kerdayis dewam bi, 1993 te Sewas te 33 roştdare Elewi kişiy. Gazi maeleside ki hen bi. Nıka boné c'em dewlet nas nékeno, itikaté Elewi nas nékeno. Domonu Elewi mektevi de dersi sünniyen mec'buri wanené. Dewuné Elewi re dewlet c'ami vırazeno, imam rusneno. Dewleté Tırk belli ki laik niyo, mezhebé xo esto: Hanefiyen.

Ç'ı hefe ki Elewi bine tesire kemalizmde mendo. C'oka dormé meselé xo de nino télewe. Mitingé c'umhuriyette vane ki: "Tırkiye laiko laik maneno". Halbuki no hen niyo eke dewlet laiko ç'a dewé Kırmançiyeye re dewé Elewi re c'ami vırast, imam rusnay, dersé dini mec'buri kerd.

Ewru no qomé Elewi, Kırmanç' o Kurd ki beri télewe, haqé xo jede rew c'eni dewlet re o perodayisé demokrasi ki jede beno pet. Dewlet wazeno ki Kurd zovna vındero, Elewi zovna vındero, Kırmanç' zovna vındero hen lete bımano ki mesele zof gırs mébo. Halkerdise meseleyé ma zor niyo, eke ju roz Kurd, Elewi o Kırmanç' bine çatiye ju partide yene télewe mecliste venge ma jede wes u pet

vejino. İnkare na sistem beliyo K'urr(Kurd), Zaza, Kırmanc', Laz, Hermeni, Ezidi, Elewi, Süryani, Rum, Hemşin o kamiye kam ki na dewlet inkar keno beri télewe ju partide xo ifade bıkeri.

Pir Sultan hen vato dewré xo de: "Beri c'aney pero piya bime" no vaten mare qılawuzo. Ç'ıke eke ma wazeme ki dewlet demokratik bıvo, gon meşero je laşer, bervis bıvındero perodayisé demokrasi re p'oşt bıdeme.

QESÊ NEWEY:

letekerdoğ: bölücü

laşer: sel

télewe: yanyana, beraber

xeles, xelas, xeleş: kurtuluş

tomete: yasak

qom-dewlet: ulus devlet

borzal: düşünce

mefi: sürgün

werte ra wedaru: ortadan kaldırmak

Xıdır Muzır

GAĞAN (GAĞAND)

Gağan; Kirmancıye de serê serro. Hem serê serro, hem ki namê des u di asmu ra namê ju asmo. Na asme; asma Gağania. Hasavê newi de asma Çele'ra ke 13 roji şîye, hesavê mawa serre bena nêwe. Na asme de her hêşti, c'a ve c'a Gağani viyarnênê ra. Rozşena Gağani na asme de ç'ar hêşti ki bimbarek bena, yê her 'cay roc'a xo belia. Gağan, Dêsimê zere, Erzıngan, Gıngım, Xınıs, Qoçgiriye de zaf tore wo de k'ano.

Şêseme, ç'arseme, p'oseme roze c'êrino. Hêftê diyine de ki şêseme-ç'arseme-p'oseme roze c'êrino, hata ke ç'ar hêşti bive tamam. Hesavê maê k'ani ra gore nia ro: 7-8-9, 14-15-16ê gağane, 23-24-25ê asma gağane, 30-31ê gağane u 1ê ç'eley de virajino. Yanê miladi ra gore na rozşên dı hêşti 19-20-21 u 26--27-28ê asma gağani ra c'êno, dı hêşti ki 2-3-4 u 9-10-11ê asma ç'eley ra c'êno. Na gağan jê qalanderi hên têdîma c'a ve c'a yeno virastene, her serre vurino.

Asma Gağani ke amê, Dêsim'de jê rozê Xıziri hirê roji roze c'êrino. Na roze, rozê Gağaniyo. Naê ke na roze c'ênê; xorê minete kenê, ded u derezunê xorê, feqır-fıqarunê xorê, bêkes u ğerivunê xorê düay kenê. Ni hirê rozu de, roz ke c'êriya de, şîye ke est dina serde, hona ke muğurve nêkut tê, k'avaniyê çêyi lozinu de adır kenê we, tenê ardu ron de têvdanê erzenê zerê adiri. Ya ki hem pısknenê adiri ser, hem ki fekê xode düay kenê. O waxt adiri ra boa hên wese yêna pırnıka isani ro ke, isan düri ra na boa wese naskeno. Na tore rê vanê "Arderu". Arderu; hem tore de zaf zaf k'ano, hem ki wertê sarrê Dêsim'de çıyo de jıarge saybeno.

Gağan, roza Sêsemeyi sıtam beno, P'oseme qedino. Hona ke Gağan sıtam nêbiyo, her çê rovarê xo keno, çê xo keno pak, tıdarekê xo vêneno.

Roza Verene (Sêseme): Wayira çeyi sodıra urzena ra, dani nana ser. Domani pêleke derzenê, kunc'anê nêwi kene payi, çê ve çê feteline, Gağane xo wazene, vane:

"Gağanê ma bide ma!"

Wayira çeyi sa bena vana:

*"Sima xêr amê!
Bunbarek bo,
Xêr u weşîye
Zaf Gağanu bivinere."*

Wayıra çeyi sona bonê çeyi ra çî ana kena pêlekanê domanu. Domani zaf benê sa, çê ve çê fetelinê.

Roza Diyine (Ç'arsemi): Dani benê p'isqnenê gomê mali ra, taine kenê la ra, benê erzenê ç'êrangê gomey, düay kenê vanê:

*"Ya Xızır!
Weşîye u iman bide,
Hiru u bereket bide,
Rısqê ma nia bijedene,
Lınga rısqê ma kemere meverde!"*

Tene dani ki kenê solesen (kurne), Kurne anê danga, sole ve danira kene têwertê ro kene zere kurne, mali axure ra verdanê ser. Sole ve na danira ki Gağane maliyo.

Roza peyêna (P'oseme): Roza peyêna rozê Gağani de hona ke verasono taê mordemi c'aê dızdeni yênê têlewe, K'alkêk vırazenê. Hên kenê ke; kês pê mezonon ke k'alkêk u veyvike kamê, kam vırazeno, gunê meêro naskerdene.

Na tore; hem kokê xo tenê hetê itıqatı rao, hem ki jê kayê de şênatiye (tiyatro) vırajino u yeno kaykerdene. İyê ke niadanê; heto jü ra hurêndi-amayenatoroy vênênê, heto jü ra ki, pêro-pia xezelinê. Mordemê ke serva vırastena K'alkêki verêc'oy yênê pêser, gunê serva na hirê çiyu qurlığıya xo bivenê

- K'alkêk-vırastene

- Vêyvike-têrapıştene

- T'amırdar (sazdar) u koç'ek-pêdakerdene

K'alkêk-vırastene:

Serva k'alkêki vırastene, gereke na ç'ımı pêro rew ra hazır bo. Kinc'ê k'ortkni (kinc'ê ç'ırrbiayi, ya ki polkerdayi), pırç' ra hêrdisa derge, kulike, ardi ya ki wele, qayis (mole, poldım ki beno) u muye ra zımeli. Eke bi 've sonde; jü mordemek eve kinc'onê k'ortnu pisenê têra, hêrdise bestnenê ri ra, zımelu u buriyu zeleşnenê ri ra, dormê ç'ımu têniye ra şüax kenê.

Hêrdise u zımelu ardu ra, ya ki wele ra kenê sıpe. Mordemeki finê qılıxo henen ke; qe kêş het ra k'alkêk nino naskerdene. Yanê na mordemêki finê t'onê k'alê de feqirê hêrdisesipêy. Eve i kinc'unê xuyê k'ortnu ke vêjino werte; pili c'ıra xof kenê, nê ke domani! Hora kinc'u sero kinc'u qat ve qat danê pa ke, gırs

u qolind biaso. Jü ki esto ke, k'alkêk qe qesêy nêkeno, vengê xo vurneno; eve vengê xuyê jili berz qışteno. K'alkêk ke reê vano; "qiiii!" çıxaş ke duri bo, mordem vengê dêy hesneno u naskeno.

Vêyvike-têrapıştene:

Sifte fistano de dergo eve buzime, sala miani, kofikê serê sari, hêrami, ya ki puşiyê, k'undrey, rêş u rêştike, derjên u dêştêk kenê hazır. K'alkêk ke pişt têra, nafa sıra yêna veyvike xemelnayene. Mordemo ke bivo 'vêyvike'; na kinc'onê c'ênu têdine keno pay. Ey jê hermete pisenê têra, qılıx-qıyafetê dêy vurnenê. Na veyvike gunê k'alkêki ra c'ênc'e u zaf-zaf ki rindeke bo. Lesa xo k'alkêki ra derge bo ke; niadoğu biyaro ve xezelnayene.

T'amırdar (sazdar) u Koç'ek-pêdakerdene:

T'amırdari ke t'amır da pıro, veyvike u k'alkêki ra urzenê ra kay kenê. C'ınitena na t'amiri ki eve ritimi (hewa kay) ya. Hên jêde heway nêc'minê, vajime: Jü-di heway boyna dekerinê. Ni ki jê hewa 'Simsime' ya ki 'Verva Arêyi' yê. Eke ke hora uza t'amır diayene nêame; c'ı ra jü mordem avêlık c'êno xo dest, jê tamiri c'meno u xo fek de lawiku gulğulneno. Koç'ek ki, jü ya ki di-rê Mordêmi, o çiyê ke k'alkêki de beno arê, i ç'imi tey kresnenê. Pêyniya sere-moniya na kay de, wayirê çêi ç'ı ke dest ra veyjiya, vajime; ron, t'oraq, goji, qaxi, terrene, ardi, bosmızey uçb. dano c'ı. Hora jüyo ke feqır bi, c'ıra t'awa nêc'ênê.

Na qurhgiye pêro ke diye, son de; k'alkêk ver yêno, t'urikê xo p'oşti rao, veyvike dime rawa, t'amırdar u koç'ek ki teyrê; çê 've çê fetelinê. Domani 've taê xortu ra ki kunê ra dime, çê 've çê tey sonê. K'alkêk se ke ç'êver de kut zere, vengê xuyo jil fino ra xo, keno berz; "qiii!" vano. Kamo ke çê dero, qas 've domani benê hayıg, urzenê ra. Pil u qızı têde eve merax tey niadanê. K'alkêk ver kaykeno, veyvika xo ki êy dıma xo tadana. Hama a ki eve rindekênia xo, xortu c'erevnena, ç'im sıknena ra c'ı, hama qe vengê xo nêvezena. Gegane xorti dest ke erzenê ra c'ı, ya ki wazenê biremnê; k'alkêk tivanê qayd kuno, hên şiqeno ke; jü vengê dey ra milet pêyser remeno, ne ke palasqa, (ya ki mola) deyi ra..! Xo ke nat-bota ç'arneno, kam ke nêjdi dero, qayıs ra xo-pey u xo-ver de dano pıro. Yanê vengê fino ra qayısı ke, bikero rap u tarpine u xof dormê xo do, domanu bitersno.

O mavên de reyê veyvike bena vindi, xo pêyê milêti de dana we. A raye k'alkêk beno adiro sur, hêrs beno u qarino. Hên hêrs beno ke, hêrsê xora bolmıs beno, gineno hard ro, hata ke veyvika xo vejıye amê. Veyvike ke amê ser, xo-fek de düay mılmılvena, bervenazukena, hata ke k'alkêk ame 'ra xo. Ağwe dana c'ı, ey urznena ra. Reyna jümini de pia benê sa, kay u ç'êf kenê. Zerê kay de veyvike gegane eve derjên-dêstêke ra kinc'unê k'alkêki polkena, gegane ki rêştike rêşê-

na. Her lewayisê vêyvike, wertê c'ematî de yêno huyayis, mulet pê huyino, pê dêy huyayis ra qirbeno!.

Peyniye de, eke çê 've çê feteliay; ç'ixaş çi ke amo pêser, biyo top; anê jü c'a de nanê ro u çêyê ke a serre jêde feqirê, t'awaê xo çino, roza bine yi çêwu rê barekenê.

Welatê made, asma gağani de na kay kaybeno. Manê xo nia ifade beno:

Heto jü ra nisangê zımustoniyo, usari rê ç'êvero. Yanê K'alkêk (Kalê Gağani) gıra-gıra zımustoni xo-peyde dano, usari her ke sono ano nêjdi. Usar ke ame; eve belek-usar yaz u yavan xo vurneno, hard binê vore ra vêjino. Hardi ke helmo pak ont zerê xo, her c'a gıra-gıra beno k'êwe u kulillik. Serê hardi beno şên, hard pirenê xo keno newe. Hên yêno o mane ke; amayena usari, hard u asmeni kena nêjdiyê jümini. Na mitos de k'alkêk asmeno, vêyvike ki hardo. Eke ke hurdimê-na amey têhet; hewru reqnenê, şiliye vornenê, dıma ki usar yeno. Usar ke ame, velg-vas rewino, dar u ber p'ileyino we, vilik dano. Asma marte de dar u ber sızina hardi beno. Tum u hêgay jildanê, her c'a beno k'êwela.

Na defa bereket beno jêde. Xêr kuno çêwu, c'omerd riyê isani huyino, isan reseno mîrodê xo.

Jê K'alkêki têde kut-torey, mitosu ra vejyê amê na roze. Vêjyane ra hata roza ewroyêne xêyle xêyle vuriyê u hona ki roze ve roze vurinê. Nika kês rınd pê nêzono ke, ac'êba ravêra ç'ı tur biyê? Hama çiyô ke zoneme; her serre Khalê Gağani jê festivali vırajino u na tore bereket ano çê dewız u morevawunê ma, muletê ma c'ıra xêre vêneno.

Na qesa peyene ki nia bizonime ke; jê na torey ra qeyr hona xêyle adet u torê maê bini estê. Gunê zonağê-, nustoğ u doskarê ma nayine sero ki biguriyê, hetê tarixi, mitoloji u sosyoloji ra doskerê, biyarê werte.

Bıç'ıka Gağani

Gağan'de ju ki Bıç'ıka Gağani pojina. Tü -bosmıze ya ki eskızu kenê têwerte zerê qıdıki de rınd kunê Mir kenê hazır, anê serê xoñ'ıke de kenê ra zerrê bıç'ıke miri sero ağme kenê. Hirê tenu darikanê qışkeku vırazenê, kenê werte. Daru; kardî ra tasanê, honndo ke wertê loqmê bıç'ıke de sono fekê isani honde kenê qıç'kek, kenê wertê bıç'ıke. Nisanê her dari zövinawo, daro jü ç'eletino, daro jü derg u gıloro, daro bin kertkno. Zerrê çeyi de ç'and teni ke estê, aqıl kenê têsere, nisane sero yênêwere, her jü dari wertê miri de c'aê de kenê wertê bıç'ıke. Miro ke xoñ'a sero guç'ê jü ra pêc'ênê, qatkenê, jê c'ığara pisenê têra. Miro ke bi zê loğe tikaniye ser xoñ'a sero nanê ro, c'ord e dest nanê ser, p'on kenê kenê bıç'ıke, erzenê loc'ıne. Saci nanê bıç'ıke ser, tırrami kenê serê saci. Bıç'ıke ke

pojiye vezenê, xonç'a sero kenê lete, qedê her keşi danê c'1. Na bıç'ıke ra loqme benê danê ciranu ki. Kami ke na loqme bıç'ıke werdi, eve merexira haydar vındeno, ala têy darık vejino, ya ki nêvejino. Darık gegane mulğutê çeyi de, gegane loqmo ke do ve ciranu , ye inu de vejino. Gegane jü kêşi de dı darık ki vejine. Dar ke kami de vejıya benê sa, taê serva sabıyane ra zırrç'enê. Vanê 'dar nao mude vec'ia'. Eke darê dewletino erzenê hêga, eke darê maliyo benê erzenê kozê bijêku. Darê baqlın u bomêni ki c'aê paki de kenê hard.

Manên i daruku serê tene qeseykerime :

1-Darıkê dewletine: Na darekê loqmê kami de ke vejıye , a serre feqirinu dewletina ye çeyi taliye u bextê yi kêşi dera. Bıza ke bızek da, bıza ra ç'ıqa bızekê maykeki bi, jede biyaina mali, rısqê hêgay semê yi kêşi dero. Ninga xo rında, rınd niya beli beno.

2-Darıkê Xêgine/bomêni: Kami de ke vec'ia xêge yi çeyi o keso. Darıkê bomêni kami de ke vejıya yi keşi de yaraniye kenê, hediraya xo anê, wayırê dariki ki qarino.

3-Darıkê Baqlıne: Darê baqlıne kami de ke vejıya, baqlê ye çeyi o keso. Wayırê dari ç'ef ra huyino , zaf sa beno.

Roza P'osemiye pesewe sêwe nême de, awa heni nanê ser, kenê xoro. Sarê hem c'an ra xo kenê pak, hem ki ro ra xo kenê pak. Hem kinc'-k'olê xo, hem bonê xo, hem hurendia xo rınd kenê pak. Ağwa heni ke kerde domanu ro maa c'irê düay kena, vana;

"Bımbarek bo!

Heq;

Îzan u marifet todo,

rısqê xêri todo,

na awa zımzımı

çı dec' u duc'ê to esto bero,

na awe

her serê serre de torê neşib bo,

omrê to derg bo!"

Yenê: Serra newiya de roza newia endi. Na roze de eke çe de ç'eneka azeve ke esta , ç'eneka azeve rê vanê:

"Roza newiya, so miradê xo bıwaze!"

Azeva (Ç'êneka) Çeyi: Sodır lêle ra tedine ra raver urzena ra, hevê xavi ve bırosê ağwe c'êna sona heni ser. Hevo ke xode berdo, erzena ç'imê heni , duwa kena, vana:

"Hevo, hevo!

To se ke nia sona,

bena k'ewe,

mıradê xo c'êna,

ez ki niya mıradê xo bıjeri!"

Ç'êneke ke düwa xo qedenê, bırosê xo ağwe ra kena pırr, c'êna sona. Raê sero bonê kami ke esto, tenê ağwe lozina yinu ro verdana dı. Ağwe ke este lozine, gereko kes aê mevêno ke na ağwe kami esta, kes ke bıvêno dilegê xo qewul nêbeno. Ağwe ke lozine ro şıye wayırê çeyi heşinê xo, urzenêra.

K'evania Çeyi: Eve saqoli lozine kena pak. Düê lozine ve wela lozine kena pak, bena dormê ç'ığıra ro rısnena dı, hêni kena ke mal c'ıpayno, ç'ımikê xo k'ul mebê, lingê xo mêşikiye.

Mêrikê Çeyi: Sono axure rünode, sepetê sılı, sılı ra keno pırr, beno keno hêga. Na sepetê sılı gağane hegayo.

Xortê Çeyi: Torzen c'êno sono verremino lêanê yemişi. Eve penia torzenia dano dara yemişi ro, qirreno vano:

"Darê, darê!

c'êna bıje,

nêc'ena ez to bırrnon."

Çê ra vengdanê vanê:

"La lao!

Mebırne, mebirne,

a darê baqıla,

Einser c'êna,

Zaf yımıs dana!"

Xort onc'ia verremino c'ı vano:

"Vındê re bıbırni na nêc'ena!"

Çê ra veng dane vane:

"Bê, bê!

A emser hêni c'êna ke

lızgê xo binê yemise de şikine!"

Xortê çeyi eve a hala lêanê yemişi tedine ra fetelino.

ĞAĞAN KIRMANCIYE RE HOMETA MARE BIMBAREK BO!

P'oşdar: Hawar Tornêcengi

SORUN YAYINLARI KOLEKTİFİ YAYIN LİSTESİ

Bilimsel İnceleme-Araştırma Dizisi (Tercüme):

TL

1. KARL MARX - BİYOGRAFİ **2. Baskı** *Bilimler Akademisi*
608 s. B. Boy - Kuşe Resimli - Bez Ciltli (Şömizli) 40
2. FRIEDRICH ENGELS - BİYOGRAFİ *Bilimler Akademisi*
472 s. B. Boy - Kuşe - Renkli Resimli - Bez Ciltli (Şömizli) 30
3. V. İ. LENİN - BİYOGRAFİ *Bilimler Akademisi*
532 s. B. Boy+48 s. - Kuşe S/B - renkli resimli- Bez Ciltli (Şömizli) 40
4. MARKSİST - LENİNİST PARTİNİN TEMEL EĞİTİM DERSLERİ
F. Engels Enstitüsü B. Boy - Renkli Grafik - Resimli 488 s. **2. Baskı** 28
5. SENDİKALAR ÜZERİNE V. İ. Lenin 512 s. 22
7. MARX'IN SOSYOLOJİSİ *Henri Lefebvre* 176 s. **3. Baskı** 8
8. KADIN VE MARKSİZM *K. Marx - F. Engels - V. İ. Lenin* 224 s. **8. Baskı** 10
9. MARKSİZM VE PSİKOANALİZ V. İ. Dobrenkov 160 s. **4. Baskı** 9
10. Ailede ve Okulda ÇOCUK EĞİTİMİ *Anton S. Makarenko* 128 s. **5. Baskı** 6
11. ANA - BABALARIN KİTABI *Anton S. Makarenko* 320 s. **4. Baskı** 14
12. MAKARENKO - Eğitbilimsel Görüşleri - Yaşam Öyküsü - Anı ve Notları 160 s. **2. Baskı** 9
13. EĞİTİM ÜZERİNE V. *Suhomlinski* 208 s. **3. Baskı** 10
14. LENİN VE EĞİTİM *Fyodor Korolyov* 408 s. (**Beraat Ettii.**) 18
15. DEVRİMCİ EĞİTİM DEVRİMCİ AHLAK *M. İ. Kalinin* 232 s. **6. Baskı** 11
16. KALİNİN Devrimci İşçi - Parti'nin Oğlu - İşçi Başkan
A. Dementyev - A. Pyanov 152 s. **2. Baskı** 7
17. EMPERYALİZMİN FELSEFESİ PRAGMATİZM *Hary K. Wells* 256 s. **2. Baskı** 12
18. İŞOKULU - EĞİTİM SORUNLARININ ÇÖZÜM YÖNETİMİ OLARAK MARKSİZM
P. P. Bolonski 128 s. **2. Baskı** 6
19. SOSYALİZM VE HÜMANİZM *S. İ. Popov* 208 s. **2. Baskı** 10
20. LATİN AMERİKALI MARKSİST *Jose Carlos Mariategui* 216 s. 10
21. GÜN DOĞUMUNU GÖRMEK I. DOĞU HALKLARI KURULTAYI, B. Boy, 304 s. 14

*Banka Hesap No: T. İş Bankası İstanbul - Çağaloğlu Şubesi 325835

*Posta Çeki Hesap No: 098213

*Büro'dan Parakende satış %25 indirimli

*Dağıtım %40 indirimli, 3 ay vadeli, Kargo, posta giderleri eklenerek gönderilir.

Cezaevlerine %50 özel indirim uygulanır.

*Kitaplarımız: İnternet'te:

www.kitapyurdu.com-www.ideefixe.com-www.abonet.net-www.weblebi.com

www.elektronikicaret.gen.tr-www.yenisayfa.com-www.kitapnet.com adresinden satın alınabilir.

Fiyatlara KDV Dahildir

BİLİMSEL BİLGİ VE BİLİNÇLENME SÜRECİNDE SUYU KAYNAĞINDAN İÇİNİ...

Bilimsel İnceleme-Araştırma Dizisi (Telif):

	<u>TL</u>
1. İŞÇİLER İÇİN TEMEL HUKUK BİLGİLERİ <i>Av. Zeki Öçal</i> 264 s.	12
2. İŞYERİ SENDİKA TEMSİLCİLİĞİ ATANMASI - GÖREVLERİ - GÜVENCESİ <i>Av. Zeki Öçal</i> 104 s.	5
3. İŞÇİ SINIFI-SENDİKALAR VE 15-16 HAZİRAN Olaylar - Nedenleri - Davalar - Belgeler - Anılar - Yorumlar <i>Sırrı Öztürk B. Boy</i> 568 s. 2. Baskı	27
4. "KOMÜNSÜZ KOMÜNARLARA" HAYAT BİLGİSİ <i>Tolga Ersoy</i> 112 s.	5
5. LOZAN - BİR ANTIEMPERYALİZM MASALI NASIL YAZILDI? <i>Tolga Ersoy</i> 224 s. 2. Baskı	11
6. SAVAŞIN ŞAİRİN KİMLİĞİN SORGULANIŞI (Kolektif) 112 s.	5
11. HEKİMLERİN SINIFSAK KÖKENİ <i>Ata Soyer</i> 152 s. 2. Baskı	7
12. TABİP ODALARI BEYAZ EYLEMLER <i>Ata Soyer</i> 432 s.	20
13. OSMANLIDAN GÜNÜMÜZE ORDUNUN EVRİMİ <i>Osman Tiftikçi</i> 248 s.	11
14. TIBBİYE-İ ŞAHANE'DE 20 YIL <i>Tolga Ersoy</i> 288 s.	12
15. RESMİ TARİH POLEMİKLERİ <i>Tolga Ersoy</i> 208 s.	10
16. KAPİTALİZMİN DÜĞÜMLERİ <i>Coşkun Adalı</i> 144 s.	6
17. EMPEYALİZMİN ORTADOĞUYA MÜDEHALESİ <i>Coşkun Adalı</i> 192 s.	10
18. SİNOP'UN HANI "SİNOP HAPİSHANESİNİN TARİHİ VE EDEBİYATTAKİ YERİ" <i>Tolga Ersoy</i> 112 s.	5
19. TÜRKİYE TIP TARİHİ İÇİN MATERYALİST NOTLAR <i>Tolga Ersoy</i> 128 s. (Beraat Ettii.)	6
20. İATOKRASİ - TIP VE KÜLTÜR <i>Tolga Ersoy</i> 96 s.	4
21. SINIF SAĞLIK EŞİTSİZLİK <i>İlker Belek</i> 176 s.	8
22. SINIFSAZ TOPLUM YOLUNDA TÜRKİYE İÇİN SAĞLIK TEZİ <i>Dr. İ. Belek - Dr. E. Nalçacı - Dr. H. Onuroğuları - Dr. F. Ardıç</i> 144 s. 2. Baskı	7

Reprodüksiyonlar - Posterler:

- Karl Marx-Friedrich Engels-V. İ Lenin S/B (25x35cm) (Beheri)	70 KR
- Avni Memedoğlu Dağdakiler S/B (25x35cm)	70 KR
- Avni Memedoğlu (18x25 cm) 8 adet renkli (zarflı)	6 TL
- Avni Memedoğlu (18x25 cm) 1 adet renkli (zarflı)	70 KR

Dergi ve Ciltleri:

- SORUN Birlikte Sosyalist Dergi Ciltleri I-II-III (Her Cildi)	25
- SORUN Polemik Marksist İnceleme - Araştırma - Eleştiri Dergisi (Her Sayısı)	4
- KIRMANCIYA BELEKE Kültür-Tarih-Halkbilim- Bilimsel İnceleme-Araştırma-Eleştiri Dergisi (Her Sayısı)	5

Halkların Tarih-Kültür Dizisi:

TL

1. GÜRCÜSTAN TARİHİ *N. Berdzenişvili-Ş. Canaşia* 308 s. **2. Baskı** 14
2. TRABZON'DAN ABHAZYAYA DOĞU KARADENİZ HALKLARININ TARİH VE KÜLTÜRLERİ *(Kolektif)* 176 s. **2. Baskı** 8
3. Bilim Tarih ve Metodoloji -KÜRT TARİH YAZIMI - *Medeni Ayhan* 192 s. **2. Baskı** 9
4. HALKLARIN MELODRAMİ - ÜÇ KADIN BİR DENİZ *Tolga Ersoy* 96 s. 4
6. ÇEÇEN - İNGUŞYA HALKIYLA RUSYA ARASINDAKİ İLİŞKİLER *Yavus Ahmadov* 152 s. 7
7. BİRLİKTE OLDUĞUMUZ HALKLAR KELDANI-ASSURİ-SÜRYANİ-ERMENİ *İrfan Işık (Wêlate Tori)* 120 s. **3. Baskı** 6
8. ÜNLÜ KÜRT BİLGİN VE BİRİNCİ KUŞAK AYDINLAR *Mehmet Kemal Işık (Tori)* 192 s. **(Beraat Etti)** 9
9. TARİHSELDEN GÜNCELE KÜRT GERÇEĞİ *Mehmet Kemal Işık (Tori)* 192 s. 9
10. KUZEY KAFKASYA MİTOLOJİSİ-NARTLARDAN BERİ *Nuray Gök Aksamaz* 208 s. 10
11. ANADOLU'YA AĞLIYORDU NİOBE - TÜM YÖNLERİYLE RUM TEHCİRİ VE TEHCİRİN TARİHSEL KAYNAKLARI *Pervin Erbil* 208 s. 10
12. EKİMİN YETİŞTİRDİKLERİ ÇEÇEN EDEBİYATI *Moxhmat Sulayev* 112 s. 6
13. DOĞU KARADENİZ'DE RESMİ İDEOLOJİLER KUŞATMASI *Ali İhsan Aksamaz* 152 s. 7
14. İSLÂM VE MODERNİZM *Muhammed Rıza Şalguni* 144 s. 7
15. ANA DİLDE EĞİTİM VE AZINLIK HAKLARI *(Kolektif)* 144 s. 7
16. LAZ MASALLARI *M. Yılmaz Avcı* 392 s. 18
17. DİMİLİ DERSİM ÖYKÜLERİ *Turabi Saltık* 128 s. 6
18. DERSİM...DERSİM... GEZİ NOTLARI-DERSİM'İN NABZI *Sırrı Öztürk* 200 s. 10
19. PROTO DERSİM KÜLTÜRÜ ÜZERİNE TEZLER *Turabi Saltık* 208 s. 10
20. PİR SULTAN ABDAL ESNAF-SANATKÂRIN FÜTUVVA HIRKASI *Suha Bulut* 160 s. 9

Emperyalizmin Gizli Örgütleri Dizisi:

1. GLADIO: NATO'NUN GİZLİ TERÖR ÖRGÜTÜ *Jens Mecklenburg* 152 s. **5. Baskı** 7
2. MEHMET EYMÜR ZİVERBEY'DEN SUSURLUK'A BİR MİT'ÇİNİN PORTRESİ *Talat Turhan-Orhan Gökdemir* 312 s. **9. Baskı** 15
3. ÇARMIHTAKİ ÜLKÜCÜ - TANIK VE BELGELERİYLE AĞCA İPEKÇİ'Yİ NEDEN ÖLDÜRDÜ? *Tamaşa F. Dural* 240 s. **5. Baskı** 11
5. GİZLİ ORDULAR - CIA *Halid Özkul* 376 s. **2. Baskı** 17
6. EMPERYALİZMİN BATAKLIĞINDA İSTİHBARAT ÖRGÜTLERİ -DORUK OPERASYONU- *Talat Turhan* 296 s. **3. Baskı** 13
7. YARGILAYANLARI YARGILIYORUM! BOMBA DAVASI -SAVUNMA -1- *Talat Turhan* 264 s. **3. Baskı** 11
8. DEVRİMCİ BİR KURMAY SUBAYIN ETKİNLİKLERİ **2 KİTAP** *Talat Turhan* 320 s. 14
9. GİZLİ ORDULAR - RT - CFR - BG - TC *Halid Özkul*, 384 s. 17

Sorun Broşür Dizisi:

TL

8. "İLERİCİ-GERİCİ" KAVGASINDA HANGİ "RESTORASYON"?
HANGİ "KOMÜNİST PARTİ"? *Sırrı Öztürk* 80 s. 4
9. HANGİ "BİRLİK"? PARTİLEŞME MÜCADELESİNİN
NERESİNDEYİZ? KOMÜNİSTLERİN BİRLİĞİ *Sırrı Öztürk* 96 s. 4
12. DEVRİMCİ SİYASİ TERBİYE-DİPLOMASI-AHLÂK *Sırrı Öztürk* 192 s. 9
13. MARKSİST SOL YİĞİNAĞI NEREYE YAPMALI? *Sırrı Öztürk* 128 s. 6
14. İŞÇİ - KİTLE GAZETESİ İÇİN SINIF BİLİNÇLİ İŞÇİLERE ÇAĞRI *Sırrı Öztürk* 32 s. 1
15. SANAT CEPHESİ ÇAĞRISI (*Kolektif*) 40 s. 1
16. 10 EYLÜL 1920 TKP ve GÜNÜMÜZ KOMÜNİST HAREKETİNİN
HAYATÎ SORUNLARI FORUM'U Belgeler 268 s. 11
17. ANADOLU ALEVİ KÜLTÜ ve SOL'UN "POLİTİKASI" (*Kolektif*) 112 s. 7
18. ŞİMDİ SÖZ YAPANLARDA!..
GELENEKTEN GELECEĞE 15/16 HAZİRAN VE GÜNÜMÜZ *Sırrı Öztürk* 64 s. 3

Edebiyat - Sanat - Estetik Dizisi:

1. POLİTİKA-SANAT-ESTETİK YOLUNDA 'EMEĞİN RESSAMI' Avni Memedoğlu
Hazırlayan: *Sırrı Öztürk* 352 s. 1. Hamur - B. Boy - Kuşe Resimli 25
4. KURŞUNA DİZİLENLERDEN MEKTUPLAR *J. Duclos Önsöz* 112 s. **2. Baskı** 5
5. 12 MART 1971'DEN PORTRELER C. I *Sırrı Öztürk* 416 s. **6. Baskı** 19
6. 12 MART 1971'DEN PORTRELER C. II *Sırrı Öztürk* 288 s. **4. Baskı** 13
7. 12 MART 1971'DEN PORTRELER C. III *Sırrı Öztürk* 432 s. **2. Baskı** 19
8. "TERÖRİST"İN GÜNLÜĞÜ *Sırrı Öztürk* 208 s. 10
13. GERÇEĞİN SEVDA TUTANAĞI 1. Hmr. *Kemal Kök* 96 s. *Şiir* 4
15. CUMARTESİ ARANIŞLARI 1. Hmr. *İsmail Hardal* 96 s. *Şiir* 4
17. EYLÜLNAME *Kemal Urgenç* B. Boy 80 s. Karikatür Albümü 8
18. PANİK ATAĞ *Canol Kocagöz* B. Boy 80 s. Karikatür Albümü 8
19. İÇERİDEKİ DIŞARIDAKİ HAPİSHANEDEN BİZİM ŞİİR ANTOLOJİSİ
İsmail Hardal - Kemâl Kök B. Boy 384 s. 19
20. SU DAMLASINA SİĞDIRILAN YAŞAM 1. Hmr. *S. Oral Uyan* 80 s. *Şiir* 5
21. KUYTUDA VE KÖZ 1. Hmr. *S. Ali Tayır* 80 s. *Şiir* 5
22. BARIŞ VE BAŞAK 1. Hmr. *Kemâl Kök* 80 s. *Şiir* 5
23. EYLÜL FIRTINASI 1. Hmr. *Ertan Taşdelen* 80 s. *Şiir* 5
24. BİTMEDİ *Kemal Urgenç* B. Boy 4 renkli 80 s. Kuşe, Karikatür Albümü 20
25. KUŞ DAĞI 1. Hmr. *Hüseyin Gül* **2. Baskı** 80 s. *Şiir* 5
26. ATALARIMIZ NE DEMİŞ *Hüseyin Gül* 80 s. *Şiir-Mizah* 5
27. ÜTÜLÜ PAÇA *Hüseyin Gül* 112 s. *Öykü* 6
28. GÜL VE DÜŞÜN *Hüseyin Gül* 80 s. *Karikatür Albümü-Renkli* 8
29. VAROŞLARIN ULAŞLARI *Sabahattin Ali Tayır* 112 s. *Öykü* 6
30. GÜNEŞİN SOFRASINDA *Bülent Gezgın* 96 s. *Şiir* 6
31. SANAT ESTETİK POLİTİKA
Sanat-Kültür Konferansı Tebliğleri (*Kolektif*) 272 s. 15
32. TOPLU OYUNLAR - I *Hasan Öztürk* 160 s. *Tiyatro* 10

15710503